

podarował Jan Władysław. 1742.

C⁸²⁶⁰

Ud 5684

27 Jac. Sobieski commentariorum belli chotinensis libri III. Dantisci
sumt. Ge. Foersteri 646.
Jauern biblioth. libror. rarior. 4. T. 89. L
Freytag analecta de libris rarior. p. 870.

685378

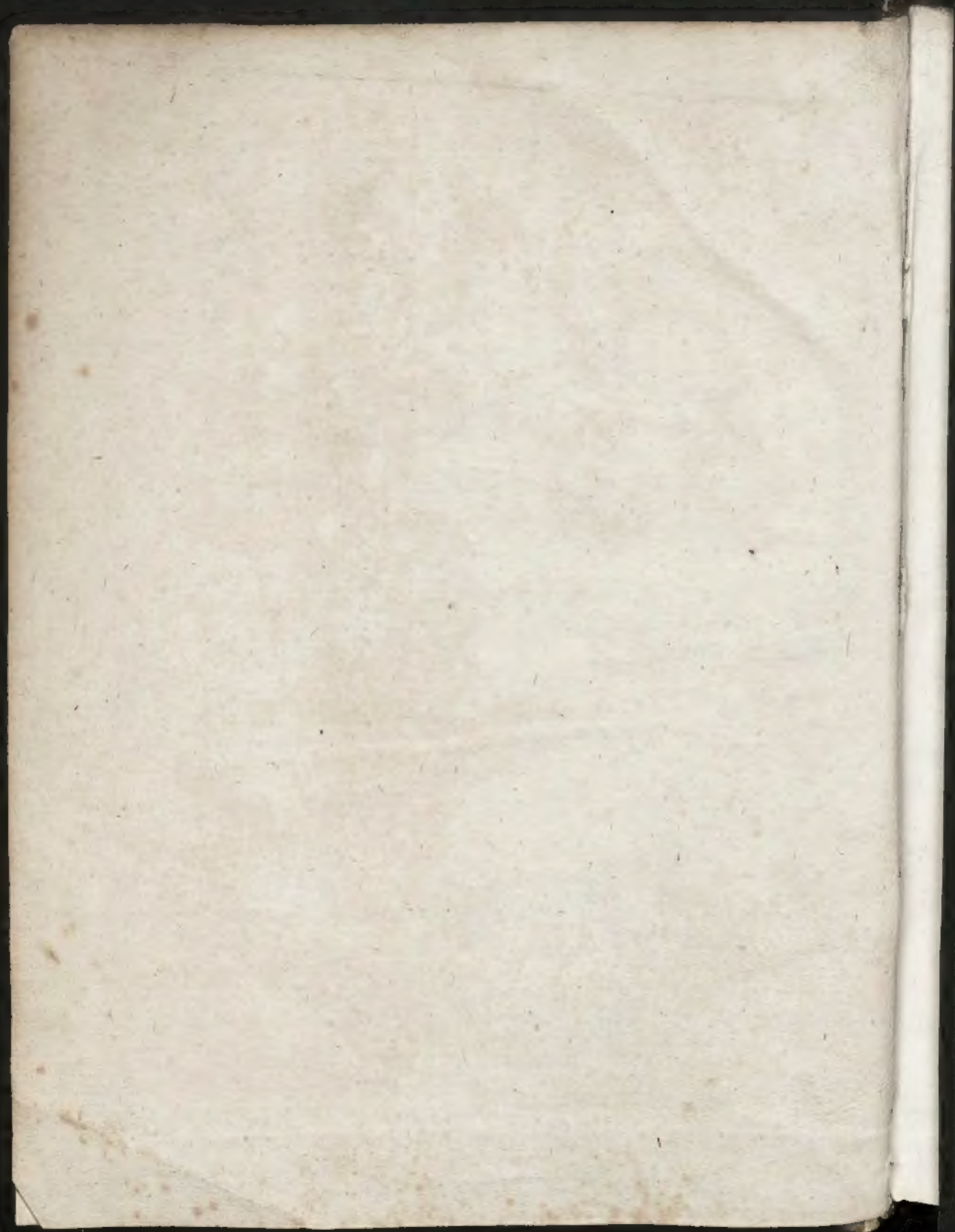
Biblioteka Jagiellońska

sidr0014737

Barol. Ud 5684 (a-b)

COMMENTARIORVM
CHOTINENSIS BELLI

LIBRI TRES.

Auctore

IACOBO SOBIESKI,

*In eâ Expeditione ex Ordine Equesfri Commissario,
post vero*

CASTELLANO CRACOVIENSI.

Opus Posthumum.

DANTISCI

Sumptibus Georgii Försteri.

MDC XXXVI.

Cum Privilegio S. R. M. Poloniae et Suae. etc.

ILLUSTRISSIMO & EXCELLENTISSIMO

DOMINO, DOMINO

GEORGIO

Duci in Ossolin, Comiti in Thenczyn,
S. R. I. Principi, supremo Regni Polo-
niæ Cancellario, Bidgostienfi, Luba-
czovienfi, Lubomlenfi, Rycenfi, Adze-
lenenfi Præfecto, &c. &c.

Domino meo gratiosissimo.

Bellum Chotinense, mole
grave, eventu anceps,
paucorum licet dierum,
sub felicissimis auspiciis
Vladislai Quarti, tunc
Poloniarum ac Sueciæ Principis; at

* 2 nunc

639836

DEDICATIO.

nunc Regis invictissimi, prudenter
cœptum, fortiter gestum, finitum fe-
liciter, Orbi politiori qui vel nudè
exhiberent, perpauci fuère: vix unus
aut alter, qui singula, quali arte quo-
ve Marte gesta sint, dextrè retulerit;
nemo vero, quod sciam, hætenus
arcana istius belli consilia, inopinatos
gentis nostræ successus, exinde fœ-
dera paulo post subsecuta, solidè atti-
git. Fuerit hæc nostrorum temporum
infelicitas, vel etiam exterorum in-
vidia, quibus solenne est propria tan-
tùm & sua laudare, aliorum incuriosi,
haut multum laboro. Nostrates fane,
qui bellum hocce scribere aggressi
sunt, dum non omnium exactam ha-
berent

DEDICATIO.

berent notitiam, pleraque imperfectè
posteritati transmiserunt. Vnus de-
mum extitit Sobiescius, Vir quæ ge-
neris natales & proprias Virtutes
summus, quæ pietatem in suam Pa-
triam, quæ Polonia est, nemini secun-
dus: tractandis vero negociis quibus-
vis arduis par omninò; præterea in fœ-
deribus pangendis ultra humanam for-
tem felicissimus, tunc equidem ad ex-
peditionem illam ab Equestri Ordine
designatus belli pacisve Arbiter; post
autem, per varios honorum gradus
cum laude incedens, primus tandem
Regni Senator evasit: quam novam
spartam, iudicio sapientissimi Regis
Vladislai Quarti, oblatam, adornare
* 3   dùm

DEDICATIO.

dùm aggreditur; in ipso ilicò limine succubuit, jubente eo qui vitæ necisque Dominus est. Hic, inquam, talis ac tantus Reipub. Polonæ Senator, in vivis cum esset, brevi quidem at pleno in compendio Historiam belli Chotinenfis, cujus ipse magna pars fuit, summa dexteritate ac fide consignavit, ut sibi suisque aliquando usui foret. Cæterum ubi post fata demùm Illustrissimi Viri, (felicitate quadam mea, an seculi?) ad meas pervenit manus, piaculi instar duxi, nî fætum tanti Viri ab interitu, cui cuncta subjacent mortalia, pro virili mea vindicarem, atque vel tali modo pius existerem erga manes maximi Senatoris,

DEDICATIO.

toris, cui parem aliquando Respub. Polona habuit, superiorem haut æquè: idque opus posthumum, omni cedro dignum, in scenam literariam, typo nitidiorè descriptum, producerem. Sic enim est, ut fama cujusque post cineres haut longius duret, quam literæ jubent, in quibus perpetuo vivitur, si quid magnum æternumque esse debeat. Dum verò prædictum opus Historicum in publicum edere paro, quærendus non tam illi, quàm mihi patronus erat, me qui fortiori manu defenderet adversus quorundam zelum, si ita loqui liceat, intempestivum, qui nudam synceramque veritatem ægris adspiciunt oculis, ut nec
Solem

DEDICATIO.

Solem ferre possunt, queis visus est hebetior. Sed nec longè quærendus ejusmodi veniebat Patronus, cum Tuæ divinæ Virtutes, Illustrissime Heros, jam olim me, qui in Orbe sum minimus, quàm universum Orbem, & quidquid in eo præclarum reperitur, in sui admirationem traxere. Res Tuas, laudabiliter domi forisquè gestas, omnes loquuntur, qui Te unquam viderunt, audiverunt. Audivere Pontifex, Imperatores, Reges, Respublicæ, eloquentiam summam cum maxima prudentia junctam. Videre majestatem vultus in corpore specioso, elegantiam in singulis membris & admirati sunt. Ipsa verò etiam Roma, Urbium

DEDICATIO.

Urbium ac Religionis caput, penitus obstupuit, ubi insolitum comitatum, inauditum antehac Tuorum affeclarum splendorem, quem in solenni Legatione, nomine serenissimi Regis Tui, præferebas, suis adspexit oculis. At Polonia, in cujus Tu suprema specula constitutus, Te Iustitiæ summum antistitem, bonorum asylum, malorum verò terrorem laudat æternumque laudabit. Bonæ etiam literæ, quæ Rerumpub. fulcra sunt & ornamenta, Te unicè suspiciunt, quòd immortalis Dei beneficio cælitus datus, quantum singulis ingenio, doctrina, eloquio, prudentia prævalet, tantum universis palmam præripere

* *

affi-

DEDICATIO.

affiduè contendas , eas autoritate
Tua, quæ summa est fovendo , atque
eximiis beneficiis promovendo. Tibi
ergo, Princeps Illustrissime jure quo-
dam proprio hocce etiam opus con-
secrandum erat, quod à tineis & blat-
tis per me vindicatum, Tuis augustis
faustisque omnibus in æternitatis
ædem inferretur. Sed & alia superest
dedicationis meæ causa. Volui om-
nino memoriam Illustriss. Cels. Tuæ
per hoc renovare (quam tamen scio
nunquam apud Te intermorituram)
maximi illius senatoris , Illustrissimi
Sobiefcii , Tibi verò etiam quondam
intimi ac conjunctissimi , quippe
quem ad Tuas incomparabiles Virtu-
tes

DEDICATIO.

tes proximè accedere judicabas, eo-
que intensius amabas , quod in ipso ,
propè Teipsum cerneres. Accipe
ergo , Princeps Illustrissime , seculi
decus , Tui quondam paris , hoc est
summi in Republica Polona senatoris,
& innocentis Viri opus magnum so-
lerisque de Bello Chotinenfi , & quo-
tiens per graviora Reipublicæ negocia
licuerit , in eo tanquam in tabella ali-
qua contemplare veterem amicum ;
res verò ab illo pro Patria eo in bello
gestas , literisque consignatas oculis
ac mente quandoque revolve. Mihi
vero, qui eximiarum Illustrissimæ Cels.
Tuæ Virtutum admirator semper ex-
titi , clementer concede , quò sub
*** 2 umbra

DEDICATIO.

umbra illarum non minus securè,
quàm cum laude vitam ejusmodi
vivere queam, quæ omnibus pro-
desse nemini obesse unquam voluit.

Dantisci 15 Novembris
Anni 1646.

Illustrissima Celsitudinis

Tua

Devotissimus cliens

GEORGIVS FÖRSTERVS.

COMMENTARIORVM CHOTINENSIS BELLI LIBRI TRES.

Autore IACOBO SOBIESKI,
In eâ Expeditione ex Ordine Equestri Commissario,
post verò Castellano Cracoviensi, &c. &c.

LIBER PRIMVS.

Onstitutum mihi est descri-
bere Sigismundi Tertii Polo-
niæ Regis, contra Osmanum
Turcarum Imperatorem, ex-
peditionem: bellum certè,
quod unquam memoria hominum protu-
lit, aut ætas mortalium vidit, maximum;
apparatu & copiarum numero formidolo-
sissimum, rerum gestarum magnitudine ce-
leberrimum, ipsâ verò celeritate, & pro-
spero eventu, supra omnium seculorum
fidem, stupendum; ubi non in longinquis
& diversis regionibus, sed è vicinis castris,
atque adversâ ex propinquo acie, non plu-
ribus annis, tantò minùs mensibus, sed pau-
cis

cis diebus unius Regni nec integer exercitus, cum tribus ferè Orbis partibus decertabat, vixque non totius rei Christianæ extrema alea ac fortuna, ad Tyræ vertebatur ripam, ut Chotinum proximioribus antea provinciis notum, nunc Turcarum cladibus nobilitatum, in ultimis terrarum finibus per feram posteritatem claresceret, & magnis scriptorum ingeniis exercendi styli latissimum campum præberet. Iuveni verò feroci, ac indomito Tyranno, Carolum Chodkievicium Palatinum Vilnensem, Magni Ducatus Lithvaniæ supremum Ducem, ut ætate, ita iudicio maturum, variisque bellorum casibus eruditum, occulto quodam consilio fata opposuere. Quin imò hoc etiam spectaculum casus edidit, ut duo juvenes Principes, nascendi sorte pares, hinc Vladislaus primogenitus Sigismundi filius, illinc Osmannus, pro tot populorum salute ac gloriâ in arenam descenderint.

Eo igitur ordine, quem ipsemet vidi, & diligentius observavi, eâ fide, quam Commissarii

missarii officio functus in omnibus consiliis adhibui, totius belli, quadraginta diebus gesti & confecti, seriem persequar: cum nihil Turcis (nam & in hostibus virtus solet esse admirabilis) per injuriam aut odium detracturus: tum nec plùs æquo Polonis, ob innatum in patriam studium, concessurus.

Quàm primùm Othomanici Imperii moles, Africæ jam, & Asiæ gravis, in Europam se exeruit, ac translata suâ Constantinopolim sede, Græcis & Triballis latè dominari cœpit: Poloniæ quoque Reges, vicinarum Provinciarum, gentiumque, origine, cognatione, & linguâ sibi conjunctarum, extremis calamitatibus præmoniti, barbarorum magis indies crescentem fortunam ditionibus etiam suis habebant suspectam. Inde cum Bajafete, & Selimo, *Amicitia* illo filio, hoc Mehmetis secundi nepote, *Polonorum* Casimiri tertii, ejusque liberorum mutua *cum Tur-* intercesserunt foedera, pluribus legationibus, ac ipso sacramento utrinque stabilita, incontaminata coluit fides. Hanc à majo-
ribus

ribus unâ cum imperio traditam sibi amicitiam Sigismundus primus, omnium ætatum memoriâ dignus Princeps, par pari retulit Solimanus, inter Turcarum Imperatores rerum gestarum gloriâ eminentissimus, qui sæpius multa propensissimæ in Polonos voluntatis indicia edidit, vetustâque foedera sanctioribus adhuc, ac æterno quodam nexu duraturis pactis refarcivit, quæ in honorem memoriamque ejus SOLIMANEA appellata, ad hunc usque diem, non sine magnâ veneratione, à Turcis leguntur. Sed rerum humanarum Imperiis etiam adjuncta vicissitudo interruptit nonnunquam hæc constantissima pacis studia. Stephano enim Palatino Moldaviæ contra Ioannem Albertum lata auxilia, conjuncta in ipsius Russiæ visceribus cum acerrimo Poloni nominis hoste socia ac infesta arma, cum Sigismundo primo regnante, in Oczakoviensibus campis sæpius cum mutuâ prædâ confertæ utrinque manus, & aliquot postea in Podoliæ ac Russiæ Provincias subsecutæ incursiones, non leviter

Polonorum & Turcarum rupta amicitia.

tam Polonorum, quam Turcarum irritarunt animos, non sine certo quodam præfagio funesti aliquando inter hos populos belli. Augusti tamen & Stephani, prudentissimorum Regum, insignis solertia, omnes majoris incendii scintillas sopiente, sancita olim à Divis majoribus suis foedera, iteratis vicibus redintegravit. Ingemiscebat multoties alti spiritus & vasti animi Princeps Stephanus, communibus malis ac periculis per totam Christianitatem serpentibus: atque Sixto V Pontifice Maximo ad sacri belli piam societatem invitatus, volvebat Regiâ mente dignos virtute suâ conatus: sed difficillima imperii sui tempora, & continuata cum Ioanne Basilii Magno Moschoviæ Duce bella retinebant pares animo impetus. Tandem viam fata invenerunt, tantique, ut mox exponemus, belli cum discrimine belli gloriam Sigismundo huic Tertio, non sine magnâ tot ætatum & Christianorum Principum invidiâ reservarunt. Aliis enim concessum erat de longè tantum fremendo

A 3

Turci-

*Occasio
prima bel-
li Turcici.*

Turcicam potentiam admirari ; aliis lace-
sere potius , quàm labefactare. Solus eam
ac primus Sigismundus summo ausu im-
petiit , & foelicissimo eventu infregit. Ex-
canduerat jam pridem Tyrannorum fero-
cia , cùm sæpius à Cosacis Zaporovienfi-
bus, piraticam exercentibus, solo adæqua-
rentur maritimæ urbes, igni & ferro vasta-
rentur fertilissimæ provinciæ , opibus ac
mercibus suis spoliarentur celeberrima Eu-
ropæ & Asiæ emporia. Nonnunquam et-
iam Imperatoribus, oculos hortorum suo-
rum amœnitate oblectantibus , triste &
pudendum objiciebatur spectaculum , fu-
mantes nempe undique pagi, quos Cosaci
in ipsâ Constantinopolis viciniâ, cum ma-
gnâ potentissimæ urbis consternatione, in-
cendebant : Vindicta quidem anniversariis
Tartarorum in ditiones Poloniæ excursio-
nibus repetitâ : altius tamen barbarorum
animis inhærebant continuatæ ab infimâ
plebis fæce injuriæ. Conceptum Turca-
rum in Polonos odium facilè fovit Ste-
phani Potocii in Moldaviam expeditio ,
quem

*Clades
Potocii.*

quem eò impulit contracta cum Mohilis
affinitas, ut multis Regni proceribus fren-
dentibus , privatâ autoritate , suismet viri-
bus , & spe solâ fretus, cum exercitu Con-
stantinum Hieremiæ filium in Moldaviam
duceret. Sed fortuna votis non annuit ,
nec spei eventus respondit. ad Dziezam
enim fluvium memorabili clade cum le-
tissimo exercitu affectus, & in manus ho-
stium illapsus , Turcarum furori in ludi-
brium cessit. Nec dissimilem exitum Sa-
muel Korecius fortitus est , qui Michaëli
Duci Wisniowecensi superstes , affinis item
sui Alexandri Mohilæ , partum insigni Po-
lonorum de Thomszâ victoriâ domina-
tum stabilire cupiens , ab Imbraim Bassis
profligatus ; unâ cum uxore , ejusque ma-
tre , & cum Alexandro ac Bohdano Mohi-
lis , ipse tamen rerum per aliquot menses
præclarè gestarum gloriâ & apud hostes
clarissimus, in Turcarum venit potestatem,
reservatusque in funestam insolentis tri-
umpho pompam , Constantinopoli in eo-
dem , quo & Potocius , ergastulo , misera-
bili

bili quodam fato delituit. Continuatis utriusque exercitus cladibus plurimum intumuerant Barbari; jam Polonum nomen in fabulam totius Constantinopolis versum; Internuncii non in eo, quo pridem, honore habiti; mercatoribus etiam more prisco difficilior & periculosior per ditio- nes Turcicas patebat aditus, omninoque veteris amicitiae inter duo imperia arcta olim vincula, mox in apertum eruptura bellum, dissolvi coeperant. Ejusmodi incendii scintillas fovebant Moschi, inveterato odio in Polonos perciti, ac recentibus cladibus exulcerati. certatim cum literis currebant Constantinopolim nuncii, veniebant magno cum apparatu & splendore, variis muneribus onusti legati, variisque pollicitationibus in communis belli societatem Othomanicum Imperium trahabant. Extincto Achmeti filius ejus Osmanus, necdum pueritiam egressus, successerat, cujus animus paternis offensionibus exulceratus, ut eo facilius deliniri ac Polonis reconciliari posset, post subsecu-
tam

tam cum Patre Achmete per Skinder Bassam & Stanislaum Zolkievium Palatinum Kyoviensem, & Campestem exercitus Ducem, Buszensem transactionem, ad novum Principem renovandi foederis causa suscepit legationem Petrus Ozga Trembovelensis Capitaneus, qua omnibus inimicitiarum suspicionibus sublatis optata iterum pax coaluisse existimabatur. Verum Osmanus tantis fortunae obsequiis insolens, latissimi Imperii vastitate tumens, ingenio ferox, aetate furens, in ipso extremae adulationis sinu inter innumeras blandientium mancipiorum illecebras enutritus, non unum Oceanum, nec unum orbem insanâ libidine, ac plus quam humano fastu metiebatur: imò quasi naturae etiam Dominus, nihil furori suo invium, nihil potentia inaccessum, nihil fortunae invictum putabat. Principis genio indulgebat servilis Consiliarium patientia. Skinder Bassa dolis & astu confutus, innatusque Poloniae hostis, Corecianâ verò clade elatus, non solum illi indubitatam de Polonis vi-
B etoriam,

*Transactio
Buszensis.*

*Paracula
belli Cho-
tinensis.*

ctoriam, sed jam universum Poloniæ Regnum pro certâ & incruentâ prædâ deferēbat. Tomszâ & ex Moldaviâ ejectus, ac inde gravioris de Polonis vindictæ cupidus, fidelem suam operam promittebat, bellique felicitatem, prout odium in hanc Rempubl. conceptum, & mens mendaciis affueta vafro homini dictabat, tam in privatis, quàm publicis consiliis, & ipse, & per substitutas, magnoque precio conciliatas personas ostentabat. Ali Basza Wezirafemesz fraudulentis infensissimorum Poloniæ hominum consiliis parvo negotio infatuari poterat: nullo enim usu rerum pollebat, Palatii alumnus, ac antea Principis libidinum minister, tunc voluntati quoque Domini, per fas & nefas, foedissimo servitio ancillari, inter præcipuas felicitatis suæ partes reputabat. Eorum igitur instinctu Osmanus Otfinovium, Sigismundi internuncium ad corrigendos nonnullos pactorum articulos, tanquam ad amicum & socium Principem missum, nec aspectu dignatus, loco honoris, quem sacra legationum

num ubique terrarum requirunt, adjunctis multis opprobriis, contumeliosè tractari, & per Sulbassam, Carnificum ac lictorum præfectum, in Urbem introduci iussit. Gaspar Gratianus Moldaviæ Palatinus, Christianâ pietate, & optimâ in Regnum Poloniæ voluntate ductus, per dispositos tabellarios, Sigismundum de tantâ Regiæ Majestatis contumeliâ, ac aperto bello Turcico, certiores reddidit. Ipse verò Turcarum jugum excutere satagens, Stanislaum Zolkievium (qui tunc ob sua insignia in Rempubl. merita, Cancellarii & Supremi exercituum Ducis, summam in Poloniâ utramque dignitatem obtinebat) per secretas literas sollicitabat; Ut cum exercitu fines Moldaviæ ingrederetur; Secum universâ Provinciæ illius Nobilitate Regum Poloniæ Dominium non modò non recusare, sed maximo desiderio flagitare. Zolkievius, post magnam animi luctam, variasque deliberationes, Tyram in Moldaviam transgressus, ardentissima ejus vota explevit. Gratianus Turcis, qui ad

B 2

eum

*Expedi-
tio
Cecoren-
sis.*

eum capiendum, & Skinder Bassa, maximis itineribus Iassos advolarunt, partim captis, partim trucidatis, licet non eâ, quam pollicebatur, accolarum frequentia, fidem tamen Reipubl. obstrictam exolvit. Longo servitio attrita Moldavia gens, & malo suo potentiam Turcicam experta, majus fortè Zolkievianarum copiarum robur expectabat. Parvus ille quidem numero exercitus censebatur, sed tum Militum virtute, tum vix aliquando tot seculis auditâ inediae, laboris, vigiliarum tolerantia, ævi sui fidem superando, pro ostento quodam à posteritate judicabitur. Numerosissimis enim Tartarorum, duce Devletgerejo Galga (hoc titulo insigniuntur secundogeniti Chamorum fratres) copiis, & conjuncto illis Skinder Bassæ, non solum tam parva, respectu hostilis exercitus, manus fortissimè restitit, impetumque barbarorum sustinuit; sed paucae illæ cohortes, nocturnâ multorum ex panico terrore fugâ, diminutæ, octo ferè in suo receptu diebus ac noctibus, tantam Turcarum Tartarorumque

rumque vim, & quasi è coelo demissum sagittarum ac globorum nimbum, eâ fortitudine repulerunt, ut impetu suo fatigatus hostis, & retro gradum movens, jam tunc substiterit; cùm funestus Reipubl. Polonæ casus, in portu naufragium, ac in victoriâ cladem attulerit, magisque eò lugubrem reddiderit cladem, quod sola calonum, lixarum, ac infimæ in exercitu facis inconcussa licentia, talem patriæ suæ notam inusserit. Puduit Zolkievium, ut alterum Paulum Æmilium, ne enim cladi suæ superstes esset, invicto animi robore, quo sibi in totâ vitâ semper constabat, cum Tartaris dimicando, in conflictu aliquot vulneribus saucius, non procul à Tyræ versus Mohilovum ripâ, pro patriâ occubuit. Stanislaus verò Koniecpolius Campestris Exercitus Dux, Varronis illius exemplo, non desperavit: qui animo, manuque promptus, dum equo abjecto, ab hostibus undique cinctus, per tot catervas acerrimè pugnando erupisset, in Moldavorum prius, ac mox & in Turcarum manus incidit.

Capti, Ioannes & Lucas Zolkievii, unus filius, alter ex fratre nepos supremi Ducis, & cum iis Nicolaus de Komorow Strus Haliciensis, Alexander Balaban Vinnicensis Capitanei, Samuel Corecius iterato infortunio miserabilis, Martinus Kazanovius, Nicolaus Potocius Iacobi Palatini Braclaviensis filius, Volodimirus Farenbach, Malinfcus Strzyzovius, & omnes ferè agminum & cohortium Præfecti, fortissimi juxta ac clarissimi viri, numerosaque varii gradus & ordinis militum multitudo. Sed minimè dubito, belli hujus ut rationem, ita eventum eos posteritati tradituros, qui illi interfuerunt. mihi hæc vel attingisse, ad prosequendam posterioris expeditionis seriem, sat erat.

Talia Martis præludia Osmani animum, sanguinolenta consilia spirantem, facile irritarunt. ad instar enim cruentæ belluæ furens, Regno Poloniae in omnibus Imperii sui partibus bellum denunciavit. proclamabantur passim à præconibus, per Asiæ & Africæ regna, provincias, urbes, vicos, hostes

*Denuntiatio apud
Turcas
belli Poloni.*

hostes Othomanicæ domus, Poloni. vix sexus, nulla ætas, aut gradus, ab hac expeditione immunis declarabatur. Europæis, & vicinioribus Constantinopoli copiis sistendi se dies inprimis edicta. Dziambegerejus Tartarorum Krimensium Cham (id nomen apud eos Regium nomen denotat) ex Tauricâ Chersoneso accersitus. Osmani ipsius in futuro bello præsentia, equinâ jubâ ex palatio appensâ, tanquam sueto majorum suorum signo, omnibus manifestata. Ad pontem supra Danubium fabricandum, Moldavia & Bulgaria, non sine profundo suo gemitu, destinatæ, quod impia contra Christianos arma servili operâ adjuvare cogerentur. Quicquid verò ad tantum apparatus in Europâ defuit, mare ex longinquis illis oris summâ celeritate, maximâ copiâ, ingenti sumptu suppeditabat. Devoraverat jam feroci suo animo universam Poloniam indomitus Tyrannus; arces ejus, urbes ac provincias, tanquam indubitata spolia, inter Bassas, libidinum suarum mancipia, dividebat. Ætate tamen prove-

16 **BELLI CHOTINENSIS,**
 provectiores, & prudentiâ eminentiores
 ejus consiliarii, (inter quos Mosti, sacro-
 rum summus Præses, & Halil Bassa, origi-
 ne Armenus, autoritate pollebant,) variis
 rationibus injustam, difficilem, & longin-
 quam in Poloniam expeditionem dissua-
 debant. Mustapha Vezirazes, præpo-
 steros ejus conatus liberiùs arguendo, à
 propriis Tyranni manibus cultri ictu vul-
 nus accepit. Arioli quoque omnia infau-
 sta superstitionibus suis præfagiebant.
 Cum nihil horum obstinatam Osmani
 mentem, fatis eum ad interitum suum tra-
 hentibus, divertisset, ad primum pericu-
 losissimi belli nuncium exhorruit Polonia,
 contremuit & universus Christianus orbis.
 Varsoviæ Comitibus Ordinibus indixit Rex.
 ac primùm ad Pontificem Max., Ferdinan-
 dum Imperatorem, & omnes ferè Chri-
 stianos Principes; expeditis legationibus,
 classicum sacri belli per totam Christiani-
 tatem canebat, contra communem hostem
 communia expectando auxilia. Nihil enim
 æquius videri potuit, quàm ut Christianæ
 militiæ

*Comitia
 Varso-
 viensis.*

militiæ antesignanus, Princeps non solùm
 votis, sed & subsidiis Christianitatis juva-
 retur; utque Regnum Poloniæ, quod in
 excubiis Reipubl. Christianæ situm, & ad
 sustinendum primum Paganorum impe-
 tum, vel ipsâ quadam naturæ dispositione
 esset constitutum, conjunctâ eorum pro-
 pugnaretur manu, qui sacrosanctum Chri-
 stianorum nomen profitentur. Ac Grego-
 rius, ejus nominis X V Pontifex Max. per
 Achatium Grochovium Præpositum Leci-
 censem, Regisque Secretarium, nunc Epi-
 scopum Præmissiensem Nominatum, & ad
 Sacram Sedem Internuncium, certam quo-
 libet mense pecuniæ summam, durante hac
 expeditione obtulit, majores adhuc pro-
 mittendo sumptus, quàm primùm Ferdi-
 nandi Imperatoris cum rebellibus hære-
 tici bellum (à quo Ecclesiæ fiscum exhau-
 riri affirmabat) aut certâ victoriâ, aut ho-
 nestâ pace finem acceperit. Verùm Cos-
 mus de Torres, Archiepiscopus Andri-
 nopolitanus, ac Nuncius ordinarius, in Polo-
 niam, his ferè diebus Cracoviam appulit,
 C quibus

quibus transactionis Chotinensis fama ad eum pervenit, nullâque interpositâ morâ, confecti jam belli Pontificem certiozem reddidit. Iacobus Angliæ Rex, cùm & Oratorem Regium, Georgium Ossolinum, Palatini Sendomiriensis filium, lautè & magnificè tractasset, & singulare suum in Rempubl. Polonam studium declarasset; non contemnendis Anglorum, Scotorum & Hibernorum copiis, Sigismundi exercitum aucturus erat, nisi temporis, quo bellum hoc Turcicum inceptum & finitum est, angustiae modum ac occasionem illi præclusissent. Cæteri Christiani Principes, partim antiqua sua cum Turcis foedera, partim intestinos ac domesticos motus, belli demum difficultatem, in excusationem adducentes, piissimos Sigismundi pro re Christianâ conatus omnino deseruerunt.

In Comitibus Varsoviensibus varia agitantur Consilia, de nervo belli, militum numero, & exercitus Duce. Omnium Ordinum ora conversa, animique simul erant incli-

inclinati in Carolum Chodkievicium Palatinum Vilnensem, Magni Ducatus Lithuaniae supremum Ducem, autoritate, rei-que militaris usu ac scientiâ pollentem, multis victoriis, insignibus trophæis, clarissimis triumphis, apud exteras ac barbaras etiam gentes celeberrimum. Illi igitur summum regimen & res Polona restituenta, unanimi Reipubl. consensu, deferebatur. Suffectus in locum campestris Ducis, laboris socius Stanislaus Lubomirscius Regni Pocillator. adjuncti publicâ lege ex Ordine Equestri Commissarii, quorum alii in aulâ Regis commorari, alii Chodkieviciu sequi debebant, cum limitatâ secretiori diplomate, ac juramento obstrictâ potestate, quæ se extendebat ad trutinandum cum censu belli sumptum, solvenda militibus stipendia, absolvenda cum ducibus judicia, sancienda foedera, & fida consilia, quoties ad ea accerferentur, præbenda. Eorum autem non decet præteriri nomina, qui huic expeditioni interfuerunt. Nicolaus nempe Sieniavius Regni Incisor,

Matthæus Lefniovius Belzensis Succame-
rarius, Michaël Comes in Tarnow, Iaco-
bus Marci Sobiescii Palatini Lublinensis
filius, Ioannes & Paulus Dzialynii, hic Po-
krivnicensis, ille Bratianensis Præfecti, Ni-
colaus Kossakovius Visnensis Capitaneus.

*Contribu-
tiones in
bellum
Turci-
cum.*

Subsidia belli hæc, autoritate Comitio-
rum fuere decreta, præter universæ Nobi-
litis, more institutoque majorum, gene-
ralem expeditionem, octo agrariæ contri-
butiones, binæ ducillæ (eo vocabulo ab
antiquis in Regno legibus census ex cervi-
fiâ nominatus) binæ quartæ Regalium bo-
norum, & ex eisdem in magno Ducatu
Litvaniæ donarium, quod illi bono magis
exemplo, & laudatissimo in communem
Rempubl. studio, quàm concessio jure lar-
giti sunt. Ex bonis item summis antiqui-
tus oneratis & pensionibus certa pecunia
assignata. Ordo quoque spiritualis in Syn-
odo Petricoviensi centum quinquaginta
millia florenorum ad sacrum bellum con-
tulit.

Exercitus numerus, ob plures, qui post-
ea ex-

ea exponentur, defectus, à primo Comi-
tiorum instituto longè differebat. Constat
mihi tamen, pecuniam ex ærario publico
in Chodkievicianum exercitum distribu-
tam, tam pedites Germanos, Hungaros &
Polonos, quàm hastatos levis & gravis ar-
maturæ equites, computando in 34 millia,
987 milites, præter aliquot agmina Germa-
norum, qui pudendo & foedissimo exem-
plo in ipsis limitibus signa deseruerant.
Eâdem fraude multi & in Polono exerci-
tu, cum magno fisci detrimento, nomen
suum contaminarunt. Kozakorum Zapo-
rohenfium triginta millia numerari pote-
rant, quorum magna pars per ditiones Po-
doliæ prædabunda bellum Chotinense
subterfugerat.

*Exercitus
Polon.*

De expeditione generali nihil à me de-
terminari expectet posteritas. Cùm enim
non omnes Palatinatus ac districtus cum
Sigismundo Leopolim ad indictam diem
venissent, nec horum etiam certus nume-
rus patet. Inter aulicas tamen Sigismundi
cohortes mercenarii militis peditum &

C 3

equi-

equitum Germanorum censebantur aliquot millia. Magnatum etiam (præter hos, qui, ut memorabimus, Vladislauum sequebantur) propriis sumptibus collectas cohortes præteriri hîc non decet: Dominici Ducis in Ostrog Zaslaviensis, Ianussii Ostrogienfis Castellani Cracoviensis amplissimi hæredis, 600 peditum & equitum milites: tum Raphaëlis Lesczynii Palatini Belzenfis centum hastatos, Iacobi Sobiescii Palatinidæ Lublinensis levis armaturæ turmam, item Szaszkievicii Braclaviensis Succamerarii, Malinscii, Rasieczynii manipulos. Aderat & Georgius Dux Czartorienfis, qui in itinere à Tartaris vexatus, & vix non omnibus equis amissis, desideratis plurimis famulis, ipse tamen jacturæ superstes in castra venit. Tormenta bellica, quibus nos Cosaci fere adæquabant, viginti octo in castra fuerant advecta.

Atque hoc Poloni, quem recensui, sumptu, tali apparatu, iis viribus, quibus omnibus majorum memoriam superarunt, cum Osmano Turcarum Imperatore, de salute

salute ac gloriâ suâ decertarunt. Atrocissimi belli observabantur prodigia, in defectu sub ipsum meridiem Solis, terræque motu per diversas Moldaviæ, Podoliæ, Russiæ partes. Apparebant quoque in aëre confligentes inter se igneæ columnæ.

Chodkievicius, antequam reliquæ colligerentur copiæ, primas Lubomirscio excubias demandaverat, qui ad Skalam Podoliæ oppidum, ultimis Maji diebus, ingressus castra, loci naturâ, ob invias rupes, & Zbrutium fluvium alluentem, munitissima, vigilantis ducis exequiebatur munus, exploratores sæpius in hostiles ditiones immittendo, & novis semper præfidiis vicina Tyræ vada sepiendo, subitaneasque è Moldaviâ Tartarorum incursiones reprimendo. ubi Simeon Kopyczynius, vir animi & corporis robore validus, ac multis antea bellis exercitatissimus, singularem ei operam præstitit. Podolicæ etiam nobilitatis rustici, inter sylvarum ac rupium saltus, cæsis ad internecionem Tartaris, ferociam eorum refrænarunt. Venerat in Castra Lu-

*Castra ad
Skalam.*

stra Lubomirscii Constantinus Vevellius, genere Cretenfis, Cretenfi quoque ingenio præditus, & postea in Christophori Ducis Zbaravii legatione ad Mustapham Imperatorem, notabili perfidiâ insignis, nomen quidem Christianum præ se ferens, sed Turcis, unde opibus creverat, propensissimus. Secretiora ille ab Alexandro Moldaviæ Palatino attulerat mandata, unâ cum literis Vsaim Bassæ monoculi, qui Turcarum confinia in Bessarabiâ tuebatur, & januæ Imperatoris Præfecti, qui apud Turcas magistratus pro summo honoris fastigio reputatur. Tentabant per Constantinum, Polonorum de pace animos, quam speciosis quidem verbis blandè suadebant, fictum in eâ resarciendâ studium suum obtestari. Sed eventus docuit, explorandi potius, quàm amicitiae causâ missum in castra ab iis fuisse, natione, fide, moribus Græcum hominem. Lubomirscius in absentia Chodkievicii nullo ei responso dato, honorificè, ut Christiani Principis Internuncium, exceptum, lautè propriis sumptibus

ptibus tractatum, in vicino à castris rure, sub honestâ custodiâ, usque ad supremi Ducis adventum, detinuit. Nec Chodkievicius tardavit, sed cum Litvano exercitu ad Rzepnice pagum Lubomirscio se conjunxit, ac statim universum exercitum in legiones partitum, ad Braham, Tyræ imminens oppidum, movit. Anteibant legiones, Boratiniana, Præfecti Lipnicensis, Lesniovii Belzensis Succamerarii, & Lubomirsciana. succedebant Zienoviciana Castellani Polocensis, Sieniaviana Incisoris Regni, cum Procopio fratre, Chodkievicianâ & Sapiehana Capitanei Orsanensis: subsequebantur Zoravinsciana Castellani Belsensis, Opalinsciana Castellani Pofnanienfis, Kossakoviana Capitanei Visnensis: quæ postea tum in acie instruendâ, tum in muniendo ac defendendo vallo, & excubiis peragendis, eadem nomina obtinuerunt. Ibidem instituti excubiarum præfecti, Wiernek, Bogdaszovius, & Kazimiri; destinatus ad castra metanda Dolmad, Litvanus, veteranus miles sub signis

*Castra ad
Rzepnice.*

D

Chod-

*Castra ad
Brahm.*

Chodkievicii, quem magna tunc distinebat deliberatio, transeundusne cum exercitu Tyras erat, an in ipsis limitibus expectandus hostis, ubi difficilior ei aditus pateret, sibi verò pabuli, annonæ & victus copia facilius suppeditaretur, atque reliqua ex Poloniâ subsidia securiùs in castra venirent.

Ex alterâ parte Regis aliquot literæ ulteriores progressum urgebant: permovebant duces Nobilitatis Podoliæ, continuæ de rapinis militum querimoniæ; locus ipse trans Tyram & ad castra metanda aptissimus, & in acie instruendâ variorum stratumgematum capacissimus, mirum in modum utrique Duci placebat. Brahæ denique inhærere minus tutum censebatur, ne exercitus validissimo Kozakorum Zaporohensium præsidio destitueretur, qui legatione suâ unanimem consensum Chodkievicio declararunt, se tunc exercitui Polono conjuncturos, cum is fines Moldaviæ attigisset, aliàs in perpetuo versari metu, ne Respublica Turcis per aliquam transactionem recon-

reconciliata, collectas in potentissimos hostes vires in capita postea sua convertat. Iacta igitur alea est, publicatumque per castra de transeundo flumine imperatorium mandatum. Ad instar portentis & prodigii omnibus videbatur, vertiginosum ac saxosum Tyram tunc primùm quasi subjugari pontibus velle, cum hætenus tentatum ejusmodi in pluribus locis opus vi semper suâ rapidissimus fluvius discussisset. Mobilem jam pontem extruxerant pedites; sed is grandi aquæ impetu fractus, Rutheno cuidam (Lithvanum alii fuisse volunt) exhibuit non vulgaris industriæ singulare specimen. firmiorem ille operam inchoaverat, imò & perfecerat: verùm ea, seu artificum aliorum imperitiâ, seu custodum negligentia, aliquoties destructa, iterum atque iterum reparabatur. Interim Constantinus Vevellius ad Chodkieviciam accersitus, tale accepit respon-

*Pons supra
Tyram.*

*Responsum
Vevellio
datum.*

sum: Vt sibi animum esse ad capeffenda pro patriâ arma promptissimum; ita quoque propensissimum in honestam & æquam

Szemberg
legatio.

pacem studium. Tardioris ejus in Moldaviam reditus conjecta causa in Tartarorum excursiones, quæ difficiles viarum aditus reddebant. Datae ad hos omnes, qui ad Lubomirscium scripserant, literæ. Singulari etiam Chodkievicii Epistolâ interpellatus Vſaimus Vefirafemes ad sana pacis consilia per Szembergum Internuncium invitabatur. Atque Szemberganae legationis, hominis sagaci ac circumſpecto ingenio præditi, morisque barbarorum non ignari, hunc solum fructum expectavimus, ut eo prætextu mentes & vires Turcarum expiscari ille posset. Tanta elucebat in vultu Chodkievicii majestas, ut Constantinus, ad primum ejus aspectum, tanquam ad numen aliquod venerabundus procidere voluerit, nisi ipsius Ducis manu sublevatus, & singulari comitate recreatus & tentorio discessisset. Post ejus certè obitum, in familiari colloquio, me ipso audiente, aliquoties narrabat, Herois illius intuitu adeò se perterritum & consternatum fuisse, ut lingua ejus tunc balbutiret, tituba-

titubarent pedes, tremere totum corpus, nec mens sibi constaret.

Continuis aliquot diebus exortus in exercitu magnus Cohortium fremitus. ^{Initia seditionis militaris.} transitum per Tyram impediēbat. Passim ac turmatim milites Præfectorum suorum tentoria obibant, obruebantur Duces importuno clamore, miscebantur omnia, modò irâ, modò dolore, nunc precibus, mox minis. languebat jam solitum obsequium, dissolvebatur disciplina militaris, contemnebantur utriusque Ducis jussa, æquè tyro ac veteranus, civis ac externus, gregarius & nobilis, pedes & eques, castra querimoniis implebant; pecuniâ & commeatu exercitum destitui, in stipendiis fraudari, multa sibi opponi pericula, nulla proponi præmia; imminere hostes, tardare subsidia; cuilibet denique cohorti celari inauktionis suæ diem. Chodkievicius, quò pululantem seditionem in ipsis primordiis faciliùs opprimeret, lymphatos ferè homines ad concionem vocare detrectavit. sed inito consilio cum omnibus Commissariis,

D 3

quibus

30 BELLI CHOTINENSIS,
quibus ex præscripto Comitiorum id negotium præcipuè incumbibat, singulis cohortibus eundem suæ inauktionis, quo castra ingrediebantur, diem assignavit, & unum ex Commissariis Iacobum Sobiescium Palatinidem Lublinensem, cum Stephano Potocio Camenecensi Capitaneo, ac privilegiato exercitus Notario, ad hunc describendum ordinem delegavit, pari diligentia ac fide, trutinando & temporis rationem, quo militiæ adscribebantur, & locorum distantiam, per quam ad castra tendebant. Unâ ac alterâ die injunctum nobis munus absolvimus, relictâ tamen penes Regem supremâ censurâ, quam nostris sententiis adstipulatam brevi ex literis Varsoviâ allatis cognovimus. Inter alios prosperos belli istius successus, & hoc non in extremis reputabitur, tot in exercitu capita, totque sensus, primæ statim Commissariorum de suâ inauktionis declarationi, per secretas schedulas, unicuique cohortis præfecto traditæ, adeò acquievissè, ut nemo postea vel mussitare contra
Duces

LIBER PRIMVS. 31
Duces ausus sit. Quod temporumne, quæ mox sunt subsecuta, necessitati, an Reipubl. Polonæ fortunæ attribuere debeamus, utrumque libero posteritatis iudicio relinquo. Priorem itaque militum contumaciam obsequio, moram alacritate compensatam, non sine magnâ animorum oculorumque voluptate spectavimus. Ruebat ad flumen universus exercitus, & antequam pons fractus repararetur, tabulatis ligneis ab Odrovio equitum levis armaturæ Præfecto, ex superiori orâ secundo fluvio advectis, transibant Tyram suo ordine cohortes. Præcedebat cum suis legionibus Lubomirscii agmen. qui simul ac Moldaviæ fines attigisset, Lipnicii c. l. levis armaturæ equites, cum Richteri Livonis l. sclopetariis, & cum non contemnendâ gregarii militis manu, ad suppeditandum ex hostili terrâ in castra commeatum, expediti. Exiguam Lipnicus tunc retulerat prædam: feliciter rem gesturus, si in Seratum Moldaviæ trans Prutum oppidum cautiùs irrupisset, quò ad celebrandas nundinas magna
Armè-

*Polonorum
in Molda-
viam Ex-
cursio.*

Armeniorum & Moldavorum frequentia confluxerat. Sed præpropere & insolenti Lipnicianorum clamore territa, tempestivâ fugâ, vitæ & facultatibus suis consuluit. Malè ista excursio habebat Chodkievici-
cium. clementiâ enim potius, quàm rapinâ Reipubl. suæ Christianam provinciam devincire studebat, de cujus fide, & in Polonos optimâ voluntate multa ei pollicebatur Petrus, Simonis Mohilæ Valachiae quondam Palatini filius, qui exul & profugus, ac Zolkievio singulari Patrono or-
batus, dum in clientelam Chodkievicii se, suasque omnes spes tradidisset, consuetudine ejus familiaris utebatur. Metuebat etiam ad omnia circumspectus Dux, ne injuriis suis laceffiti Moldavi ex redeunte Szembergo vindictam repeterent. quamobrem tubâ (ut mos fert militaris) severissimè edixerat, ne quis infestare amplius Moldaviam auderet. Verùm Bernascius, prædonum gentis suæ fax, in vicinâ sylvâ latitans, factâ ex insidiis in eos irruptione, qui pabulandi & lignandi causâ illuc com-
mearant,

*Latroci-
nia Ber-
nascii.*

mearant, multos equis & curribus spoliavit, plurimos cepit, reliqui, quinquaginta ex suo comitatu desideratis, celeri se fugâ salvarunt. Kopaczovius, animi intrepidus, & bellis Moschoviticiis sub disciplinâ Lifovii exercitatus Centurio, cum Byczek nobili Moldavo, Regias partes jam pridem secuto, redierant à Chodkievicio versus Socaviam, ad explorandum Turcarum & Tartarorum exercitum missi. Sed cum nullæ hostiles apparerent copiae, unum tantum ex Alexandri Palatini Moldaviae aulâ nobilem comprehensum adduxerunt.

Ob tardiùs reparatum pontem duodecimo tandem die Tyram transiit Polonus exercitus. Equorum hinnitu, tubarum clangore, tympanorum sono, nitentium armorum splendore, faustis denique omnium acclamationibus, effundebat se ingens quoddam per castra gaudium. ipsa quasi læta signa, tot illæ cruces, tot aquilæ Polonæ, ultro progredi, equi veluti gressu suo Moldavico solo minari videbantur. Tanta diversæ ætatis, varique gradus tur-

*Transiit
per Tyram.*

E

ba vin-

ba vindictam de coelo extensis manibus poscebat : omnes jam in animo victoriam, jam in ore triumphum gerebant, armis etiam suis terram hanc penetraturi, quæ pridem Polonorum non aliter esset tumultus, quàm Italia Gallorum quondam sepulchrum. Vnusquisque properabat ad expiandum cæde, incendio, ruinâ, tot seculis sparsum ibi Polonorum sanguinem; hic parentis, ille fratris, iste amici, omnes tot majorum suorum manibus ex hostium cadaveribus iusta solvere accelerabant.

*Castra ad
Chotin-
nium.*

Chodkievicius ob ingravescentem valetudinem corpore debilis, & animo vividus, vultuque verum Martem præ se ferens, generosissimo equo infidebat, aspectu ac gestu solo universum animando exercitum. Ex unâ parte cingebantur castra rupibus Tyræ impendentibus, ab alterâ vicinarum sylvarum anfractibus. medius eo spatio patebat campus, ut nec totam aciem hostis explicare, nec pugnandi necessitatem Chodkievicio inferre valeret. Nulla hæcenus notitia pervenerat de Cosacorum

facorum Zaporohenfium exercitu. ad quem investigandum & accersendum oblata suâ operâ Konaszevicius, cohortis levis armaturæ præfectus, avidius à Ducibus expectabatur. Plurimum interim omnium recreavit animos adventus Petri Konaszevicii, cui militare cognomen à pharetrâ ductum, Sahaydaczny nempe, Zaporohenses indiderunt. redibat ille Varsoviâ, ubi legatione apud Regem functus, optatum suis ferebat responsum, certâ spe fretus, reperturum se Cosacos Chodkievicii castris conjunctos. Verum illi, vilissimi, & ex vulgi fece infimi hominis (quem Cosaci suetâ dicendi nugacitate, Borodavkam Rutenicè, quasi Verrucam dices, appellaverunt) temulentum ac ignavum regimen tunc agnoscentes, non tam ejus ductu, quàm effrenatâ suâ licentiâ, modò per Podoliam, modò per Moldaviam erronei vagabantur. Petrus iste Konaszevicius rarâ ingenii sagacitate, judicii notabili maturitate, in dictis factisque singulari industriâ, adèò originem, vitam ac consuetudinem

*Adventus
Petri Ko-
naszevicii.*

*Vita &
mors Petri
Konasze-
vicii.*

36 BELLI CHOTINENSIS,
plebejam exceſſerat, ut inter clariffimos
ætate ſuâ in Poloniâ viros æquiſſimo jure
poſteritati innotefcere poſſit. Quoties
exercitui Zaporohenſium præerat, rerum
terrâ marique geſtarum gloriâ celeberrimus,
conſtantiffima ubique fortunæ beneficia agnoſcebat. In Perecopenſibus campis,
Tartaris aliquoties fuſis, Tauricam Cherſoneſum perterrit. In illâ paſcuorum
vaſtitate armenta abegit, prædam ex Ruſſiâ
reportatam in ipſo reditu eripuit. Vladislao
verò jus ſuum in Moſcoviâ armis recuperante,
ſummâ ſe celeritate, cum maximâ hoſtium
conſternatione, ad Moſquam Imperii illius
metropolim conjunxit, victoricia ſigna
per ampliffimas ditiones circumtulit,
ferro & igni hoſtiles regiones depopulatus,
opimis ſpoliis onuſtus, Ielcii, Sackii,
Livnii, Kalugæ, ſitu ac præſidiis munitiffimarum
urbium funeſtis ruderibus nominis ſui
terrorem univerſæ Moſcoviæ incuſſit,
quæ tot ærumnis & calamitatibus ingemifcens,
in ejus vidit manibus ſuam auferri ſupellectilem,
ſuaſque

LIBER PRIMVS. 37
que opes, ac tantam diverſi gradus, diſparis
ætatis, utriuſque ſexus captivorum turbam,
inter illius currus ac cetera impedimenta,
interruptis ſingultibus numeravit. Nec minùs
maritimarum victoriarum famâ Konafzevicii
nomen inſigne videtur. & hîc conſtabat ſibi
ejus fortuna, felicem illi ſemper piraticarum
excurſionum largita eventum, diruta aliquot
præſtantiffima in Europâ & Aſiâ emporia,
exuſtæ vicinæ Conſtantinopoli ditiones,
& in iſtâ, quam deſcribimus, Chotinenſi
expeditione non vulgaris præſtita dexteritas
augebat ejus creſcentem indies apud Turcas
gloriam. Cæterùm ipſe erat animo ingens,
periculorum appetens, vitæ contemptor,
in conflictu primus, in receptu ultimus,
manu promptus, corpore agilis, in caſtris
vigilans, ſomno parùm indulgens, nec adeò,
ut mos eſt Coſacis, crapulæ deditus: Veneri
intemperantiùs addictus, quæ mortem
etiam illi acceleravit: in colloquiis,
aut ſobrius, aut ebrius eſſet, circumſpectus,
ac in omni ſermone parciffimus. Regi

ac Reipubl. æquè semper in suo Magistratu fidus, in compescendâ Cofacorum licentiâ adedè severus, ut etiam ex minimâ causâ sanguinis eorum esset prodigus, unde illis invisus aliquoties ex hac exercitus Zaporohenfis præfecturâ ab insolenti multitudine dejiciebatur. Religionis Græcæ ritum ardentissimo & plûs quàm superstitioso cultu observabât: iis, qui in sacrosanctum Romanæ Ecclesiæ gremium se contulerant, infensissimus juratusque hostis. unde jam ante ipsum ejus obitum impii ejus in Rempubl. conatus variis suspicionibus differri per vulgum coeperant. Chodkievicius hunc Petrum Konaszewiczium (cujus singulares virtutes & maxima in Patriam merita id breve diverticulum à nobis requirere videbantur) humanissimè exceptum, munibusque cohonestatum, nullâ adhibitâ morâ, expedit, ut Tyræ inhærendo obviam Cofacis iret, unâ cum duobus subsidii causâ Annibalorum levis armaturæ cohortibus, & cum Molodecio, homine ex Lubomirscii familiâ, longo usu,

ac ve-

*Konaszewicz ex
castris
discessit.*

ac veteri consuetudine Cofacis familiarissimo. Moscinio, uni ex domesticis Lubomirscii, explorandi hostis causâ castris egresso, coeca nox omnem successum perturbavit. Ex adversâ enim Pruti ripâ, cùm in Moldavos prædones casu incidisset, nec hostesne, an sui exercitus homines essent, dignoscere obstante caligine potuisset; vox tamen Moldavos prodidit. coortum inde tumultuarium prælium, quod ipsæ impendentes tenebræ facilè diremerunt. Moscinus postquam animadvertisset, suosmet mutuis se ictibus ac vulneribus conficere, receptui signum dedit, ac re infectâ rediit. Meliori fortunâ usus est Fekiety Vngarus, ex Turcarum castris, sub illam Bussensem cum Skinder Bassâ transactionem, ad Polonum exercitum transfuga, rarâ fide & fortitudine in Vladislai Moschovitico bello, Chodkievicio singulariter commendatus, qui tunc ex Iassensi territorio adduxerat Moldavum captivum procerâ staturâ eminentem, & in prioribus expeditionibus, cum adhuc Turcica signa seque-

*Moscinus
excursio.*

*Fekiety
excursio.*

*Adventus
legionis
Rusino-
vianæ.*

*Panicum
terror.*

sequeretur, optimè sibi notum. verùm ab eo nihil ampliùs expiscari Duces poterant, præter concordem cum aliis exploratoribus de Alexandro Moldaviæ Palatino relationem, quòd, Iassis præsidio nudatis, cum suo exercitu Osmano obviam ivisset. Invalescente de Turcarum adventu rumore, Rusinovius & numerum & spem exercitus auxit, adductâ nimirum lectissimâ levissimæ armaturæ Polonorum manu, quæ in castris Ferdinandi Imperatoris, contra suos rebelles, cum summâ Sarmaticæ gentis apud exteros gloriâ, merebatur. Nonnulli ex gregariis militibus, ob quærendum victum ad vicinos pagos excurrentes, speciem hostilis alicujus cohortis speculatoribus præbebant. Certior ab eis redditus Chodkievicius, jam aliquot equitum turmas è castris in campum eduxerat. reliquus exercitus prælio se accingebat. cùm Stanislaus Zoravinscius Castellanus Belzensis, cujus tunc legio in excubiis diurnis permanebat, ipse omnibus vicinarum sylvarum saltibus accuratiùs perlustratis, mox

mox suos ex voce & habitu cognovit, & rem, ut se habebat, Chodkievicio retulit. Hanc exercitus perturbationem brevi idem dies in summum convertit gaudium, optatissimo adventu subsecuto Dorofzenkonis Cosacorum Zaporohensium legati, qui devastatis Oriovienfis regionis fertilissimis ditionibus, & Sorokâ funditus deletâ, prospera jam incepti belli primordia enarrando, simulque advenientium propè Cosacorum & debitum obsequium, & propensissimum in Rempublicam studium sacrosanctè promittendo, commune tædium publicâ compensavit lætitiâ. Faustum hinc ulterioris progressus arripiebatur omen; solus cum reliquo suo exercitu & cum majoribus tormentis desiderabatur Vladislaus. Moverat jam Leopolim castra: sed ut eò citiùs versus Chotinum properaret, Stanislaus Zoravinscius Castellanus Belzensis cum Iacobo Sobiescio Palatinide Lublinensi, nomine Ducum & totius exercitus, susceperunt ad eum legationem, per fas patriæ, Parentis & altricis suæ, per

*Adventus
Dorofzen-
konis Le-
gati Cosa-
corum.*

*Ad Vla-
dislaum
missi Ca-
stellanus
Belzensis,
& Iacobus
Sobiescius.*

F

suum

*Exercitus
Vladislai.*

suum Regiæque domus decorum, per florentem denique hactenus Paternum dominatum, ardentissimis precibus flagitando, ut se in castra Chodkievicii sisteret, ad divertenda communi ope imminetia Poloniæ regno pericula. Ad pagum ii Probuzne repperunt Vladislaum, gloriæ & novi in Rempubl. meriti avidissimum. Sequebantur eum Ioannis Wejer Palatini Culmenfis, Ernesti ac Gerardi Dönophorum tria agmina peditum Germanorum, Vngarorum, Nicolai Kochanovii, Almathi Bartoszevii cohortes, & sexdecim bombardæ majores: Hastatorum equitum Nimiræ Podlachia, Constantini Plichtæ Sochaczovienfis Castellani turmæ, & ipsius Vladislai Prætoriana cohors, cui Martinus Kazanovius præerat. Constat hęc Nobilitatis insigni flore, & splendido ex privatis impensis comitatu. Ianussii Ducis Wisniovenfis, Adami Przyemscii Curruum Regis præfecti, Andreæ de Danbrowica Firley Casimirienfis, Pauli Dzialynscii Bratianenfis Capitaneorum, Stephani Koniecpolscii, Sigif-

Sigismundi Tarlonis, Thomæ Sobiescii, & aliorum magnæ in Republ. spei lectissimorum ac nobilissimorum juvenum. Erant & levis armaturæ Gniewoszii, Zborovii, Ioannis Dzierzek: Gravis verò armaturæ Palatini Culmenfis & Dönoffii Capitanei Hiperpolensis cohortes. Tum Pauli Volucii Episcopi Vladislavienfis, Antistitis ob hanc in patriam pietatem æternâ memoriâ dignissimi, centum hastati equites, & centum pedites, quibus Philippum fratrem suum Castellatum Ravensem præfecerat; item Alexandri Radzivillii à majorum suorum constantissimo in defendendâ Republ. animo non degeneris, hastatorum, levis armaturæ, & peditum tria vexilla. Summâ utrumque Legatum humanitate Princeps excepit, & attentissimas aures precibus exercitus porrexit, tardiores suum adventum excusans, partim ob tormenta bellica Leopolum seriùs & malo ordine advecta, partim ob tabescentem, & in horas languentem peditatum Germanorum, qui longo itinere confecti, nimio æstu afflicti, la-

borisque minimè tolerantes, & gulofo ole-
rum esu continuis morbis exhausti, serpe-
re potiùs, quam progredi, & loco corpo-
rum, umbras hominum præ se ferre non si-
ne magnâ spectantium commiseratione vi-
debantur. Quæcunque à Vladislao acce-
pinus, tum ipsi vidimus, ea omnia in ca-
stra reversi Chodkievicio fideliter retuli-
mus, qui tum temporis tristissimo nuncio
perturbatus, ingentes curas animo coque-
bat. De Cosacorum Zaporohensium ad
internecionem cæso exercitu, incerto au-
tore, (ut sunt inania famæ) percrebuerat
rumor, qui in majus, more vulgi, creditus;
& ex longinquo variis sermonibus auctus;
in deterius vergebat. cuncta enim castris
observabantur funesta; tam summorum,
quàm infimorum par luctus, demissus vul-
tus, tristis aspectus apparebat, suspensa
denique omnium capita cernebantur, ac
murmure cum gemitu conjuncto (quilibet
enim moesta proclamare detrectabat) per-
tentoria militum differebantur lugubria
nova. Chodkievicius animo anxius, cer-
tior in

*Novari-
stra de Co-
sacis Za-
porohensi-
bus.*

tior in utramque partem reddi, hoc unum
cogitabat. unde Lifzka & Kuliczkovius,
cohortium levis armaturæ Præfecti, versus
Stepanowce excurrerant, atque à Tartarorum
exercitu præclusos sibi aditus nun-
ciantes, primi rumoris fidem cumularunt.
In rei autem veritate Zaporohenses ex ip-
sis extremi periculi faucibus erepti, fœ-
licissimo ac gloriosissimo successu cum
Turcis decertarunt. Octo ferè diebus ac
noctibus impendebat illis Turcarum exer-
citus, continuo insultu, & integro nume-
rosissimarum copiarum robore fatigaban-
tur eorum vires, variis, victus causâ, huc &
illuc, excursionibus distractæ & imminu-
tæ. Osmanus, nihil non ausus, auspicia sua
tentare, primaque militiæ simul & victo-
riæ tyrocinia deponere, in exterminio Za-
porohensium enitebatur. Quadringenti
ferè Cosaci, cùm ab exercitu suo aberras-
sent, in cavernis rupis cujusdam delitescen-
bant. in eos oppugnandos omnem poten-
tiæ suæ molem ac ingentem illam vim ho-
stis convertit. admotis machinis bellicis

*Cosaci à
Turcis im-
festantur.*

oppugnabat nidulo affixos & humanâ ope orbatos. Atque dum uno ac altero die irritos suos conatus indignabundus Osmanus vidisset, naturam, quæ instinctu divino locum iis munitum præparaverat, fame debellare contendit. Obsessi undique (ut est desperatio magnum ad honestè moriendum incitamentum) cum incredibili ausu hosti immanissimo restitissent, notabilem in Turcico exercitu stragem, stupentibus ac freudentibus ipsis hostibus edebant; tandem labore confecti, inediâ consumpti, pulvere sclopetario destituti, fide prius imploratâ, à tot calamitatibus reliquum, & quasi jam extremum spiritum in manus ferocissimi Tyranni unâ cum armis tradiderunt. Qui virus suum à maioribus adhuc in Cosacos conceptum, in hoc, ceu aliquo inermium hominum macello evomere cupiens, abhorrendam omnibus seculis, ac apud summam etiam barbariem pudendam lanienam exercuit, & cum omnes diversis suppliciis, in truci suo conspectu mactari jussisset, tunc demum inusi-

inufitatam suam crudelitatem satiavit, cum maiestate Imperatoriâ abjectâ personam carnificis sumens propriis manibus aliquot ex iis ad arborem ligatos, partim sclopeto, partim sagittâ transfixisset. Præbebant mihi feritæ terrimæ belluæ supplex jugulum, immortalis gloriæ æterna vestigia ibidem relicturi, ubi mortalem deposuissent vitam. Illos certè genere & factis antea obscuros tali demum interitu eadem fors nobilitavit, quæ & Osmano tanquam generis humani prodigio perpetuam ignominiam, ac perenne apud omnes Heroas opprobrium inussit.

Ad castra Chodkievicii prædonum Moldavorum solita latrocinia non cessabant. adjunctâ sibi certâ Tartarorum manu eos, qui pabulandi causâ incautiùs excurrissent, sæpiùs aggrediebantur. Petrum quoque Konaszevicium ejusmodi, ut referemus, casus in summum impulerat discrimen, quod duce Fortunâ, & singulari suâ virtute comite tandem evasit. Converterat ad Stepanowce iter, illic se exercitum Zapor-

*Latrocinia
Moldavorum.*

*Casus
memorabilis
Konaszevicii.*

porohensium deprehendere ratus, postquam incidisset in impressa ad instar latioris viæ equorum vestigia, mox pro hostibus suos transisse summo errore judicavit. Accensi à Turcis obscuriore nocte frequentissimi ignes; & hi illum fallebant. jam enim à Cosacorum castris proximum se esse gaudebat. Illucescente statim die dum ex opposito monte tentoriorum apices conspexisset, retrogredi cœpit. insequuntur Turcarum speculatores: plures etiam advolant. ille comitatus sui paucitatem solâ animi alacritate ac manus promptitudine superare elaborans, ita manus cum obvio hoste conferebat, ut tamen ad majorem, quem longiùs reliquerat, suorum manipulum contenderet. nec ab Annibale & Molodecio deferebatur. Acriùs instabant Turcæ. amisso ille equo, & ob transfixam sclopeto manum, viribus primis destitutus, in adjacentes se sylvas recepit, ubi die ac nocte latitans, viarum ignarus, & ideo consilii inops, tum ex incurato vulnere debilis, languido gressu ad Tyram dirige-
 rigebat,

rigebat, quem simul ac transisset, non procul à Mohilovo castra sua reperit. Zaporohensis Cosaci Borodavkæ regiminis pertæsi, solemni suo more, per unanimum acclamationem, Konaszevicium in exercitus sui præfectum iterum creant, qui Borodavkam, multorum criminum ab ipsâ multitudine accusatum, in vincula conjecit, & brevi pòst ad Chotinum capitis poenâ condemnavit. Infestabantur nihilominus omnes circum castra viæ quotidianis ferè latronum exursionibus. Iam insidiis peti-
 tæ insidiæ, atque ad comprimendam illo-
 rum licentiam nonnullæ equitum expedi-
 torum cohortes, in latibulis sylvarum, ite-
 ratis vicibus, erant abditæ. Sed, cùm nemo apparuisset, frustrâ expectabatur, circum-
 specta præsertim locorumque peritissima
 illa colluvies. Aliquot Zaporohensium
 manipuli ab exercitu separati, dum repor-
 tatâ ex territorio Onovienfi prædâ, versus
 Chotinum properando, densum excitassent
 pulverem, pro hostibus è longinquo facilè
 judicati, canendi per castra classici ansam
 dede-

*Latrocinia
Moldavorum.*

*Adventum
legionis
unius Za-
porohensium.*

*Cantimiri
primi co-
natus.*

dederunt. Iam acies tum instrui à ducibus coeperat, cum de adventu illorum certus nuncius pervenit, qui cohortium strepitum statim compescuit. Cantimirus, pluribus antè præliis prospero eventu cum Polonis commissis nimium ferox, & fuetis pugnandi furtis summopere confusus, primam ulterioris belli aleam subire voluit. Selectis ex Tartarorum copiis veteranorum quinque millibus, ipse in remotiori sylvâ latitabat, fratre germano emissio, qui duorum millium equitatu, cui maximè fidebat, stipatus, & optimam stratagematis occasionem ex coortâ nebulâ nactus, in excubias Poloni exercitus incidit, quibus vix non ad ipsam Lubomirscianam portam insistendo, barbaro clamore ac inordinato periculo castra implevit. Unus ex Tartaris, corporis egregiâ compositione, eminentiori staturâ, & imperterritio animo insignis, acerrimè dimicando, à portâ Lubomirscianâ lapidis ictu propius occubuit. Ab aliâ verò parte, per montium Tyræ inhaerentium declivia, Tartarorum cohors

inva-

invaserat, in primo castrorum ingressu stativa Piotrovii, qui levis armaturæ equitum præfectus, à custodiâ vadum fluminis redeundo, magnâ exercitus Poloni fortunâ illic restiterat. Dolus enim hostilis, ipsis castris imminens, in miserabilem cohortis ejus stragem conversus est, ubi comilitonum plurimi, propter exercitus sui viciniam securi, & itinere nocturno defessi in utramque aurem dormiebant. Nec impiger Chodkievicius, quamvis malâ valetudine affectus, contra advenientem hostem, exercitum in aciem redegit. Dextrum cornu Lubomirscius obtinuit, acceptâ in subsidium Matthæi Lefniovii Succamerarii Belzensis legione; finistram occupavit Chodkievicius, agminis fronte in obvios collum asperiorum anfractus conversâ, unde ex insidiis impetum Tartarorum metuebat, atque ibi legionem suam & Sienavianam collocaverat; quibus pro subsidiis imminebant legiones, in primo ordine, Petri Opalinscii Poseniensis & Bohuslai Zienovicii Polocensis Castellatorum; in se-

Acies tum
primam
instruita.

G 2 cundo,

cundo, Alexandri Sapiehæ Orfanensis, & Nicolai Kossacovii Visnensis Capitanei: medium constabat agmen ex legione Stanislai Zoravinscii Castellani Belzensis & Boratinii Lipnicensis Præfecti. adjunctæ iis erant Svizinii & Srzedzinscii, militantes sub signis Thomæ Zamoscii Palatini Kyoviensis, hastatæ cohortes. In tantâ, & maximè tyronum multitudine, non omnes observabant, in iis præsertim primordiis, exactum in acie ordinem, idque non sine Chodkievicii stomacho; qui incredibili animi promptitudine & dexteritate, in numero habens omnes uniuscujusque legionis cohortes, suum cuilibet locum, verba facto adæquans, destinabat. Tam ob Vladislai atque exercitus Zaporohensis absentiam, quàm ob variatum à Comitiorum instituto militiæ numerum, & mutilatas plurimas, quæ aderant, cohortes, statim magnos in suo exercitu defectus facilè advertit Chodkievicius; cum multò diversam aciem in animo suo disposuisset, tanquam Dux hac in arte versatissimus, & cum om-
nibus

nibus, non modò fui, sed veteris etiam ævi, Imperatoribus comparandus. Collocaverat etiam nonnullas gravis & levis armaturæ, Germanorum & Hungarorum peditum cohortes, in sylvarum latebris, ut ex insidiis Tartaros aggrederentur, atque feliciter stratagema successit. impetu enim in hostes facto, parvo negotio catervas illorum dissiparunt. Cantimirus fugâ suorum perspectâ, in eandem se ipse coniecit, & Zaporohensibus obviam casu factus, Tartarorum plurimos ex præcipuâ militiâ amisit. Captivorum de proximo tum Osmani, tum Dziambergerei Tartarorum Chami adventu constantem relationem Szembergus & Constantinus Vevellius confirmarunt. nam
relicto quatuor à Chotino miliaribus Turcarum exercitu, tanquam præsentissimi belli Feciales in castra redierant. Vsaimus Vezirazemes Szembergum, honorificè tamen tractatum, coram Osmano celavit. Ii, qui de renovandâ pace per Constantinum Vevellium utrumque Ducem sollicitarant, turpi ob servilem metum mendacio inficias
G 3 iverunt;

*Reditus
Szembergii
cum Vevellio.*

iverunt ; datumque ab Vſaimo ſuperbum reſponſum , pacem nimirum, quam Poloni peterent , ſitam in armis eſſe. Impendens totius Reipubl. cervicibus inexpertum ha-
ctenus periculum , tubâ etiam eſt per caſtra denuntiatum. Animabantur in familia-
ribus colloquiis à Ducibus milites,unicam vigere ſpem , certamque ſperari ſalutem in divinâ ope & Polonâ virtute,ſuadebant vim vi propugnandam , arma armis repellenda : non patêre hîc locum precibus,quam ſum-
mâ labe avitam gloriam contaminarent ; tantò minùs auro vel pecuniâ pacem redi-
mendam, quod utrumque ferro ſæpiùs pa-
rari ſoleat. Ad majorem verò ſecuritatem, ſummâ celeritate caſtra vallo & foffis per legiones muniri imperavit Chodkievicius. Konafzevicius uno miliari à Chotino caſtra ſub veſperam metatus , cùm tamen Turcas imminere ſibi advertiſſet,non plùs horâ Co-
facis ſuis,poſt tot exantlatos labores,refpi-
rii conceſſâ , eâdem nocte in planitiem ad Tyram vergentem,& Chodkievicianis ca-
ſtris proximum,exercitum ſuum movit.

CHOTI-

CHOTINENSIS BELLI

LIBER SECVNDVS.

Memorabilis hic Polonis in om-
nem poſteritatem evenit dies,
quo tam cum Oſmano Turca-
rum , quàm cum Dziaembege-
rio Tartarorum, ex tot regnis
ac gentibus collecta potentia Regno ſuo
incubuit , ac Othomanici per tres orbis
partes latiffimè patentis imperii , elata ex
innumeris victoriis ſigna tunc ſe Poloniæ
oſtentarunt. Tunc Tyras Euphrati, Nilo,
ac vicino Danubio invidens, ad accedentis
novi hoſpitis,& tanti Imperatoris majeſta-
tem , veluti alveo ſuo exurgere ; Aſia cum
Africâ, quaſi propriis ſedibus mota, in Po-
doliâ properare cernebantur. Immenſa
illa & variarum nationum colluvie referta
agmina, à diverſo cœlo , ex longinquo ſo-
lo, ad Sarmaticos limites coadunata, aliam
aëris conſtitutionem , diverſum locorum
ſitum,omnia denique oculis ſuis peregrina
miraban-

*Adventus
Oſmani
ſecunda
Septem-
bris.*

*Exercitus
Osmani
descriptio.*

mirabantur. Multis barbarorum prius erant experta arma Polona, quàm eorum nomen auditum: ad plures citius explosarum bombardarum pervenerunt globi, quàm antea aliqua de remotissimâ gente notitia. Varia armenta, præcipuè buffalorum, camelorum, mulorum greges, multitudine suâ, excutiebant è longinquo ex aridâ ob inopiam imbrium terrâ, ad instar nebulae, densum admodum pulverem. Quatuor etiam Elephantis fervens sanguine ac ætate Tyrannus, insolenti potentiæ suæ alludere, & Africae monstris Polonum exercitum terrere voluit. Est, quod omnis miretur ætas, metandorum castrorum tempus quasi momento hostibus constitisse: incredibili celeritate explicata, atque extensa tentoria, illo splendore & candore, ac subitanea coelo demissa nix esset, tres eminentissimos montes impleverant. Dziambegerus uno inde miliari, inter circumjacentes sylvas, stagni cujusdam commoditatem nactus, Tartarorum collocavit exercitum, cum Valachis, Moldavis, iisdem quibus & Turcæ

Turcæ castris continebantur. Ingentem Barbarorum numerum, tum ex occupato loco, tum ex frequentissimis agminibus, facile colligere quilibet poterat. Variant hîc tamen tam nostri, quàm Turcæ. mihi narrasse sufficit, in hoc bello capita sua duos Imperatores devovisse; quorum si substituti Duces, numerosissimis sæpius cum Christianis copiis decertarint, credibile profectò eveniet, ipsis plus tum temporis propriæ saluti ac dignitati consuluisse. Ianizororum (quod militiæ Turcicæ robur semper fuit) multò, quàm vulgò credebatur, pauciores reperti. causam præbuisse affirmant, magistratuum avaritiam, quæ præter majorum institutum in militum locum pecuniam emungebat, dum quilibet pro labore munuscula, & æs pro periculo libentissimè offerret. Equitatus, ob vestium, quibus passim Turcæ utuntur, elegantiam, & ornamenta equorum, splendebat; crebra vexilla, apicibus in normam globi deauratis nitentia, pulcherrimum edebant spectaculum. Equi ex delicatiori aëre longin-

H quo

*Numerus
Turcarum
& Tartarorum.*

*Equitatus
Turcarum.*

Asiatici. quo itinere attriti, non adeò, ut expectabantur, comparebant validi. Asiatica imbellis turba numerum tantum explebat, promissis magis barbis (quas Turcae summâ curâ plerumque alere solent) quàm fortibus factis notabilis, clamore, non virtute insignis, ad fugam prona, ad conflictum inepta, mercibus ac opificiis, non proeliis assueta. Multi senio jam confecti, plurimi corpore obesi, nec arma dextre tractare, nec munia belli ritè obire valebant. *Europææ copiae.* Europææ copiae, decus & præsidium totius exercitus meritò erant. Veterani in illis Hungaricis bellis exercitati milites, corporis ac animi habitu, & ipso etiam vestitu ab aliis Turcis dissimiles, veteris adhuc Christianorum coloniae primos spiritus, & antiquæ militiæ nonnulla vestigia retinebant, atque hastati ii plerumque in primâ constituebantur acie. Communia, quibus exercitus Turcicus accingebatur, arma vidimus, cum acinace arcus, aduncos ferreos clavos, & angulares clavas, maximè verò breviores cum cuspide emissarias hastas, quarum

quarum jactu hostes suos feriebant. minorum bombardarum ac sclopetorum rarissimus apud eos usus, præter Ianizeros solos, apparebat. loricas nonnulli induebant, alii vestibus tantum cooperti, graviores etiam ictus à Polonis, magnâ ex parte armatis, excipiebant. Ariolorum maxima in exercitu ab Osmano fovebatur turba, ad quorum vanissima auguria, inani quoque superstitione, omnem belli progressum dirigebat. Tormenta bellica, summo & apparatu & sumptu, ad fortissima quævis quatienda moenia adaptata, cingebant magno loci ambitu, tanquam validissimo muro aliquo, tot tentoria Polonis propiùs opposita, quorum aliquot globos LV libras ponderantes propriis hisce oculis conspexi. Tibiarum in magnâ copiâ, tubarumque ingratus auribus inhorrescebat sonus. Nihil tamen horum terruit ad omnia discrimina præparatum jam pridem Chodkievicii animum, qui educto castris exercitu, adjunctisque sibi Zaporohenfibus Cosacis, eundem, quem nudius-tertius

Tormenta bellica.

Musica militaris.

H 2 contra

*Acies con-
tra adue-
nientem
Osma-
num.*

contra Cantimirum locum, ac lævum cor-
nu occupaverat, munitâ legionis suæ fron-
te densis Opalinscianæ, Zienovicianæ, &
Sapiehanæ legionibus. Dextrum cornu ad
sylvas, ubi latitabant Tartari, vergens, Lu-
bomirscio contigerat, qui in fronte collo-
catis suâ, Ioannis Rozrazevii, Zlotnicii,
Ianovii, Ratovii, hastatis cohortibus, sub-
sidia ita multiplicaverat; ut primum in iis
tenerent ordinem Stanislai Zoravinscii Ca-
stellani Belzensis; secundum, Matthæi Lef-
niovii Succamerarii Belzensis, & Stephani
Potocii Capitanei Camenecensis hastati
equites; tertium, binæ Ioannis Farensba-
chii turmæ; quartum, Boratinii legio; quin-
tum demum, Herburti Scalensis Præfecti,
Stanislavii & Alexandri Prusinovii Palati-
nidis Belzensis hastatæ cohortes. Mediâ
inter duo cornua acie continebantur ali-
quot Germanorum peditum cum bombar-
dis majoribus cohortes. Extremum verò
agmen, ad ultimum sustinendum hostium
impetum destinatum, constabat lectissimo
Nicolai ac Procopii Sieniavivorum equita-
tu, &

tu, & merentibus sub signis Thomæ Za-
moscii Palatini Kyoviensis, Swiezinii ac
Srzedzinscii cohortibus, quibus à latere in
subsidio Nicolaus Kossacovius Capitaneus
Visnensis cum suâ legione aderat. Magnum
inter Lubomirscium & Chodkievicium,
ob illos, quos antè recensuimus, defectus,
patebat intervallum. Ne verò Tartari ex
sylvarum insidiis postremos agminum or-
dines solito suo astu divellerent; aut sub-
reptitio antiquo stratagemate in extrema
castrorum irrumperent, conversæ versus
easdem sylvas sunt plures, tam in fronte,
quàm in alâ, levis armaturæ cohortes. In-
stitutâ igitur Chodkievicius universâ acie,
brevis, in quantum temporis ratio exige-
bat, pristino suo, summorumque Impera-
torum more, exercitum cohortari cœpit.

Campus hic, fortissimi milites, in quo
utramque cernitis aciem, factorum potius,
quàm verborum capax esse debet. Non
me natura ad loquacitatem composuit, aut
ætas, in castrensi pulvere transacta, specio-
sos mihi dicendi flosculos inferuit, nec ip-
sum

*Oratio
Chodkie-
vicii ad
exercitum.*

sum proelii, quod mox subsequetur, momentum, prolixam ad vos postulat orationem, qui charissimæ Patriæ & communis Reipublicæ cives, pro ejus gloriâ ac incolumitate, corpora vestra devovistis. Multum equidem fatis debeo, quod me è variis continuorum bellorum casibus ac periculis ereptum, & diversis, ut nunc videtis, morbis conflictatum, ad hunc usque diem reservarunt, ut vel vivus optimè de Regiâ Majestate ac inclytâ hac Republ. mereri, vel mortuus, tot Christianorum, tot denique civium meorum manibus in hostili folio parentare possim. Primum in ipsâ causæ æquitate, quæ semper cum Christianis contra Pagmos militat, postea in hac uniuscujusque vestrâ dexterâ spem, & totius regni salutem positam esse, velim sciatis. Non vos terreant ista, quæ conspiciatis, tentoria, in fastum Tyranni, & inanem vestrum pavorem extensa, cum plurima hominibus vacua, oculos tantum fascinent: nec elephantis, aut camelis pugnandi vis inest; sarcinis illi suis onusti imposito

fito oneri succumbant: absit vobis aliquem terrorem incutiant. Hanc Asiaticam multitudinem pro inani umbrâ, & vano numero reputate: animo, victu, vestitu molles, voluptatibus suis enervati, & à muliebri agmine non dissimiles, ad primum Polonæ tubæ classicum, armorumque vestrorum strepitum concident, nec vobis unquam resistent, genuinis virtute & stirpe Sarmatis, ac duri Martis veris alumni; quorum olim majores, ab occidente, Albi, ab Oriente, Borystheni, ferreas illas imposuerant columnas, tanquam duratura cum ipso ævo sempiterna per tot sæcula gloriæ monumenta. Signo dato, ruite in hostes Poloni & Litvani, avitæ gloriæ memores. nec enim ignavissimo cuique hîc jam in hostico, inter alluentem rapidissimum fluvium, ac diffusas undique Turcarum & Tartarorum copias, occasio fugæ dabitur. Fortissimis verò viris, perpetuæ memoriæ latissimus patebit campus: Timidis, quos inter vos reperiri nec puto, nec opto, cedat in virtutem necessitas, audaces confirmet

met ipse constans sibi animus, ipsa demum in Deum & patriam pietas. Tu, ô summa iustitia atque potestas, per quam Reges regnant, & omnes in terris bellatores victorias obtinent, insurge in acerrimos nominis tui hostes, atque dextrâ tuâ fac virtutem, scelerum nostrorum vindictam retarda, immensæ verò potentiae tuæ digito Paganorum conterendo agmina, iustas tandem de immanissimis gentibus fume poenas.

Simul ac dicendi finem fecisset, multis in exercitu excussit lachrymas, in omnibus certè incredibilem quandam alacritatem excitavit. Avidissimè quilibet pugnae tesferam expectabat. canebant nonnulli diversum in laudem Deiparae sacratissimæ Virginis Pæana: nonnulli jam in proelii procinctu tum ultimæ voluntatis codicillos raptim notabant, tum anteactæ vitæ nævos sacris confessionibus expiabant. nec officio suo deerant ex variis Divorum familiis pii Religiosi, qui, in ipsius periculi limine, cohortibus se immiscentes, pro loci & tem-

Preparatio exercitus ad proelium.

& temporis commoditate, devotis exhortationibus mentes Christianorum militum disponebant, & contra omnes Sathanæ insultus muniebant. Osmanus in suo impotenti animo fingeat jam, ipsâ adhuc adventus sui horâ, certam Turcarum victoriam, hostiumque Othomanicæ domus extremam ad internecionem cladem. atque eâ spe insolescens, cibum sumere detrectavit, donec prius omnes, ad minimum Poloni, apud inferos essent coenaturi. Inde ad primum aspectum viribus, quas oppositas vidit, contemptis, nullâ ex continuo itinere exercitui quiete concessâ, eodem ferè momento, novo & inaudito hactenus bellandi exemplo, illic castra sua locare, hîc Polonos aggredi iussit. Coorta inter excubias Cosacorum Zaporohensium & Turcarum speculatores velitatio, non magni in Cosacos impetus initium dedit: quem cum fortissimè sustinerent, & æquè pedites ac equites in barbarorum agmina summo ausu irruerent, ne tamen ictu suo defessi ab ingruente Osmani exercitus vi-

Primæ velitationes

et

certamina.

I obrue-

obruerentur, latitantes in collium & sylvarum anfractibus Hungarorum ac Germanorum peditum cohortes, improvisâ eruptione factâ, lassis jam Zaporohensibus suppetias ferebant. Excurrebat & Chodkievicius, Ruffinovianis (qui vulgò Lissoviani vocabantur) & nonnullis gravis & levis armaturæ equitibus, atque selectâ ex universo exercitu alacrium militum catervâ stipatus. Acrius postea commissum prælium appropinquans nox diremit. Pedites, arboribus se inter virgulta obtegentes, cum manifestâ Ianizerorum jacturâ sclopetâ sua in eos explodebant. Equites magno utrinque ardore, animante suos Chodkievicio, manus conferebant. Nec tormenta Turcica talem, ut illo boatu suo minabantur, stragem in Polonis ediderant. Septem numerabantur equi ex Chodkievicianâ cohorte interfecti, unus ex gregariis militibus interemptus, ictus in dextrum pedem majoris bombardæ globo Zawisza, adolescens, ex Kiscianâ cohorte, stirpe nobilis, qui postea in castris maximis doloribus excru-

excrucciatus animam exhalavit. Bohodanus etiam & Czarowic, deductæ olim à Vitoldo Tartarorum coloniæ posterî, semperque in Livonicis ac Moschoviticiis bellis egregiâ in Rempubl. fide insignes, & tunc communi cum Turcis Mahometanâ superstitione minimè devincti, non tanquam cum religionis suæ fociis, sed sicut cum patriæ hostibus acerrimè dimicantes occubuerant. transfixi sclopeto Ruffinovius legionis, Iedrzejovius, qui ex eo vulnere obiit, & Kluscus levis armaturæ, Klebecus Livo & Ryfzkovius gravis armaturæ equitum Præfecti, atque Rakovius peditum centurio, quos Ioannes Stanislaus Sapieha supremus Magni Ducatus Lithvaniæ Marschalcus propriis sumptibus in exercitu alebat. vulnerati plures, occisi aliquot in variis cohortibus equi. Sed hanc, qualiscunque fuerit, jacturam, notabilis Turcarum clades compensavit. Auferebantur sua frequenti Turcarum manu cadavera, à peditibus verò Polonis generosi ducebantur equi, inferebantur castris equorum

splendida ornamenta, vestium elegantissimarum exuviae, hastarum fragmenta, variique generis armorum reliquiae. lixæ etiam & calones, pecuniâ, auro, & pretiosâ supellectile locupletati, in castra redibant. Vsaïm Bassa monocus, qui Skinder Bassæ in Silistrensi præfecturâ successerat, & tunc summâ autoritate atque bellicâ laude inter omnes ferè, qui aderant, Turcarum proceres eminebat, globo transfixus, maximo sui in exercitu Turcarum desiderio relicto, vitam cum morte commutavit. Quidam ex præstantioribus Osmani aulicis, Asiæ minoris præfecti cognatus, vivus quidem in potestatem Polonorum venit, sed præ nimio vulnere dolore, cum nullam vocem exprimere posset, statim expiravit. Tartari se pauci admodum velitationibus ingerebant. ad distinendum enim Lubomirscii dextrum cornu destinati, sylvis tantum inhærebant, neque præclari quidquam facinoris, præter solum barbarum clamorem, edebant.

Prospera istius diei in primo conflictu
auspicia

auspicia pro optimo reliqui belli augurio reputabantur.

Subsecutâ nocte iniit Chodkievicius *Consilium de belli progressu.* consilium de ulteriori progressu. Ardebat invicti animi Imperator summo pugnae ac gloriae desiderio; & antequam medius campus hostium fossis ac munitionibus undique impleretur, Martis eventum experiri cupiebat. Commissarii cunctationem ei suadebant, neve Reipubl. fortunam extremæ committeret aleæ, flagitabant, cum & subsidia generalis totius Regni expeditionis tardarent, & Vladislaus, ad alteram fluvii ripam, ab exercitu suo disjunctus, periculo non careret. Annuit facilè salutaribus sententiis Chodkievicius, optimè animadvertens, rei gerendæ occasionem præmanibus sibi esse, nec invito pugnae necessitatem ab hoste inferri posse. Vladislaus, *Vladislaus adventus,* omnibus impedimentis cum magnâ exercitus sui parte ad Braham relictis, selectæ militiæ ac nobilitatis flore comitatus, in castra ad Chotinum venit. sed sive præ nimio æstu, dum armatus in ipso diei ar-

8 dore à Cameneciâ ad Tyram contenderet; five etiam ex repentinâ aëris Moldavici mutatione (quæ plerumque ad instar acerimi hostis multa robustissima quævis corpora vexabat) in gravem ac periculosum inciderat morbum, quo plurimum conflatus, & cum summâ etiam animi ægritudine, durante illâ expeditione, lecto affixus in castris decumbebat.

subsecutus statim morbus.

Simulac Dziambegerejus Tartarorum Chamus Osmano se conjunxisset, magnæ inter eos intercesserant similitates. barbaro fastu elatus Princeps iniquis oculis intuebatur Cantimirum, genere & gradu inferiore, propriumque subditum, sibi ab Osmano præferri, eum in summâ veneratione apud omnes Turcas haberi, & præter vetus majorum institutum, in Silistriæ & Bessarabiæ Præfecturam evehi. Inde non illo studio ac obsequio, quod utrumque promittebat, mandata Osmani exequiebatur, verum nomini ejus infensus in suis seorsim stativis permanebat, atque Tartarorum commoda satagendo, nec communicato cum

cum Turcis consilio, Nuradinum fratrem suum natu minimum, aliosque fidos & rei militaris peritissimos proceres, quibus se & Cantimirus immiscuerat, ad vastandas Russiæ & Podoliæ ditiones expedivit. Turcæ nihilominus in Polonorum perniciem semper intenti, ab hostili conatu non abstinebant. Legio tunc Petri Opalinscii (qui dum post hanc expeditionem in Palatinatum Posnaniensem Ioanni Ostrorog successisset, magnamque sui in omnium animis expectationem excitasset, in ipso virilis ætatis flore extinctus est) in diurnis vigiliis excubabat, cui opposita aliquot Turcarum agmina versus Lubomirscianam portam se convertebant, & jam plures illorum equites congregati cum Opalinscianis speculatoribus coeperant, donec uno ex Grzymultovii cohorte nobili viro desiderato, in speciem fugæ juxta præscriptum Chodkievicii terga dederint. Interim castra ab omni militiæ gradu, pari labore ac summâ celeritate muniebantur. tam Chodkievicianæ, quàm Lubomirscianæ portæ obje-

Nuradini in Poloniam excursio.

Certamen novum Turcis.

cerant

cerant pedites in modum aggeris plaustra terrâ ac fimo repleta. constituerant etiam ab utroque latere munitiones fossâ cinctas, prout temporis ipsius ratio concedebat. Turcæ, directo ad portam Lubomirscii cursu, Polonos, qui ex castris excurrerant, magno clamore aggrediebantur. sed frequentius explosæ, ex Lubomirscii propugnaculo, majores bombardæ plurimos equis dejiciebant, adversamque discutiebant aciem. Reliquæ tamen Osmani legiones, tum in declivio, tum in sylvis abditæ, & ab omni tormentorum periculo remotæ, celeri gradu properabant versus delubrum ritus Græci ex lapide confectum, quod inter rudera Chotinensis oppidi integrum adhuc remanserat. Poloni, qui in suâ ad vallum statione pervigilabant, postquam perspexissent hostem imminere parti castrorum, exiguâ, aut nullâ ferè munitione cinctæ, magno impetu illuc omnes ruebant, unde præsentissimum discrimen observabant: quos Ianizari ex sclopetis suis depellere frustra conabantur. Non enim

enim vicinum jam fossæ hostem ibidem expectabant, sed singulari alacritate, & imperterrito animo, turmatim ex vallo in medias defiliebant Ianizerorum cohortes, qui cum vexillis suis sylvam castris proximam occupaverant. Destinatum iis mox est à Chodkievicio subsidium, partim ex cohorte Nicolai Kochanovii trecentorum peditum Hungarorum, qui in ipsâ corporis Vladislai custodiâ merebantur, partim ex Germanorum peditibus militantibus sub signis Ioannis Wejer Palatini Culmenfis. Res igitur ad acerrimum utrinque congressum devenit. tandem hostes notabili reportatâ clade in fugam se conjecerunt, quos ulterius insequi, ob insidiarum metum, circumspectus in omnia Chodkievicius vetavit. Cosacorum quoque Zaporohensium castra ingenti ac irrito conatu à Turcis oppugnabantur. tot majorum ac minorum bombardarum globi coniecti nihil effecerunt. Cosaci enim, viribus suis freti, longius à fossâ excurrerant, hinc cum Turcis cominus dimicabant, illinc in aperto campo sclo-

*Turcarum
insultus in
Cosacos.*

K

po sclopeta sua in eos securiùs explodebant. Turcæ animadversâ manifestâ suorum strage ; amissis tribus campestribus tormentis, quæ postea sub vesperam recuperaverunt, primos illos conatus turpissimâ fugâ deseruerunt, mox nomen suum novo opprobrio contaminaturi. Calonum & lixarum fex, ac puerorum caterva, ludere, non pugnare edocta, ultrò se velitationibus, quæ ab utrinque fiebant, intruserat. dum milites signo receptui dato in castra se contulissent, imbellis illa turba proelium redintegravit, & impetu in hostes facto solo clamore adedò eos perterruerat, ut Turcarum agmina, quæ plùs quàm ex centum vexillis constabant, perturbata ac dissipata, sine ordine, sine regimine in proximas sylvas fugam arripuerint, quos non fortium virorum arma, sed puerilis petulantia cachinni ac sibili, non sine insigni potentia Turcicæ labe insequiebantur.

Quamvis Chodkievicius præcipiti nonnullorum sensu sæpiùs eo traheretur, ut tergiversatione postpositâ, quàm primùm
de sum-

de summâ rerum prælium cum Osmano iniret ; dubium tamen ille Martem cautè experiri statuens, non speciosa, sed tuta elegit consilia. Totius belli ratio in munitionibus ei constabat, unde tum hostem ex libitu aggredi, tum imparem viribus suis Turcarum impetum securè sustinere posset. Vno igitur Græci cultus ligneo sacello, latebrarum hostilium capacissimo funditus dejecto, in altero priùs nominato, ex lapidibus fabricato delubro, collocaverat præsidium Ioannis Kochanovii peditum. Collem portæ suæ imminem, ad extruendum unius noctis operâ vallo & fossâ septum propugnaculum assignavit, quod nullâ interpositâ morâ machinis bellicis majoribus, & agmine peditum utriusque Dinhoffii munierat. Relictis Turcæ Polonorum castris, quicquid eis roboris inerat, in Zaporohenses converterunt. duabus ferè continuis horis reboabant bellica illorum tormenta : Ianizeri etiam sclopeta sua sine intermissione explodebant. Cosaci propugnando defessi, ne tandem ingenti

*Castra à
Chodkie-
vicio mu-
nita.*

*Cosaci à
Turcis op-
pugnaban-
tur.*

vi, & recentibus hostium subsidii succumberent, opem à Chodkievicio sæpiùs implorabant, quæ illis non defuit. Germani enim Vejeri & Lerunti fortissimi viri, ac Georgii Ducis Zaslaviensis, Ielscii, Racovii, Hungari pedites, statim omnem Turcarum impetum repulerunt. Ante portam verò Lubomirscianam, quocunque hostium equites comparebant, ab alacri milite, qui ex munitionibus excurrerat, fugati, lautè sanguine suo obvium campum consperferant.

*Poloni à
Tartaris
infecti.*

Ad alteram verò Tyræ ripam Tartari infestabant vias à Cameneciâ Braham vergentes, & plures ex Vladislai exercitu currus victum vehentes spoliabant. Turcæ quamvis à Cosacis attriti, eo tamen magis exulcerati, animum & vires iterum resumpserunt. admotæ bombardæ grandiores adeò continuis aliquot horis quatiebant Zaporohensium fossam, ut aërem fumare, & oculos caligine quadam obscurari crederes, atque Chodkievicius palàm fatetur, se, ab ineunte ætate bellis assuetum, similem

milem tormentorum boatum nunquam invitâ suâ audivisse. Edebatur non exigua in equis strages. Zaporohenses in manufactis cavernis sine ullo discrimine latitabant, cùm in eâ explosorum globorum admiraculum usque multitudine nemo ex iis periisset, præter unum Wasiuk (quod Basilii nomen est) veteranum unius legionis Præfectum.

Ad divertendum Turcarum à Zaporohensibus impetum, Rusinovii legio, cum aliquot gravis armaturæ cohortibus, destinata irruit in hostem, qui in primo statim congressu fractus, & inopinatè alio in loco, à numerosis alacris militiæ catervis, ex vallo in eorum agmina currentibus, oppressus, non solum coactus est turpissimam fugam capeffere, sed etiam, illas suas præcipuas bellicas machinas deferendo, gloriosam prædam Polonis relinquere. Verùm cùm ii in grandiores machinas ad quercus ferreis catenis ligatas cernerent, rotis earum abscissis, ne tam facilè à Turcis recuperarentur, ipsas bombardas in vi-

*Turpis fuga
Turcarum.*

cinum præcipitium dejecerunt. Nec hæc substitit victoriæ cursus, qua utinam Poloni uti tunc scivissent! plus una effecisset hora, quam 40 illi dies in summis laboribus ac periculis exacti. Turcas enim fugientes infecuti, in castrorum partem Tyræ adjacentem, jam tentoria cum omni supellectili abripiebant, equorum, camelorum, & varii generis armentorum greges abigebant, obvium quemque interimebant: jam Turcica castra Christianorum armorum strepitu, ac magnis clamoribus sæpius repetito tremendo cunctis potestatibus Salvatoris nomine resonare, jam sanguine suo inundari cœperant; cum tam Zaporohensium Cofacorum, quàm adjunctæ iis castrensis fæcis pudenda prædæ libido hostibus ad recolligendas vires ultro tempus dedit: qui dum multitudinem illam spoliis inhærere vidissent, optimam rei gerendæ occasionem nacti, castris suis omnes pepulerunt, multos ibidem necarunt, captos quæsitis tormentis ac meditatâ sævitâ excruciarunt. major tamen eorum pars id

id discrimen evasit, spoliisque onusta rediit. Accurrit ad Chodkievicium, ante suam portam equo infidentem, celerrimus nuncius, Osmani castra à Cofacis Zaporohensibus & magnâ ex Polono exercitu turbâ esse occupata, ac ad plenam victoriam nihil nisi subsidia deesse: de quibus iteratis vicibus utrumque ducem Konaszevicius sollicitabat. Sed Chodkievicius solem inclinare jam inspiciens, nocti pugnam committere prudentissimo consilio renuit: nec minùs fatidico spiritu id pertimuit, quod suis cladem attulerat, ne prædæ in plurimis ignominiosa aviditas universum postea exercitum in summum præcipitaret periculum. Adeò credibile est, magnorum Imperatorum mentibus assistere semper singularem quendam Genium, qui illis salutares cautelas infusurrare soleat. Editio tamen profundo suspirio, ac profusis lachrymis, oculisque ad coelum elevatis, magnâ undique militum coronâ cinctus, in hæc verba prorupit. Tua, ô supreme rerum hominumque arbiter, potestas, tuum impe-

*Chodkie-
vicii ver-
ba.*

imperium, & tuum est bellum. Tibi soli affurgit, quicquid sub Sole videtur magnum; praelia, clades, victoriæ, ex tuo dependent nutu: ad libitum inermes armas, imbelles præstas bellicosos, conteris arrogantes, extollis humiles, ignavissimo cuique animum addis, ac ubi minimus apparebat timor, tu formidinem injicis, & (si ego abjectissimus ante Thronum tuum pulvis id eloqui possum) in rebus humanis ludis. Atque nunc divinam Majestatem tuam supplex veneror, quod ejusmodi ad me perveniant nuncii, stupendæ tuæ providentiæ in patriam meam recentissimi testes. Perge tanta augere beneficia, opprobriis fatiare paganos, Christianorum verò propagare gloriam.

Ex hac insperatâ Zaporohensium irruptione Turcarum castra magna invaserat consternatio: nullus ordo aut gradus militiæ terrore vacuus reperiiebatur. & ipse Osmanus, cum antea minimè crederet, nihil tam firmum in mundo esse, cui etiam ab infirmo non immineat periculum, tum
demum

demum, quàm fragili loco starent superbi, propriis oculis vidit, prioremque fastum in muliebrem mutavit planctum, dum inani spe delusus conspexisset, præcipites in fugam eos ruere, quorum virtute fretus, non tantùm de Polono exercitu, sed de universo terrarum Orbe certam sibi victoriam, & magnificos triumphos, vanâ fiducia, pollicebatur.

Ob fæliciùs subsecutam hanc incurfionem, inveniebantur nonnulli, qui noctu Turcarum castra invadenda ferio suadebant. Chodkievicius primis suis adhibitis rationibus opinionem eorum refellebat, in eam potiùs propendendo partem, ut quàm primum reliquæ Vladislai copiæ à Brahâ Tyram transissent, antequam exercitus pulvere tormentario, annonâ, commeatu, & equis fame passim intereuntibus destitueretur, aperto jam Marte cum Osmano decertetur. Verùm cum ei cunctatione facillimè vires Turcarum frangi posse, tam Commissarii, quàm alii in re militari versati legionum ac cohortium præfecti de-

L mon-

82 BELLI CHOTINENSIS,
monstrassent, arreptum consilium deferuit,
omnemque animum partim ad corrigendas,
partim ad augendas castrorum suorum
munitiones applicuit.

*Insolentia
gregarii
militis.*

Memorabilem gregarii militis insolentiam ad posteritatis horrorem inferere hîc operæ pretium arbitror. Ementitum illi sparferant rumorem, Chodkievicii mandata accessisse, ut omnes Moldavi, qui hæcenus Regias partes sequerentur, nunc manifestâ perfidiâ notati, penitus sine ullâ commiseratione delerentur. Ad radicem ii Chotinensis rupis, per familias suas dispersiti, in tuguriolis degebant; alii, in summâ egestate precarium ducendo spiritum, per emendicata suffragia victum quærebant; alii propriis, quantulæcunque erant, impensis se & universam domum sustentabant. In fide itaque publicâ munitos, & ab omni violentiâ securos, petulantissima illa posteriorum militiæ ordinum turba, non uti in Christianos, & Reipubl. dedititios, sed ut in paganos & acerrimos hostes sæviit, non ætati, non sexui pepercit. Senio con-

LIBER SECVNDVS. 83
nio confecti homines, & decrepitæ anus ex ponte Chotinensi in præcipitium detrudebantur, ab uberibus maternis avulsi infantuli, abrepti è sinu paterno liberi, cum nec extremi utrinque osculi vel tantillum temporis concederetur, in profundum fluminis abjiciebantur, & constupratæ prius in oculis parentum puellæ. Imbellis hæc multitudo, quæ ejulatu suo cælum penetrabat, non rabiem eorum mitigare, non plûs quàm ferrea pectora emollire poterat: sed in unum plurima congesta supplicia, miserabilem spectantibus abominandæ lanienæ speciem præbebant. Atrocissimum id facinus coram Chodkievicio celabant omnes, ne fortè malâ valetudine affectus, bili ex tantâ insolentiâ commoveretur. Lubomirscius tamen ad inquirendas exortitum omnes circumstantias, certis personis delegatis, aliquot eorum in recenti crimine captos, in loco patrati delicti suspendi iussit. Sceleris nihilominus immanitati pœna non correspondebat; quam nec brevi ipse severus innocentis sanguinis

L 2 vindex,

vindex, ac vivorum mortuorumque justus
judex, in aliquâ notabili exercitus clade
repeteret, in communi omnes versaban-
tur metu.

*Castra
Turcarum
mota.*

Interea Turcæ castra sua, ex primo loco
mota, propius ad exercitus Poloni muni-
tiones transtulerant, ut inferior eorum
pars in planitie Tyræ adjacens, parùm non
æquaretur Zaporohensium Cosacorum fos-
sæ. Nihil Osmanus intentatum ad obti-
nendam victoriam reliquit, & ubi vel leo-
nina pellis non sufficebat, vulpinam assue-
bat, dum varios dolos in capita Polono-
rum fabricaret. Aliquot rusticos ex Podo-
liâ, nobilium subditos, qui cum latronibus
Moldavis passim prædabantur, primùm da-
tâ pecuniâ, postea adjunctis non contem-
nendæ fortunæ pollicitationibus, illexit, ut
promptam illi suam operam in castris Po-
lonorum incendendis offerrent. Unus jam
ex iis ad hanc fraudem emissus, Rzepnice
pagi, duobus à Kameneciâ miliaribus fiti,
accola, optimo in rem Polonam casu, in
Zaporohensium Cosacorum manus inci-
dit.

*Fraus ali-
quorum
rustico-
rum Po-
doliæ.*

dit. adductus in castra, variisque tormen-
tis excruciat, omnem Turcici astus se-
riem prolixè enarravit, ac plures nobilita-
tis Podolicæ subditos, ejusdem sceleris
conscios, nominavit. ipse tandem ad alio-
rum terrorem merito enormi affectus sup-
plicio, cautiorem postea in extinguendis
focis reddidit exercitum.

Constantinus Vevellius, qui pridie ante
adventum Osmani cum Szembergò ad
Chodkievicium ab Vsaimo Vezirazeme
venerat, facilè versipellis Græcus ex ante-
actis diebus colligebat, pacis utrinque
consilia nondum affectari. atque ut eò ci-
tiùs animum Chodkievicii expiscaretur,
semper de responso ad Vsaimum sollicitare
eum non desinebat, qui inter armorum
strepitum minimè sibi literas exarandi ha-
ctenus vacasse ostendens; ne tamen lega-
tionis ac omnium gentium jura in tardiori
Internuncii reditu violari à se, temerario
aliquo hostium judicio perpenderetur;
Constantinum, plusquam unâ septimanâ in
arce Chotinensi detentum, in castra Osma-

*Vevellius
in castra
Osman
dimissus.*

L 3 ni di-

ni dimisit, ac per eum, in ipso etiam belli ardore, optimam suam, in honestam & æquam pacem, voluntatem Vezirazemi declaravit. Nihilominus hostiles utrinque ausus non cessabant. Lermuntus, inter Dinophii propugnaculum & Cosacorum Zaporohensium munitiones, cinxerat se fossâ celerrimâ operâ confectâ. adhærebant ei Sapiehæ Marschalci Curia Litvaniæ, & Georgii Ducis Zaslaviensis, ac Ielscii Hungari pedites: cùm Turcæ, nullo fructu explosis tories in Cosacos bombardis, Dinophium postea aggredierentur, vicinus tam Lermunti, quàm illorum magnatum peditatus, ignominiosè numerosas hostium cattervas fugavit. Ne tamen victi omnino viderentur, comparatis ad hunc solum usum vehiculis, è regione portæ Lubomirscianæ bellicas suas machinas transtulerunt. Obversabantur oculis, cum exiguâ tamen jacturâ, per castra huc & illuc, prope etiam Vladislai tentoria, defilientes globi, qui maximè petebant Nicolai Sieniavii Incisoris Regni cohortem, cui Gliniecius præerat,

*Турецким
фига.*

erat, ac tunc extra vallum in diurnis excubiis remanebat. atque Iarezevius interemptus evitandi majoris periculi modum exhibuit, dum Gliniecius per virgulta ad Lubomirscii munitiones pedetentim retrocessisset. Assignaverat Chodkievicius aliquot peditum cohortibus locum, inter suam & Lubomirscii portam aptissimum, ut stationes destinatas vallo quàm primùm munirent. sed negligentius opus procedebat, ac omnino imperfectum, novam Turcis rei gerendæ occasionem porrexit. in eam enim partem, quæ nullo aggere septa, tutissimum hosti aditum præbebat, edito ingenti clamore ac strepitu, plura equitum ac peditum, densis ordinibus, coacervata agmina irruerunt. Ziczovius ac Sladkovius, insigni labe notandi centuriones, nullas excubias, nullos speculatores præmiserant; ipsi, ac si in intimo pacis & otii sinu inter domesticos lares degerent, incauti, inermes, vestibus etiam exutis, pomeridiano sommo indulgebant. Verùm ibidem, antequam expergiscerentur, ignaviæ suæ
justas

*Ziczovii
ac Sladko-
vii igna-
via.*

justas luerunt poenas : Turcæ enim statim, ac stationes illorum invasissent, utriusque in primis abscisso capite, duobus vexillis ereptis, ad reliquos pedites mactandos summâ se celeritate contulerunt. passim ii cædebantur, inopinatâ hostilium armorum vi oppressi. Dispersa vidisses ac truncata cadavera; cum Turcæ amputata eorum, & ad castra sua reservata capita, non ut viliorum hominum, sed quasi selectæ Polonæ militiæ, eminentiorisque status procerum essent, gratiæ Osmani captandæ & præmii assignandi causâ, ad pedes ea defunctis etiam ferociâ suâ illudentis Tyranni turmatim prosternebant. Iam & munitiones ad portam Chodkievicii vergentes deferere peditum plurimi, vicino periculo territi, coeperant: nisi à Nicolao Sieniavio ac ejus commilitonibus, vigilias diurnas peragentibus, modò minis, modò verberibus revocati fuissent.

Edita prope ipsa castra duarum cohortium Sladkoviani & Zyczoviani peditatus strages, tantum spiritus addidit reliquis
Polonis,

Polonis, quantum minuerat, profligatis illis. Incredibili enim alacritate, maxima florentis militiæ turba ex vallo ruebat in obvios hostes, qui primo statim congressu discussi, primoque vigore in consternationem versio, atque fugâ arreptâ, non incruentam ex illâ irruptione reportarunt victoriam. per suorum enim cadavera terga dabant, amissis aliquot, ut ex corporis constitutione, vestiumque exuviis cognosci poterat, primariis in Osmani exercitu viris.

Antequam in demoliendâ Ziczovii fossâ conatus suos experirentur, ad distrahendas Polonas vires, præmiserant nonnullas legiones, quæ rectâ ad Græca delubra, versus castrorum partem non bene adhuc munitam sita, solo clamore impetum fingentes, velitationum ludicris in varia loca Polonos ubique intentos divertebant. Nec stratagema malè cessit. Lubomirscius, loci istius munitione destituti evidens periculum animadvertens, illuc se ipsum, & exercitus præcipuum robur conjecerat. Non procul inde Ioannes Wejer Palatinus Cul-

M mensis,

*Polonorum
alacritas.*

mensis, arte & ingenio Apelmanni Belgæ, Architecturæ militaris periti, extruxerat propugnaculum, quod Turcæ magno nisu oppugnare conati, atque mox insigni clade affecti, illam partem castrorum aggredi amplius cessarunt. Furorem eorum astu Wejer domare contendit. ex condicto enim pedites sui, in fossâ abditæ, non comparebant, ut Turcæ, destitutæ omni præfidio vallum rati, eò audaciùs ibi irruerent. Quod cum præstitissent, & ab omni discrimine securi ad ipsam accurrissent fossam, Germani tum temporis sclopetis suis proximos sibi hostes commodissimè petebant. Ita plurimis cæsis, reliquis dissipatis, virtutis ac dexteritatis suæ egregium Palatinus Culmenfis edidit specimen. Turcæ nihilominus, prospero ad fossam Ziczovii & Sladkovii successu elati, priorem fortunam tentare appetebant. Nicolaus Sieniavius, cum unâ ducentorum hastatorum cohorte, diurnas peragebat vigilias. Chodkieviciana, Petri Opalinscii Posnaniensis, Nicolai Zienovicii Polocensis Castellatorum, & Ale-

Stratagemæ Wejeri.

& Alexandri Sapiehæ Orfanensis Capitanei legiones, in omnemque eventum paratæ, quidnam moliturus esset hostis, speculabantur. Dum itaque celeri cursu, districtisque acinacibus, referta Turcarum agmina versus valli Ziczoviani reliquias impetum suum dirigere cœpissent; Chodkievicius ilico, repetitis aliquoties acclamationibus, manus cum iis Sieniavio conferere mandavit, qui majorum suorum gloriâ ac virtute non dedecorus, pari genere & expectationi animo in obvium hostem irruit, minimè ab ipso Imperatore destitutus. Is enim corporis ægritudinem, diuturno morbo nactam, vivido illo & ingenti spiritu superans, mox cum tribus cohortibus accurrit, & Sieniavio ita se adjunxit, ut Chodkievicius aciei frontem, Sieniavius dextrum, Zienovicius sinistrum obtineret cornu, Rudomina verò iis in subsidio immineret. Diversum in utroque exercitu spectaculum fortuna, per omnia humana, maximè autem in res bellicas potens, & illic exhibuerat. Turcæ selecti

Prælium cum Turcis.

M 2 equi-

equitatus tam robori, quam numero confisi, vultu & gestu victoriæ applausum præ se ferebant. Poloni quatuor tantum suas cohortes cum numerosis hostium agminibus congredi cernentes, inter spem & metum positi, intimis suspiriis & ardentissimis votis Chodkievicianum conflictum prosequabantur. Interim coortus summus armorum ac hominum undique strepitus, acerrimæ pugnæ faciem intuentibus præbebat. Brevi tamen, urgentibus fatibus, ad Polonos inclinata victoria tumidos antea Turcarum animos eò usque decessit, ut non solum signa stationesque suas deferuerint, sed turpissimam capeffentes fugam, ignominiosissimo certamine, in castra sua ruerent, tanquam ferales aliqui nuncii, non tantum unius exercitus, sed totius jam Othomannici imperii deplorandæ cladis. Osmanus inopinatâ copiarum suarum consternatione perculsus, & tunc, cum inter homines esset, hominem se sensit. Vnico enim adversi casus ictu, ex ferocissimo tyranno in abjectissimum mancipium repente mu-

*Clades
Turcarum.*

tè mutatus, solis lachrymis, fæmineis nempe armis, salutem, ac tantam nominis sui majestatem tutari non dubitavit: dum inter crebros singultus, puerilibus querimoniis, coram ipsismet ex proelio profugis, summam eorum ignaviam inculasset, & quos leonum gestare pectora putasset, eos tandem ad instar leporum in fugam, auspiciis Osmanicis indignam, coniecisse vidisset. Magnam hanc Turcarum fuisse stragem, quilibet ex ipsis cadaveribus colligere poterat, quæ in adjacenti Polonis castris campo ubique sparsa patebant. Sed mihi etiam, quando cum Stanislao Zoravinscio Castellano Belzensi apud Osmanum Republicæ nomine legationeungebar, nonnulli, non vulgaris inter Turcas status, liberius retulerunt, nefastum illum copiis suis extitisse diem, quo plurimos veteranos, multorumque bellorum gloriâ eminentissimos viros, & præcipuum militiæ suæ florem amisissent. Id certò constat, nocte, proelium subsecutâ, cum facibus & rhedis summâ diligentiam à Turcis quæsita

M 3 fuisse

*Cedes
Castellani
Polocen-
sis.*

fuisse præstantium heroum cadavera. Nicolaus Zienovicius Castellanus Polocensis, legionis unius Præfectus, vir & natalium splendore, & singularibus in Rempublicam meritis clarissimus, dum ex equo interempto in medios hostes decidisset, eodemque momento dejectâ casside, quæ ineptè ligata erat, caput denudasset, à Turcis undique cinctus, & inter illorum equos huc & illuc volutatus, iteratis confodiebatur ictibus. tandem cum Turcis in fugam conversis, plus quam viginti vulneribus faucibus, & semivivus in plastro quodam in castra est advectus, magnâ nominis sui gloriâ relictâ, tertio demum die spiritum, unde acceperat, reddidit. Ex cohorte quoque Chodkievicii, sex ex primis ordinibus nobiles, cum vexillifero occubuerunt. Vexillum ipsum, ex Moschoviticiis adhuc proeliis reportatum, non sine magno Chodkievicii stomacho, in hostium manus devenit. Zienovicii tres, Sieniavii duo, Rudominæ novem commilitones, unâ cum ejus fratre cæsi; vulnerati, Rudominæ cohortis

hortis præfectus, octodecim Chodkievicii, & ex qualibet quatuor cohortium aliquot equites. interfecti sunt nonnulli gregarii milites, & plures equi. Lubomirsciana agmina in stationibus ad vallum permanebant, & ad primum congressus intuitum, subsidium suis ferre properabant. sed celerrima hostium fuga non solum iis, sed ne Opalinscianæ quidem, Sapiehanæ, & Zienovicianæ legionibus, quæ propè aderant, ad conflictum tempus concesserat. In tanto proelii fervore, ex alterâ tamen parte, tam Zaporohensium Cosacorum castra, quam Lermunti & peditum Hungarorum munitiones à Turcarum petebantur insultu. verum quàm primùm Cosaci & pedites in campum progressi, cominus cum iis pugnassent, nullâ interpositâ morâ, omnes, quæ se illuc contulerant cohortes, non sine insigni clade repulerunt. Chodkievicius animos ac vires hostium in commisso proelio expertus, primum illud de subeundâ pugnæ aleâ consilium exequi instituerat, nisi partim maturi ex Poloniâ subsidii

*In Cosacos
Turcarum
insultus.*

subsidii spes, partim ingravescentis Vladislai morbus conatus ejus retinuisset. totus tamen dies in restaurandâ Ziczovii fossâ infumptus, Turcis nihilominus coeptum laborem impredientibus, qui hesternâ attriti ignominiâ in suis castris delitescabant. Postridie, præter usitatum hæcenus morem, summo manè Turcarum legiones rectâ ad portam Lubomirscianam comparebant. Lubomirscius, providens ne vindictæ cupidi agmina sua aggrederentur, tempestivè aciem instruxit. ad divertendum verò Tartarorum impetum, peditatus Cosacorum Zaporohensium duo incirca millia in vicinis sylvis abdita collocavit. Vtrinque bellico certabatur astu. Lubomirsciani in sua stratagemata hostem allicere studebant. Turcæ, loco occupato dimoveri minùs tutum rati, Lubomirscianos ulteriùs à castris provocabant. Duæ itaque adversæ acies, proelio accinctæ, circumspectâ quadam cunctatione inter se contendebant. Antecefferunt tamen velitationum præludia, sæpiùs etiam, at nullo effectu, explo-

*Cunctatio
Turcarum.*

explodebantur Turcarum majores bombardæ. Declinante jam Sole alacriorem Chodkievicius ex alâ suâ militem velitationibus immiscuerat, quem tres Rufinovianæ cohortes subsecutæ, & magno ausu in aliquot Turcarum agmina irrumpentes, in fugam ea converterunt. Dissipatas recolligere vires hostis putabatur, dum ex declivio signa versus aciem Lubomirscianam ostentaret, quo Svisinii ac Srzedzinscii cohortes, ad sustinendum primum impetum destinatæ, gradum celeriore jam moverant. sed Turcæ proelium omnino detrectantes, in sylvas se receperunt. Zaporohenses Cosacos, non jam majoribus bellicis machinis, sed sclopetis Ianizeri impetebant. verum ii extra fossas, conjunctâ cum Lermunti & Dinophii Germanis peditibus manu, plurimis nullo suo damno interemptis, reliquos fugarunt. Nec Bartoszovii ad Braham trans Tyram munitiones ab insultu Tartarorum immunes erant. at facilè una & altera peditum Hungarorum irruptio omnem eorum vim repressit.

N equi

equi tamen in pascuis cum armentis ab-
acti, rapacissimæ & prædæ assuetæ genti
insignis victoriæ loco sufficiebant.

*Polono-
rum ad-
versa for-
tuna.*

Fœlicem hætenus periculofissimi hujus
belli progressum multæ (ut plerunque fert
rerum humanarum vicissitudo) interturba-
bant adverfitates. Ac primum fera, & ideo
incerta ex Poloniâ auxilia, præfens discri-
men augebant. Indies, imò in horas dimi-
nuebantur cohortes: quotidiana multo-
rum efferebantur funera, grassante passim
per summos ac infimos, omnemque mili-
tiæ gradum, ex aëris aut aquæ infectione,
pestilentiali quodam & contagioso mor-
bo; ut alii profusione alvi excruciat, inter
tormina ac ingentes dolores, ad instar du-
rissimi supplicii, animam exhalarent; alii
reluctantem cum corpore spiritum, ob ve-
hementem ægritudinem, etiam inviti reti-
nentes, bellica obire invalidi, & ad pro-
pugnandam extremam vim inepti, in ca-
stris tabescerent. Si æquo judicio aliquo-
rum ex posteris ignavia, per tot ætates
partam fortissimis factis majorum gloriam
obscu-

obscurare, aut nonnullorum ex populari-
bus fœcordia universæ gentis res continua-
tâ felicitate ac fortunâ gestas, deturpare
posset; jure merito & mortuorum Polo-
norum manes, & superstitem vitam pude-
re deberet, quòd plurimi in hâc reperiren-
tur expeditione, qui detestando in omnes
nationes exemplo, castra ac signa sua, diurnâ,
nocturnâque fugâ certatim defererent,
nonnulli in fluvio, luctuoso potius fato im-
mergi, quàm periculo pro patriâ gloriosè
opponi; plurimi, dum fugerent, in Tarta-
rorum manus incidere, quàm forti dexterâ
hostem repellere, maluissent. Iniquo (ut
par erat) animo ferebant Duces tantam
patriæ suæ labem, variisque modis tam ne-
fando sceleri obviabant, & in reparando
ponte tardiores se, non sine magno exer-
citus incommodo exhibentes, ut vel hoc
solo retinaculo turpissima eorum fuga ces-
saret. Insignia etiam nobilitatis nomina, in
interiori currus parte, inter victualia, hæsi-
tantia, ac inde extracta, tanquam exercitus
sui probra, per castra ducebantur. Atque

*Pana pu-
blica in
fugitivos.*

eorum singuli, qui se hoc facinore conta-
minarunt, publico rescripto postea notati,
ad maiorem posteritatis formidinem, bo-
norum privatione, & perpetuâ infamiâ Co-
mitiorum edicto sunt mulctati. Reliqui
verò, qui huic bello supererant milites,
singulari suâ constantiâ, & eorum delicta
compenfarunt, & suam gloriam per omnes
orbis partes immortalitati consecrarunt.
Accedebat, ad manifestam quotidie exerci-
tus diminutionem, equorum strages, ob
avenæ & foeni defectum, cùm ab utrâque
Tyræ ripâ hostium obsidio difficillimum
commeatum, & periculosam redderet pa-
bulationem. Pulveris quoque tormentarii,
qui continuis bombardarum displosioni-
bus absumebatur, notabilis inopia bene
navandæ operæ spem tollebat. Tot igitur
simul coadunatis difficultatibus adactus
Chodkievicius, novum ex re consilium
cœpit; noctu nimirum castra Osmani in-
vadendi, quæ nullo vallo aut fossâ septa
aditu facillimè patère putabantur. Idem
suadebat nox ipsa, ad ejusmodi militaria
furta

*Consilium
de inva-
dendis
noctis Os-
mani ca-
stris.*

furta obscuritate suâ aptissima, cùm præ-
sertim Turcæ à captivis & transfugis tra-
ducerentur, quasi non solum armis, sed et-
iam vestibus exuti, ab equis separati, deli-
catiùs somno indulgerent. Stimulabat non
minùs recens Cosacorum Zaporohenfium
exemplum, qui tanto terrore, lucente et-
iam die, totum barbarorum exercitum im-
pleverant; ac si plena non daretur victo-
ria, sola tamen inopinata animorum in ho-
stibus perturbatio magnam illis afferret
cladem. Ioannes Wejer Palatinus Culmen-
fis, in Hungariâ bellorum cum Turcis ge-
storum non inexpertus, eam sententiam
maximè promovebat; in quam summopere
vel decumbens Vladislaus propendebat:
tum Petrus Konaszevicius, suo & totius
exercitus Cosacorum nomine, excursio-
nem hanc feriò postulabat. Chodkievicius
Cosacorum prædæ aviditas primum maxi-
mè deterrebat, nec vastus permittebat ani-
mus furtivis conatibus rem agere, cùm
præclarè factorum insigni memoriâ cele-
bres olim Imperatores aperto Marte cum
N 3 hoste

hoste decertare gloriosius judicarent, seque in continuâ armorum palæstrâ ita confenuisse; ut non astu aliquo, sed ausu belli fortunam hæcenus experiretur. Verùm quamvis aliquoties in tam gravi deliberatione animo hæreret, tandem ne mordicus secundis exercitus successibus obstare videretur, studiis ac rationibus aliorum cessit; atque omnem stratagematis illius apparatus, solitâ suâ in gerendis rebus promptitudine, jam disponebat: Cùm hostes advectis quatuor trans Tyram grandioribus bellicis machinis, Cosacorum Zaporohensium castra demoliri frustrâ tentarent. Nec plus ibi damni est reportatum, præter aliquot equos interemptos, & cum Ioacinto legionis unius Præfecto & decem ex gregariis Cosacis cæsos. quinimò, ex loco eminentiori sæpius explosis Polonorum bombardis perterriti Turcæ, celeri gradu cum tormentis suis ad pontem nuper constructum retrocesserant. Duas simul castrorum Osmani partes aggredi placuit, unam inferiorem Tyræ adjacentem, Cosacisque

*Modus ir-
ruptionis
nocturnæ
in castra
Turcarum.*

vici-

vicinam, in quam viginti millia Zaporohensium, & aliquot levis armaturæ cohortes per declivium, per ascensum autem Georgii Ducis Zaslaviensis, Rakovii, Ielscii, Almadii Hungari, ac Gerardi Dinophii Germani pedites irruere, & hos omnes ad agmen Chodkievicii pertinentes legiones sequi debebant. Ad invadendam verò alteram partem ad sylvam vergentem, reliqui Hungari pedites, cum Ernesti Dinophii Germanis destinabantur: Subsidii causâ Lubomirscio cum suâ alâ, & agmine pedestri Palatini Culmensis, penès nemus quoddam, Tartarorum insidiis obnoxium, in eminentiori colle subsistendum erat. Mandaverat Chodkievicius levis armaturæ cohortibus, ut in excubiarum, si aliqui apparerent, speculatores, excitato prius clamore ac strepitu impetum facerent; illis fugatis illico in castra Turcica irrumperent, ea verò cursu accelerato occuparent Zaporohensium, & tam Hungarorum, quàm Germanorum pedites. Tunc quoque assignatum fuerat tempus, communi totius exerci-

exercitus acclamatione, tubarum, tibi-
rumque clangore hostes obruendi. Ipsi
Duces cum hastatis, & gravis armaturæ
cohortibus, & cum Palatini Culmenfis ag-
mine, in maturum auxilium intenti, in pa-
tenti campo successum illum speculari vo-
lebant, quod facilius & profligatis peditibus
succurrerent, & tam Tartarorum, quàm
Turcarum impetum sustinerent. Determi-
natum opus inchoari commodius non nisi
diluculo poterat. Relicti sunt in castrensi
præsidio ii, qui castra sequebantur, & ex-
tra ordines militiæ, partim ob cohortium
supplementum, partim propter proprium
usum, à singulis ferè militum privato sum-
ptu sustentabantur. Nec contemnenda il-
lorum extitit manus: imò alter exercitus
apparebat. arma omnes portabant, sclo-
petis etiam utebantur, ut penès unum ali-
quot reperisses. inde Turcæ igneas Polo-
norum fuisse copias profitebantur.

Vladislaus primogenitus Regis filius,
Regni magna spes, Princeps de Republ.
Polonâ, alterâ parente, altrice certò &
propa-

propagatrice suâ, optimè ab ineunte ætate
merendi studiosissimus, ob crescentem
morbum in castris relinquendus, piâ qua-
dam & conjuncta cum luctu sollicitudine,
omnium animos impleverat. discessurus
inde quilibet, quoties ad decumbentis
Principis vile tuguriolum oculos conver-
tisset, statim & in mente graviter punge-
batur, remanere ibi infidiis hostium expo-
situm, gloriæ suæ pignus, exercitusque uni-
versi decus. Prætoriana tamen cohors, cum
Kochanovii peditibus, ab eo non dimove-
batur. Eo igitur præmisso ordine jam ex
Chodkieviciânâ & Lubomirscianâ portâ
egrediebantur simul cohortes. Silentium
omnibus indictum, tesseraque prælii data.
Hinc autem caliginosa nox, illinc hostium
securitas, optimâ fausti successus fiduciâ
unumquemque muniebat. Ac in ipso pro-
cinctu, dum nihil aliud præter auroram ex-
pectaretur, repentino non casu equidem,
sed æterno quodam fatorum nexu, pluvia
sereno cœlo exoriri cœpit, quæ adeò inva-
lescebat, ut Zaporohenses Turcarum ca-

O

stris

stris jam vicini usum sclopetorum omnino sibi hoc repentino imbre jam esse ademptum Chodkievicio nunciarent, & ex illâ, ubi erant, statione missionem flagitarent, ne brevi illucescente die stratagema expergefactis hostibus palàm fieret. Idem & aliis cohortibus vitandum erat. ac proinde statim reliquus exercitus, injuncto sibi silentio, in castra rediit. Pluviam illam immortale singularis DEI Opt. Max. providentiæ beneficium, cùm submissâ Numinis adoratione agnoscant in omnes ætates Poloni. humanitus enim nocturna hæc excursio bene illis succedere non poterat. nam in uno plura objiciebantur discrimina, cùm omnia primis nonnullorum relationibus contraria, ipse postea in castris Turcarum viderim, quæ loco valli cingebantur, in eâ, quam conabamur aggredi; parte, bellicis machinis, denso ordine inter se connexis. Qualibet nocte ex pascuis ad dominos suos abacti equi ibidem ligabantur: apparebant accensæ totâ nocte lucernæ ante præcipua tentoria. hæc verò funibus aded

strictum

strictum in modum erant colligata, ut nec semitam inter ea conspexisses. atque hoc solo impedimento non solum equites, sed & pedites Poloni, noctu præsertim, omni aditu illinc arcerentur, sæpiusque ipsi cadendo non tam facilè hostem feriissent, quàm ipsi frequentissimis Turcarum ictibus succubuissent. nec adeò somnolentos Turcas, ut narrabatur, observavimus. nam more institutoque eorum, noctu omnia peraguntur consilia, visitantur amici, instruuntur mensæ, parantur convivium & privatae comessationes, lege Mahometanâ vetitæ: somno etiam sopiti, horridis ubique & creberrimis acclamationibus ad preces & supplicationes superstitiones excitantur. Ad extremum, ut verum (quemadmodum fides historiæ à me requirit) fatear, dum castrorum Osmani splendorem ad hunc usque diem confidero, vix credibile videtur, exercitum Polonum, plebejos maxime, abstinere manus potuisse à tantâ prædâ, quæ eos sine dubio, turpissimo lapsu in extremam cladem & perennem ignomi-

*Adventus
Vevelii.*

niam coniecisset. In ipso ab utrinque hosti-
lium conatum casu, Constantinus Vevel-
lius, tanquam tractandæ pacis Commissa-
rius, venerat, cum literis Radulonis Palati-
ni Valachiæ, qui Chodkievicius ardentif-
simè sollicitabat, ut ad Vsaimum Vesirase-
mem, internuncium aliquem rerum usu
pollentem quàm primùm mitteret; debi-
tam verò ei per omnium gentium jura non
solum securitatem, sed etiam cum dignitate
Reipublicæ Polonæ singularem inter bar-
baros reverentiam sacrosanctè polliceba-
tur. Nihilominus Chodkievicius, commu-
nibus omnium votis stimulatus, coeptum
aggrediendi noctu Turcica castra confi-
lium iterum exequi studebat, eodem quo
nudius-tertius ordine: ac maturiùs jam se
ad constitutam excursionem accinxerat
exercitus, cum aliquot ex cohorte Mosci-
nii Hungari, & ex cohorte Dinophorum
Germani profugi sub ipsam vesperam, rei
gerendæ feriem hostibus patefecissent. ita
ut tunc occultâ quadam factorum disposi-
tione bis tentatum opus dissolutum sit.

Illâ

Illâ tamen nocte, Cosacorum Zaporohen-
sium manipulus, Tyram transgressus, quos-
cunque Turcarum in pascuis somno sopi-
tos invenerat, armentorum grege abactò,
omnes interemit. Antequam certum ne-
gotium, quod Commissariis cum Zaporoh-
ensibus intercesserat, recenserebimus: (quan-
doquidem hætenus longè latèque per va-
rias gentes famam eorum pervagari cog-
noscamus,) non abs re fortè videbitur, vel
per transfennam, de initiis, moribus, ac in-
stitutis illorum recensere ea, quæ & à pe-
ritis accepi, & ipse videns annotavi. Om-
nes ferè ex Russiâ originem ducunt. quam-
vis plurimi ex majori & minori Poloniâ
nobiles, infamiâ notati, tum nonnulli ex
Germaniâ, Galliâ, Italiâ, Hispaniâ etiam,
ob patrata facinora extorres, inter illos in-
veniantur: qui tamen religionis Græcæ
cultum observare, Ruthenicam linguam
exercere, abjectâ generis, si quæ inerat,
claritudine, plebeja cognomina assumere,
atque omni civilitate depositâ, agrestem
vitam degere coguntur. Domicilia majores

*Origo, vi-
ta, & mo-
res Cosaco-
rum Za-
porohen-
sium.*

O 3

eorum

110 BELLI CHOTINENSIS,
eorum fixerant in locis naturæ miraculo
munitis, quæ Borysthenes ad ostia sua ver-
gens alluit. Catadupas olim veteres appel-
larunt Geographi, nunc à Roxolanis ver-
naculo sermone Porohy vocantur. Ibi an-
te corruptam disciplinam militarem, om-
nes per cohortes & legiones distributi, in
summo obsequio, & continuo bellorum
exercitio degebant, & tanquam nidulo ali-
quo affixi, palæstram hanc propter alias
occupationes deferere nefas putabant. Vi-
ctum parcâ manu, tum ex venatione, tum
ex piscatione quærentes, frugalitatem per
omnia colebant. ab urbanis commerciis se-
gregati, rei que familiaris nullam aut par-
vam notitiam nacti, ab intemperantiâ &
insolentiâ alieni, nihil aliud præter arma
sola attendebant. In Oczakoviensibus cam-
pis fælicissimè sæpiùs cum Tartaris dimi-
cabant, & gloriam pro peculio satagentes,
excursionibus maritimis ditiones Turca-
rum infestare non desinebant. Exercitus
eorum aliquot tantum millibus constabat,
& observabantur gradus militiæ, vetera-
nisque

LIBER SECVNDVS. 111
nisque & emeritis summus præstabatur
honos. Quamobrem Divi Poloni Reges,
jura, privilegia, ac immunitates certas iis
largiti, singulari gratiâ bellicosos subditos
suos fovebant, & prompto ubique patro-
cinio protegebant. Successu postea tem-
poris, dum fœcunda culpæ secula & eo-
rum priscum morem depravassent, indies
hæc colluvies excrescere cœpit. Non jam
ex virtute & meritis censebantur milites,
sed passim dabant nomina ex ditionibus
Rusiæ ab agriculturâ, à variis opificiis pro-
fugi. Rustica imbellis illa multitudo non
nisi gravis veteranis esse poterat. inde
æmulatio ac dissensio exorta vetus militiæ
institutum interturbabat, parsimonia versa
in rapinam, disciplina in contentionem,
obsequiumque in licentiam mutatum. Præ-
dabundi vagabantur passim per Russiam,
Litvaniam, Kyoviensem & Braclaviensem
Palatinatum. patebant libidini eorum Ec-
clesiæ, fisci & nobilitatis bona. copiis et-
iam Reipubl., duce Stanislao Zolkievio,
decertatum est cum Nalevaikone exerci-
tus il-

tus illorum Præfecto, qui profligatus, & cum sceleris sui sociis captus, in comitiis Varfaviensibus enormi supplicio immanium criminum dignas luit poenas. Non solum verò vi, sed & variis per præcipuos viros transactionibus, Respublica insolentiam eorum compescere, ad primumque illos ordinem redigere enitebatur. Quotiescunque enim aliquam suscipiunt expeditionem, numerosos exercitus ex rapinâ ditionum Regni alunt; ex bello reversi, quasi colonias quasdam per vicos & urbes, tam Regias, quam Nobilitatis, ducunt, omni-que Præfectorum ac Dominorum suorum obedientiâ se exolvunt. Pauci ex veteranis in suis ad Borysthenem domiciliis commorantur, reliqui, partâ toties prædâ locupletati, rei tantum Oeconomicae cum uxoribus & liberis operam navant. otio verò allectati in forenses contentiones se immiscunt, ac in Comitiis, frequentibus legationibus partes eorum promovent, qui Græci ritus religionem professi, in Latinos invehuntur, & Occidentalis, Catholicæ
nempe,

nempe, Ecclesiæ imperium renuunt. Non pridem stipendiarios suos voluit esse Respublica, quibus quotannis certa pecuniæ summa Kyoviam reportatur. Summum apud illos obtinet regimen exercitus Præfectus, qui loco insignium gestat baculum ex arundine confectum. atque ut tumultuario modo, non suffragiis, sed solis acclamationibus, & frequentibus pileorum in candidatum ejectionibus, eligitur: ita sæpius instabilis vulgi libidine magistratu privatur; quàm diu tamen munere suo fungitur, penès eum remanet supra quemlibet Cosacorum vitæ & necis arbitrium. Secundum honoris obtinent gradum quatuor bellici Consiliarii, vocati Assavlii, cum Legato, qui Substitutus Præfecti exercitus nominatur. Sequuntur postea Castorum, bellicarum machinarum, legionum præfecti, tum Centuriones, & publicus Notarius, qui census & sumptus eorum notare, & consilio religionis Græcæ Monachorum literas ad Regem & Proceres Regni exarare solet. In Trechtimirovo, Pa-
P latina-

114 BELLI CHOTINENSIS,
latinatus Kyoviensis oppido, quod iis
Respublica, ob fidelem ex præstitis meritis,
grati animi memoriam, donavit, asservan-
tur, cum exercitus Præfecti & Consiliario-
rum scitu, eorum privilegia, tormenta bel-
lica, varia ex dirutis Turcarum emporiis
importata spolia, militaris etiam supellex,
ac Regia vexilla, quæ illis in signum supre-
mi dominii, quotiescunque pro Republ.
arma sumunt, à Regibus Poloniae ex insi-
gni benignitate mittuntur. Quando ar-
duum aliquod negotium in exercitu inci-
dit, ad concionem vocatur ab ipso Duce
universa plebs. atque is primùm vultu ad
reverentiam & modestiam composito, ali-
quoties versus multitudinem se inclinans,
destinatum ingreditur locum, & detecto
capite, sub extenso Regio. vexillo, inter
cæteros affidentes, solus cum IV Consilia-
riis stat, statumque causæ, quæ in delibe-
rationem venit, pleno comitatis sermone,
proponit. Tunc vel crimina, si quæ illi ob-
jiciuntur, diluit, aut, in proprium usum, ali-
quem ab exercitu favorem submisse petit.
Illic

LIBER SECVNDVS. 115
Illic omnia, quæcunque accepit, mûnera
proferre, atque, ut ea sibi concedantur,
multitudinem flagitare debet. Hæc si re-
nuat, omnia libidini ejus non vulgari, in
voce & gestu, cultu permittit. Dum Præ-
fectus exercitus eos alloquitur, verba illius
summo silentio excipiunt, postea senten-
tias suas alternis obruunt acclamationibus.
Ad bellum maritimum aptissimos longus
effecit usus. vehuntur lintribus, quibus à
latere ad instar tabularum fasciculos ex
arundine compactos, contra tempestates
& fluctus maris adnectunt, ac summâ ve-
locitate onustis triremibus Turcarum sæ-
pissimè potiuntur. Plurimi eorum frameis
non utuntur, sed sclopetis omnes. quo ge-
nere militiæ Reges Poloniae, potentissimo-
rum in orbe terrarum Principum pedita-
tum adæquare possunt. Castra etiam, dex-
trè in aliquot ordines redactis plaustris, ad
normam fortissimi propugnaculi muniunt,
quæ Tabor appellant, & contra hostium
impetum extremum ibi quærunt refugium.
Hi itaque Zaporohenses ad bellum Turci-

P 2 cum

cum accersiti, dum Borodavcæ, ignavissimi, ut antè commemoravimus, hominis culpâ tardiùs, quàm ex communi usu erat, castris Polonis se conjunxissent, nec ob adventum hostis, sibi aut equis competentem comœatum comparare potuissent, largiter profectò juvabantur à militibus, tum fæno, tum exiccato pane. at respectu tantæ multitudinis illis victus non sufficiebat, his diminuebatur. Cosaci verò indies magis frendentes, iteratis querimoniis Petrum Konaszevicium turbare non desinebant, qui, pro insigni suâ in Rempubl. fide, pullulantem in exercitu suo seditionem statim Chodkievicio & Commissariis denunciavit, obnixè petens, ut serpenti malo maturè obviam irent. Zaporohensium alii missionem flagitabant, alii immensam mercedem exigentes, turpissimè (ut vulgus solet) cum patriâ suâ nundinabantur. Vladislavus, cujus nomen in summâ apud illos est veneratione, communicato cum Ducibus & Commissariis consilio, Petrum Opalinscium Castellatum Posnaniensem, Lubomir-

*Tractatio
Cosaco-
rum Za-
porohen-
sium.*

bomirscium & Iacobum Sobiescium in castra eorum, cum æquissimis pro communi bono postulatis, misit. Adducti ii in publicum consilium, cum summâ observantiâ à Petro Konaszevicio sunt excepti. Vtrique collegæ visum erat, ut Sobiescius eos alloqueretur, tanquam plurimis & præcipuis ex belli Moschovitici contubernio optimè notus. Nec audientis multitudinis volubilitas, nec temporis ipsius ratio prolixum postulabat sermonem. Brevibus igitur verbis, honorificè tamen, Vladislavi, Chodkievicii, & Commissariorum nomine, enumeratis eorum in Rempubl. meritis, & collaudato præsentis obsequio, per ipsius Vladislavi salutem eos Sobiescius obtestabatur, ne difficilimis Reipubl. temporibus, & in extremo ferè discrimine desererent religionem Christianam, Patriam, & tot seculis partam gloriam. Ad resarcienda verò damna, in summis publici ærarii angustiis, quinquaginta millium florenorum donarium illis obtulit. Hoc unum tamen sollicitabat, ut post eventum belli istius prosperum,

sine querimoniis & Russiæ Provinciarum ejulatu, in assignatis locis promissam pecuniam expectarent. Durius hæc excepit jejuna plebs, quæ plerunque timere nescit, & præmium jacturæ impar, & incertum solutionis tempus, communi acclamatione incusabat. Tandem præparatis eorum antea, per Petrum Konaszevicius & alios legionum præfectos, animis, facile omnia insinuavimus. id tantum mordicus postulabant (quod nos statim concessimus) ut pollicitationes nostræ publico continerentur instrumento; hoc verò Chodkievicii & Senatorum, qui expeditioni Chotinensi aderant, ac omnium Commissariorum sigillis obsignatum, ac propriis manibus subscriptum, quàm primùm ad Regis notitiam perveniret.

Interim ne Chodkievicius, Constantino Vevellio aliquot diebus in castris detento, abhorre omnino ab honestis pacis conditionibus videretur, in eam incumberebat curam, ut aliquem Internuncium, modestiâ & judicio commendatum ad Vefirafemem

femem mitteret. Iacobus Zelinscius, aulæ Lubomirscii præfectus, omnium expectationi responsurus censebatur. Hic itaque unà cum Vevellio, certa à Chodkievicio & Commissariis mandata ad Vsfaimum detulit. Ac in primis more institutoque omnium gentium petiit, ut illic commorandi, sic inde redeundi, conjunctam suam cum decoro Reipubl. securitatem. Postea veteris amicitiae singularia exempla recensuit, non sine magnâ apud amicos cognatosque Regis sui Principes invidiâ. sudore & sanguine Polono Valachiam ac Moldaviam propugnata cum livore Christianorum. meditati contra Othomanicam domum belli vix non universæ Christianæ Reipubl. spretam societatem. ad primum denique inaugurationis Osmani nuncium, Petri Ozdze Tremboveliensis Capitanei ad Ianuas Legati profectionem; ut is ex adepto avito imperio, præmissâ novo Principi gratulatione, antiqua, inter duo hæc imperia, foedera, Regio ac totius Poloniæ nomine, confirmaret. Nullo tamen merito

Sigis-

*Zelinscius
in castra
Turcarum
proficiscitur.*

Sigismundum ab Osmano laceffitum iudicabit posteritas, dum Otfinovium Secretarium ac Internuncium ejus, multis opprobriis satiatum audiet. Si Cosacorum fuetâ insolentiâ irritabantur Turcæ, ex consuetudine sociorum & amicorum Principum, aut per literas, aut per nuncios cum Rege exoptulandum prius, quam bellum erat proclamandum. Retinendæ enim Turcarum amicitiae causâ, maximo studio ac summo semper conatu, Zaporohensium licentiam refrænare Respubl. intendebat: distentæ eo Reipubl. vires, armæque distracta, dum Cosacos reprimere deberent, Tartaris resistere cogebantur. Osmani igitur nutu, ex quo pendent Tartari, arceantur eorum in Poloniam incursiones: facile & Respubl. providebit, ne quid à Cosacis Turcæ detrimenti capiant. Tales de futurâ pace sermones conferente Zelinscio cum Vezirazeme, belli tamen fortuna ab hostibus tentabatur. Summo manè legiones eorum ad sylvam castris Polonis oppositam comparere cœperant. mox directas

rectas versus Lubomirscianam portam grandiores bellicas machinas sæpius explodebant; frequenti globorum ictu, ex cohorte Stanislai Stadnicii concisi sunt aliquot equi, interemptus Breniecus, & alter ex commilitonibus auditu privatus. Appropinquante jam meridie, omnia illa, ac numerosissima, quæ circa sylvas cernebantur agmina, Ioannis Wejeri Palatini Culmensis munitionibus retrò relictis, vehementi insultu ad fossam Moscinii tendebant. Hungarus enim ex ejus cohorte transfuga, eam valli partem ut minori præsidio & rudiori operâ munitam, præsentissimo patere periculo sciens, Turcas illuc ducebat. Quorum equites, ligatis ad arbores equis, dum se Ianizeris adjunxissent, pari omnes validissimoque impetu demonstratum à proditore locum petebant. Inopinato strepitu implentur Polona castra, conclamatur ab omnibus, jam fossam transfiliisse hostes: animantur à Ducibus milites, anhelans turba, quod vocatur, currit. Chodkievicius tractandæ pacis abjectâ spe,

spe, deploratâque Zielinscii vitâ, per sacra fidei myſteria, per fas patriæ & communem ſalutem, per chariſſima denique cujuſlibet pignora, ſuos obteſtatus, in hoſtem omnes ruere jubet, ipſe verò, ante Lubomirſcianam portam equo infidens, cum Prætorianâ Vladislai cohorte ad ultimum ſe periculum reſervabat. Lubomirſcius autem ad ſoſſam Moſcinii ſubſidia diſponebat. At Poloni, cum extremo fato ſummâ fortitudine decertantes, tanquam devota pro Republica capita, deſiliunt ex ſoſſâ imperterriti ſclopætis exploſis, manibus & armis hoſtibus commiſcentur. Tandem Numine propitio inclyta Virtus triumphavit, Turcarum plurimi occubuerunt, præcipui aliquot capti, & lethalibus vulneribus conſoſſi, brevi pòſt interierunt. Vidiffes vix non ad naufeam truncata Turcarum capita à viliffimo quoque trahi, geſtari abſciſſos cum annulis digitos, ſericceas veſtes, pileos Turcicos ex tenuiſſimâ Aſiaticâ telâ contextos per caſtra venundari, barbarorumque numiſmata paſſim oſtentari.

Fekiety

Fekiety Hungarus invaſerat relictos in ſylvâ equos, necatiſque qui illic manſerant Turcarum nonnullis, & equis aliquot ab actis rediit, multò plùs præſtiturus, ſi maturius ei adveniffet auxilium. Karakaſz Baſſa Budinenſis Præfectus (quæ dignitas plerunque non niſi optimè meritis, & in re militari eminentiſſimis Proceribus confertur) illic cecidit. Magnâ ille nominis famâ elatus, & ab univerſo Oſmani exercitu pridie interitus ſui honorificentiffimè exceptus, bello adhuc Chotinenſi magis inclareſcere ambiebat: nec vaſtus animus Vſaimum, gloriæ & Principis gratiæ æmulum, ferre poterat. Dum igitur ignavum ſuum regimen modò convitiis, modò ſcommatibus proſcinderet, fidelemque cum dexteritate operam in delendis hoſtibus Oſmano polliceretur, ejus ductu Turcæ conatus illo die omnes exequi ſtudebant. Verſipelli ingenio præditus Vſaimus, lubens tumido homini, & rei cum Polonis gerendæ penitus ignaro, palmam detulit. In primum ſe impetum Karakaſz Baſſa in-

Q₂

ſeruit:

seruit : in subsidiis ejus collocatus Vfaimus , quamvis suppetias ferre debebat , acerrimum tamen , majoremque suum , quàm Poloni essent, hostem ultro deseruit, ut ex clade atque cæde illius , Osmani antea conceptam de se opinionem restauraret. Karakaszii cadaver quadrigis albis, & cooperto curru in castra advectum , cunctis lugubre exhibuit spectaculum. mortuo magni habebantur honores , totiusque exercitus conspersum lachrymis funus cum barbaro ejulatu efferebatur. Canitur & nunc à Turcis , qui Heroum in bello defunctorum manes singulari cultu prosequi solent.

Moscini Hungarus proditoris suæ exhibuit pœnas , ob infelicem successum , & quasi malè præstitam fidem , in minutas partes à Turcis dissectus. Verùm ii vindictam simulantes , sequenti die castris suis egressi , plurium legionum signa & bombardas majores postquam de longè ostentassent , tandem cum illo apparatu in declivio quodam usque ad vesperam latitabant.

bant. Tartari non procul ad Braham oppidum more suo prædabantur, aggressi eos, qui Cameneciam victus causâ se contulerant, vehiculis ac equis ademptis, plurimis in vincula coniectis , cæteros mactarunt. Magna exercitus pars jam se accinxerat ad comparandum Cameneciæ comitatum , sed multi eo prætextu turpissimam fugam in animis volventes , severi edicti ansam dederunt , ne quis Tyram transire auderet. Tunc primùm Chodkievicius universum exercitum ad concionem vocavit , atque viribus ob diuturnitatem morbi destitutus , & in suo tentorio lectisternio suffultus , languidâ voce , novum , insperatum , generosi verò cujusque auribus ingratissimum consilium in hæc verba proposuit : Pertinacem Osmani in continuando bello mentem optimè omnes cernitis : quanta

Prima vice ad concionem vocati milites.

Oratio Chodkievici.

equorum ex foeni penuriâ , quanta omnium ex continuis morbis strages grassetur , docet vos quotidianus tot calamitatum sensus. retentorum stipendiorum solutio tam citò non est speranda , matura-

Q 3

que

que subsidia frustra expectantur ; quandoquidem nulla de adventu Regis , ac generali Regni expeditione notitia hactenus ad nos pervenerit. Hostem aggredi diminuto & attrito exercitu , qui equitatu , maximo sui robore privatur , periculosum arbitror : impetum Turcarum iteratis vicibus in castris sustinere , minùs tutum ob notabilem pulveris inopiam censeo. Nunc de modo & ratione receptus sententias vestras promite. Vbi enim de dignitate & salute Vladislai Principis agitur , fatiùs erit acervatim recedere , quàm sparsim fugere.

Cessavit hìc Chodkievicius , versisque huc & illuc oculis , vultus , gestus , motum denique militum suorum contemplantur. Vnde facilè colligi poterat , vocem hanc genio suo & gloriæ tot rebus gestis acquisitæ imparem ideo emisisse , ut uniuscujusque in exercitu expiscaretur animum. Fælicissimè ejusmodi tentamen Imperatoriæ successit arti. Omnes attoniti , insolitam Chodkievicii orationem duriùs exceperunt. à primo ad ultimum ruebant cuncti in hanc

in hanc sententiam , honestiùs censerì , pro patriâ gloriosè occumbere , quam evitari , inevitabilis tamen , fati gratiâ ignominiosè fugere. in arduis probari virtutem , in periculis agnosci viros. ducerent se (abducere enim nefas esto) quò vellent generosi Duces , mox constans obsequium sacramento militari confirmatum iri. Petrus quoque Konaszevicius , cum præcipuis legionum Zaporohensium Præfectis illic præsens , ne latum quidem unguem ab eâ exercitus concordia abscefferat : ita ut ignobilis illa multitudo cum nobilissimis etiam viris alacritate contenderet. Chodkievicius igitur , facto cum Commissariis secretiori conventiculo , alloqui denuo in hunc modum exercitum coepit : Communes vestras pro tuendâ charissimâ patriâ voces , intensa studia , fortissimorumque militum invicta pectora , quantopere animum meum cum ægro corpore luctantem refocillarint , videt hic , cui abdita humanarum mentium arcana semper patent. Nunc jam vires refumo , nunc hos artus quasi reviviscere

*Alacritas
militum
Polono-
rum.*

*Chodkie-
vicius ite-
rum allo-
quitur mi-
lites.*

viviscere sentio, dum florem Reipubl. meæ in pristinâ majorum gloriâ reflorescere intueor. Maçte innatâ fortitudine, ô Polona & Litvana Militia ! prius me deferet conflictatus tantis doloribus spiritus, quàm ego tuos deferam conatus. Auspice DEO, cujus hîc vertitur cunctis potestatibus adorandum Nomen, fortunâ Duce, Virtute vestrâ comite, lubens vel cum extremo anhelitu præibo, quocunque nos Patriæ fata vocabunt. Ne verò me, aut Commissarios ingratos putetis, quamvis posteritas suum unicuique decus rependet, coelum mercedem parabit, Respubl. (si me bello huic superstitem cernetis) devinctam se meritis vestris agnoscat, & Regia benignitas digna periculis vestris præmia distribuet : Nunc tamen salutem populi pro supremâ lege considerantes, ligatam solvimus potestatem, vobisque loco donarii trimestria integra, prout quisque sub signis meretur, stipendia pollicemur, fidemque nostram promissis addicimus.

Dimissâ concione, consternationem primam in

nam in gaudium conversam aspeximus. prodibant milites ex tentorio Chodkievicii lætitiâ gestientes : hi dextris juncti mutuum in discrimine auxilium spondebant : illi fugæ, si compareret, autorem diris devovebant, nihilque in castris tum temporis aliud præter tales perpetuas acclamationes audisses : hîc stando moriendum ; hîc extrema mala potius expectanda, quàm signa derelinquenda.

Cosacorum Zaporohenfium octo millia eâdem nocte irruperant in castrorum Turcarum inferiorem partem, ubi cæsi Karakasz Bassæ stativa erant. insignem occasionem ex ipsâ nocturnâ obscuritate nacti, exiguo opere tentoria occuparant, quibus discerptis, Turcis, qui nihil adversi metuentes securissimè dormiebant, confossis, equis, camelis ; & Karakasz Bassæ, ut præfecti militiæ, signo, & splendido rubro vexillo, atque diversi generis suppellectili potiti, in castra sua incolumes properarunt.

Tardior Zielinscii reditus Chodkievici-
cium mirum in modum afficiebat, ac ad

R eum

*Irruptio
Cosacorum
Zaporo-
henfium in
castra Tur-
carum.*

eum repetendum uni ex Turcarum speculatoribus tradi iussit ad Radulonem Valachiae Palatinum pertinentem Epistolam, quæ brevi ad manus Zielinscii pervenit.

*Consilium
Vladislaus
cum Sena-
toribus.*

Vladislaus à Medicis præmonitus, morbum Chodkievicii in horas magis invalescere, Senatores & Commissarios ad se accersivit, de ulteriori belli progressu deliberaturus. Accessit unanimis consensus, castra angustiori ambitu stringi, Regem verò tam de periclitante Chodkievicii salute, quàm de expeditionis istius statu certiores reddi. Quidquid privatum constituerat consilium, per Constantinum Plich-tam Castellatum Sochaczoviensem, & Iacobum Sobiescium absenti Chodkievicio referendum erat, nisi lethalis ipsius morbus prohibuisset.

Extra castra tamen velitationes non desinebant. instabat Polonorum alacris miles. Stanislaus Zoravinscius Castellanus Belzensis, Senatoriâ dignitate, & legionis in exercitu præfecturâ venerandus, atque longo morbo affectus, imperterriti nihilominus

minus animi vigorem indicavit, dum se selectæ magnatum juventuti, Nicolao Sielniavio, Ioanni Rozrazevio, in ista Martis ludicra immiscuisset. Simon verò Kopieczynius, Christophorus Wasicinius, Ioannes Gdeszynius, Ioannes Swiczynius, cœptum redintegrabant certamen. Fekiety ad infestandum hostem expeditus, magnum equorum numerum, mulos, bufalosque plurimos adduxerat.

Rediit cum Vevellio Zielinscius, repentinâ magistratus mutatione retentus. Nam Dilaver Bassa, Mesopotamiæ Præfectus, origine Cerkieffum, alii Roxolanum affirmant; sunt qui narrent, dum post necem Osmani à Ianizeris in domo suâ obsessus, à captivis Russis acerrimè defenderetur, Russico eos sermone animasse. Is itaque, provectâ ætate, longo rerum usu, atque sancito cum Persarum Sopho foedere, magnam sibi apud Turcas conciliaverat auctoritatem. Auxerant ei Osmani gratiam raræ ex Asiâ advectæ opes, quibus præter naturam, juvenis, & aliàs magnarum rerum con-

*Reditus
Zielinscii.*

temptor Princeps adeò inhiabat, ut sordidissimum quemlibet avaritiâ superaret. Empto Dilaverius illorum, qui aulâ potiebantur, favore, & Imperatori donatâ magnâ in auro pecuniâ, quamvis tardiùs in castra venisset, statim tamen summum Primi Vesiri Magistratum obtinuit, dejecto Vsaïmo, qui ob gestum infelicitè Chotinense bellum, vulgi tædio affecti invidiâ, & furentis Principis odio flagrabat. Parùm abfuit, quin & vitâ privaretur, nisi eum nonnullorum vetusta amicitia juvisset, quæ eum in Secundum Vesirem promovit.

Adeptâ Dilaverius primâ in Otomani-
co Imperio dignitate, bellandi ob decrepitam senectutem minùs cupidus, ac munerum, quæ ab Internuncio Polono offerebantur, avidus, arcano communicato consilio cum Hodziâ sacrorum Imperatoris Ministro, & in pueritiâ pædago, atque cum Æthiope Gisleragâ, libidinum palatii præfecto, humanissimè Zielinscium tractavit, promissisque Legato venturo publicis liberè

liberè veniendi & recedendi literis, pacis spe eum plenum dimisit.

Zaporohenses tamen nocturnis suis excursionibus hostes vexabant, fixa eorum trans Tyram tentoria occuparunt. cædebantur somno obruti Turcæ. alii celeri versus pontem suum fugâ inopinatum periculum evaserunt. Cosaci verò, solam quærentes prædam, spolia pro plenâ victoriâ reportarunt. Fortuitus nihilominus casus Vsaïmum, de quo plura retulimus, Vesirem secundum, ibidem cum aliis pernoctantem, in extremum ferè discrimen impulerat, vix enim ex manibus unius Cosaci elapsus, veste pretiosâ, pileo, cingulo, armis atque pecuniâ spoliatus, tanti nominis vir, totâ nocte erroneus, in nemore vagabatur, repertâque angustâ speluncâ, ramis cujusdam arboris coopertâ, in qua absconditus aliquantulum latitabat, illucescente die, præ pavore semivivus, & vix à Turcis agnitus, ad pontem suum pervenit.

Postquam proxima mortis signa in Chodkievicio apparerent, tum ut ipse in

R 3   secessu

secessu commodius amplæ domui suæ disponeret, animamque, mox corpus coacervatis doloribus exhaustum derelicturam, ante horrendum tremendæ Majestatis Tribunal, Sacramentis ritu Christiano præpararet, tum ut obitus ejus facilius in suo & hostium exercitu celari posset, in arcem Chotinensem est devectus. Quicumque transiens Chodkievicium vehi cognovisset, is veluti jam Imperatoris sui funus efferretur, ita de longè lachrymis atque suspiriis coopertum undique, tanquam jam feralem currum, prosequabatur. Quod facilius variis æumnis afflictus exercitus comœatu recrearetur, Nicolaus Kossakovius Capitaneus Wisnensis, cum Woronicii levis armaturæ cohorte, Korsunensibus Ioannis Danyłowicz Palatini Russiæ, & cum selectis Palatinatus Volyniæ equitibus, ac Vladislai centum peditibus, dum plaustris hinc & inde adversus hostium insultus sepiretur, ad Cameneciam iter convertit.

Vigente adhuc & florente omnis ordinis militiâ, latè castra Polona extendebantur.
at de-

at deficientibus copiarum viribus, Lubomirscius propugnaculum Wejeri dirui, reliquas munitiones coarctari, & Zaporohensium castra propiùs Dinophii vallum submoveri curavit.

Frequenti prædâ inescati Cosaci noctu expedierant duorum millium legionem, quæ ab Hungaris Bobovii peditibus, tum & à lixarum & calonum plurimis comitata, Tyramque transgressa, fueto stratagemate nonnullis tentoriis Turcicis est potita. multi interempti numerabantur, alii solo strepitu dissipati, cùm terga darent, in Tyrâ mergebantur. Occupaverant jam Zaporohenses Turcarum pontem, exquisitâ operâ, magno labore à Valachis & Moldavis jussu Osmani fabricatum, quem parvo opere dirupissent, si ut vincere, ita victoriâ uti scivissent. Verum spoliis incumbendo tempus terentes, Turcis illo clamore in castris suis concitatis, satis ad reprimendum omnem impetum spatii concesserunt.

Tandem Chodkievicium cùm naturæ & gloriæ satis, patriæ ac familiæ suæ parùm vixisset;

*Zaporo-
hensium
irruptio
nocturna*

*Chodkie-
vicis obi-
tus.*

vixisset ; post tot morborum supplicia , Epilepsiâ enecatus : qui ex publicis privatisque votis immortalis esse debebat, Chotini VIII Calend. Octobr. inter secundam & tertiam pomeridianam horam mortalem exuit vitam. Ad constituendam tanti Herois magnitudinem, Fortuna & Virtus, raro & pari cursu, contendisse mihi videntur. Indulserat ei fortuna , quamvis aliàs mancipiorum suorum negligens Domina, summa beneficia. Paternum , Maternumque genus clarissimis imaginibus resplendens. Pater Castellanus Vilnensis , Marschalcus supremus M. Ducatus Lithvaniæ , natus Proavis ac Abavis , militarem gloriam, Senatoriamque dignitatem adeptis. Mater Christina Zborovia Palatini Cracoviensis filia , Fratrum summis honoribus ac Magistratibus eminentissimorum soror, majoresque numerans suos, magna olim Reipublicæ Polonæ pace & bello decora. Considerare in Chodkievicio licebat non postremam humanæ felicitatis partem , dignam tali stirpe corporis constitutionem :
vultum

vultum primo aspectu austerum, sed majestatis plenum , alti animi & ipsius Martis indicem, exporrectam frontem, aquilinum nasum, omnia generosissimi Imperatoris signa. Eadem Fortuna , quæ magnificam ei dederat originem , nec opes denegavit, conciliaverat & illustria connubia , primis nuptiis Sophiam Meleciam , à Palatino Podoliæ & exercituum Regni Duce procreatam , in matrimonium antea Simeoni Duci Slucensi elocatam , secundis Annam Alexandri Ducis in Ostrog Voliniæ Palatini filiam , utrasque conjuges natalibus , institutione , sanctimoniâ , pudicitia, moribus , & amplissimis ætate nostrâ in Poloniâ hæreditatibus celeberrimas. Non inferiores opibus Honores in eo elucebant : Pocillatoris nempe M. D. Lithvaniæ , & præter ætatem exercituum Ducis , Capitanei Samogitiæ , Commissarii Livoniæ , Palatini ad extremum Vilnensis dignitates. Continuata verò trophæa, iterati toties triumphi , perpetuum quasi actum faventis fortunæ denotabant. Sed hæc à
S Virtute

Virtute minimè deferebatur; quæ fidissima vitæ Chodkievicii comes, vivit nunc in animis omnium, & tamdiu vivet, quàm diu Orbis hic stabit. Atque commendant inprimis pietatem ipsius, castæ mentis sincerus divini Numinis cultus, preces ante proelia supplices. post victorias gratiarum actiones humiles, pluribus ante obitum annis quolibet die Sabbathi, post expiata per confessionem delicta, ad Eucharistiam devotissimus accessus, exstructum sumptuoso opere Cretinge Patrum Minorum de observantiâ cum Basilicâ Monasterium, erectum Bichovii Canonorum S. Augustini Regularium coenobium, in Samogitiâ Patres Societatis Iesu fundati. Testantur Magnanimitatem summi semper conatus, dicta heroica, structuræ magnificæ, Bichovum vallo & propugnaculis ex militari arte exquisitissimè cinctum; Lachoviciana arx & ingeniosâ munitione & splendidis ædificiis præstantissima: armamentaria certè Regia, machinis bellicis singulari industriâ confe-

confectis repleta. Liberalitatem magnâ suâ laude exercuit, egenos, vulneratos, aut egregio aliquo facinore insignes milites juvabat modò pecuniâ, modò veste, hunc equis, illum armis, omnes hospitalitate devinciebat. Clementiâ maximum sibi nomen apud exteras, remotissimasque gentes comparavit: in captivos, quamvis à naturâ ad iram promptior, nunquam sæviit, imò honore eos & muneribus dignatus dimittebat. æmulatus etiam hac in parte Imperatorum Romanorum gloriam, humanissimum se in hostium cadavera præstitit. Post subsecutam Kirchholmensem victoriam, cæsorum Germanorum Ducum funus præfentiâ suâ, splendido apparatu, & magnâ pompâ exornasse illum vidit Rigenfium civium turba, audierunt externæ gentes, mirati sunt hostes. Bella Livonica summam illius dexteritatem posteris illustrabunt: loca limosa paludibus, lacubus, & sylvarum saltibus invia, incredibili celeritate victricibus signis peragrabat:

S 2

ad mul-

ad multa castella cùm venisset, vidit statim & vicit.

Volmariam sine suorum jacturâ aperto insultu cepit, recuperavit Parnaviam portâ stratagemate effractâ, per idem bellicum instrumentum pulvere impletum, cujus primus in Hungariâ ad Iavarinum usus Christianis feliciter successit. Rigam, Dinamuntum, Derpatum, Bialocamenum, parvis viribus, magnâ virtute, & insigni artis militaris peritiâ sæpius tutabatur. Nec solum hostibus, sed mari etiam ingenti suo spiritu terrorem incussit, dum naves Suecorum incendiasset.

Kircholmenfis de Carolo Sudermannia Duce Sueciæ Tyranno reportata victoria, omnium potius gentium miraculo, quàm historiæ fide dignâ esse censetur: tantâ, stupentibus & nunciis, qui proelio aderant, felicitate ac fortitudine, exiguis licet copiis, cum numerofo hostium ex Suecis, Gallis, Belgis, Germanis collecto exercitu dimicavit, ut vix audito hoc sæculo

culo exemplo, novem millia armatorum hominum cæsa tunc numerarentur. Addam, quod veritas à me extorquet, Chodkievicius tot annis nec uno proelio à Suecis attritum, totius Livonici belli fuisse victorem. In dissidiis civilibus, propriis sumptibus, fido consilio, imperterrito animo, dexterrimo regimine, partes sequebatur Regias. Moschovitici item bellis implicarunt eum fata. in periculosissimo rerum statu exercitui præfuit, atque simul hîc cum seditiosi militis procacitate, illic cum maximis, nec cum suâ parvâ manu comparandis Moscorum viribus decertando, & fartam rectamque Reipublicæ gloriam, ac militantis nobilitatis salutem conservavit. Invidiâ postea apud malevolos laborabat, quod minùs prospere illam provinciam administrasset. quasi non pro majori reputaretur laude unum civem servare, quàm mille hostes occidere. Ex alterâ Vladislai expeditione, recuperatâ magnâ Ducatus Severiensis parte gloriosus

rediit. Ad extremum, post tot res feliciter gestas, ita benigna fors extremum ejus vitæ cursum disposuit, ut unâ cum bello, omnium, quæ antè confecerat, celeberrimo, nominisque immortalis gloriâ caduca sua terminaretur vita. Viguit in eo laboris, æstus, frigoris, inediae tolerantia. in disponendis excubiis vigilantia, in mittendis exploratoribus sumptuosa solertia. in acie autem instruendâ ea promptitudo atque dexteritas, quæ cum summis veteris & recentioris ævi Imperatoribus æquari poterat. Architecturæ militaris erat peritus, & dimensionum Geometricarum non ignarus. Generosissimorum equorum, exquisitorum armorum studiosissimus, omninoque facie, gestu, gressu, voce, vestitu, ad Martem à naturâ compositus. In dicendâ sententiâ & militaribus orationibus succinctum, at nervosum audivimus. Comem, affabilem, & accessu facilem vidimus; in familiari consuetudine suavissimum: nisi Melancholicus prævaluisset humor, partim à

tim à variis morborum affectionibus, partim à continuis bellorum curis, maximè militari in Moscoviâ insolentiâ accersitus. Et ad Chotinum angebatur moribundus, tum ob immutatum à suo consilio bellici apparatus ordinem, tum ob tarda subsidia, & multos in castris defectus, qui animi illius summa molientis grandem impetum retardabant. Sæpiùs in affectibus moderandis præbuit se impotentem, iræ vehementiùs deditus, ac ideo præcipuè in Chotinensi expeditione militum plurimis invisus. Fateamur tamen, nisi is insolentis multitudinis odio, disciplinam militarem rigore suo retinuisset, jampridem hæc communi Reipublicæ malo corruisset.

Corpus ejus Chotino Cameneciam, Cameneciâ Ostrogum advectum, atque ibi, nescio quonam fato, ob privatas fortè domus suæ dissensiones, decimo quarto post obitum mense, à moestissimâ conjugē, pomposè est humatum. Dignum profectò illud

illud pulcherrimarum virtutum præstantissimum domicilium, ut ipsâ ringente invidiâ, supra omnia Græci & Romani factus Mausolea emineat.

Sed nos cum tanti Imperatoris exitu, huic quoque libro finem imponamus.

CHOTI-

CHOTINENSIS BELLI

LIBER TERTIVS.

Hodkievicii mors quamvis celari optabatur, mox tamen (ut omnia magna solent) tam per Turcarum, quàm Polonorum castra divulgata in publicum erupit. Condolebat quilibet forti Reipublicæ, quæ in summâ necessitate posita langueret, tali fulcro & ornamento orbata. Tum demum sublata ex oculis virtus suspiriis quærebatur; invidia dolori succumbebat, & quem vivum nonnulli ob arctiorem disciplinam inculpabant, omnes desiderabant mortuum. Lithvanæ legiones Principis solius regimen affectantes, in obsequio Lubomirscii non nihil vacillare coeperant. donec Principis singularis in maiestate modestiæ exemplum insigne ediderit, dum se velle Lubomirscio parère obtestaretur; rationique congruum iudicaret, siquidem numerosus Polonorum

Lithuanarum legionum tergiversatio.

T exer-

exercitus potestati Lithvani antea subja-
ceret, ut nunc Lithvanorum inferiores nu-
mero cohortes Lubomirscio ut Polono
subesse non graventur, quem muneris
Chodkievicii confortem præteritis comi-
tiis Respublica declaravit. Acquieverunt
statim Vladislai persuasionibus Lithvani:
nec plùs turbarum exitus Chodkievicii
dederat, neque ulla in exercitu appare-
bat consternatio. imò quò propius im-
minere extrema putabantur, eò magis se
uniuscujusque efferebat animus. Lubo-
mirscius verò publico indicto consilio,
autoritatemque suam stabiliendo, milites
in promisso trimestris stipendii donario
confirmavit.

Sub idem tempus Fekiety rediens ex
furtivâ excursionem, quæ prospere illi eve-
nerat, incidit in Tartaros, hominum &
equorum prædâ onustos. hac ereptâ, re-
centi merito, non vulgare sibi in exercitu
nomen conciliavit.

Turcæ cum vario impetu Polonorum
vires hætenus frangere non possent, fati-
gare

gare eas nihilominus conabantur. modò
enim barbaris acclamationibus, modò
frequentissimis grandiorum bombardarum
& sclopetorum explosionibus castra illo-
rum impetebant. Desilierant & in reli-
quias diruti Wejeri propugnaculi, quò
propiori accessu obsessos magis terrent.
In maximo versabantur periculo stativa
Rufinovii legionis, quam nisi promptum
peditum Lubomirscii auxilium sublevas-
set, pessimè de illâ actum esset. Occur-
rerant instanti hosti solitâ alacritate mi-
lites Poloni, & acerrimè dimicantes, non
postremâ suâ gloriâ, elegantissimis duobus
Turcarum vexillis potiti, omnia illorum
agmina fugarunt.

Kopaczovius levis armaturæ cohor-
tis, & Lermuntus Germanorum pedi-
tum legionis Præfecti, vulnerati, imper-
territos in eo congressu exhibuerunt se
viros. Turcæ admotis postridie trans Ty-
ram quindecim majoribus bombardis, Co-
sacorum & Rufinovii munitiones frustra
quatiebant. Constantinus Vevellius propter

T 2 requi-

*Turcarum
hostes co-
nantes.*

*Vevellii à
Veziraze-
ma redi-
turi.* requirendas pro Legato salvi conductus
(ut jure gentium vocantur) literas, aut tra-
denda, si vellent, mutua pignora, ad Vezir-
razem profectus, cum eâ rediit Dilave-
rii declaratione: Fidem utrinque pignori-
bus labefactari, præsentisque Osmani ma-
jestatem imminui; Sed publicas omnium
nationum more literas non denegari: quas
sufficienter ab eo contextas Vevellius at-
tulerat. Irritis toties conatibus exulcera-
tus Osmanus, dum vincere jam aut vinci
cupidus innato furori habenas laxasset, im-
potentique suâ libidine, tanquam hiatu ali-
quo gentem Polonam penitus devorasset,
ultimas copiarum suarum vires exercere
intendit, die nempe sacrato in honorem
*Omnium
maximus
Turcarum
insultus
die S.
Venceslai.* D. Venceslai Bohemiæ Regis, ratione olim
& linguâ Polonis conjuncti, vetustique
Patroni, ac in extremo hoc discrimine, tu-
telaris, ut piè credimus, Divi. Ab octavâ
in medio horologio horâ usque ad ipsum
crepusculum durabat continuus hostium
insultus, & plus quàm sexaginta grandio-
rum bellicarum machinarum sine intermis-
sione

sione boatus: ut tunc coelum coruscare,
aër caligare, terra gemere, tremere sylvæ,
hiscere rupes viderentur. Nec res totâ die
oculis subjecta in unâ aut alterâ paginâ
sufficienter comprehendi, aut à quopiam
exactè enarrari potest, quo impetu, quo
ausu, vel quâ potiùs desperatione utrinque
est dimicatum: Grandiores bombardæ
trans Tyram fluminis ripæ admotæ, modò
in adjacentem propiùs castrorum partem,
modò in Cosacorum Zaporohensium fos-
sam, ac in Vladislai jacentis tuguriolum ex-
plodebantur. Vnus ex corporis ejus custo-
diâ Scotus febris vexatus, & in mediis ca-
stris in suo tentorio humi decumbens;
quamprimum ad capiendum cibum caput
allevasset, repentini globi ictu, memorabi-
li equidem casu interemptus, ejusmodi suâ
cæde præstans exemplum militaribus viris
reliquit, faventibus fati, periculis etiam
obvios sæpiùs remanere tutissimos, eos ve-
rò, qui discrimen subterfugiunt, crebrò ta-
men evitare illud non posse. Præcipuum
copiarum suarum robur converterat hostis

in Prusinovii legionem, quæ equestri pugnae assueta, brevioribus tunc sclopetis utebatur, & soli suo equitatu fidens humili se vallo cinxerat. Selecta Turcarum militia, equis abjectis, Ianizeris adnexa, & scutis nunquam antea visis ad recipiendos Polonorum ictus munita, tum inter frequentes arbores, & reliquias paulò antè negligentius dirutæ Zaporohensium fossæ, facilem proximi accessus modum nacta, undique Rusinovianis imminebat. Tartari ad alteram fluvii ripam horridos clamores edentes, rapidumque cursum, ac si enatare Tyram vellent, fingentes, vano terrore minimè Polonos percellabant. Dum periclitaretur cum suis Rusinovius, Almadii, Bobovii, & Nicolai Kochanovii divulsi à Principe pedites, ad ferendas ei suppetias properabant. Scoti etiam & Hiberni, fidissimi Vladislai custodes, ipso eos cohortante Principe, illuc se contulerant. Ita tunc Vladislaus, maiestate suâ postpositâ, propriâque salute contemptâ, cum non posset corporis, animi viribus juvabat tantem

tantem in summo periculo Rusinovii legionem.

Invalescente hostili insultu, ad nobilitatis ipsius florem res devenit. miserat enim ad præcipuas legiones Lubomirscius, ut ex qualibet cohorte alacres aliquot commilitones, ad repellendam extremam hostium vim, destinarentur. Gloriosa observari poterat contentio, omnibus pari studio ad assignatum locum ruentibus.

Tyrones à veteranis inexpertam cedi sibi palæstram exposcebant. Veterani ubi consenuissent, ibi nunc aut vincere, aut fortiter dimicando occumbere expetebant. Currebat ad Rusinovianos alacris nobilitas, capita sua pro patriâ devovens. Postquam transissent eorum tentoria, qui morbis prostrati, acerbissimum quemque casum expectabant, edebantur ab iis lamentabiles ejulatus, & deplorantes miseriam suam sortem, querimoniam, quod dum forti dexterâ propugnare communem patriæ salutem studerent, tum lectulis affixi, præ

præ tædio & dolore tabescerent, victori verò, quod absit, hosti inermes manus dare, & plùs quàm servile jugulum præbere, victricis patriæ manibus tantùm suspiriis gratulari cogerentur. Rufinovii legio sanguinis Poloni decore, tanquam firmissimo subsidio freta, mox prostratas resumpsit vires. Nobilis illa caterva extra vallum obviam ibat hosti. magnum inde exoritur certamen. indefessi instant Poloni, perterriti fugam capiunt Turcæ. ac ubi primò inclinabat victoria, ibi repente subsequitur clades. Szembergus ante Almadii munitionum reliquias confecerat in apice collis cujusdam propugnaculum, quod duas continebat majores bombardas, quinquaginta Hungaros pedites, & Thomæ Zamoiscii Palatini Kyovienfis peregrinæ militiæ cohortem. Aderant illic & Georgius Præfectus Vrzendovienfis, Andreas, Ioannes, Nicolaus, Stanislus, fratres Rzeczyerii, qui ubique variis ex occasione periculis, pro patriâ fortiter se objiciebant. Ingenioso stratagemate cum hoste egit Szembergus.

perspe-

perspecto enim ejus impetu intra suum vallum latitabat. Turcæ, cùm nemo appareret, locum præsidio omnino vacuum rati, accurrunt securi, inciduntque incauti in tot globorum ictus. pauci periculum evaserunt, magnus illorum numerus ad internecionem est cæsus. Ab aliâ etiam Chotinensis oppidi parte insultu suo fatigabant nonnullas cohortes. sed ab iis repressi, non sine insigni strage, per vicinas sylvas dissipabantur. Velitationes quoque, quas nox ipsa diremit, felicissimè tunc temporis Polonis successerant. atque totius diei gloria & fortuna continuata, tantum Osmano imminuerunt animi, quantum cuilibet addiderunt Polono. Brevi pòst Turcæ in familiari sermone, multis ex familiâ nostrâ, qui legatione fungebamur, ingemiscendo fideliter referebant, præcipuo exercitus sui robore Osmanum tunc fuisse orbatum.

In prospero successu, ut fors postulat humana, & adversa metuenda erant, atque inter media arma amplectenda honesta pax censebatur, ob summam præcipuè tormen-

V

tarii

tarii pulveris inopiam, quæ in ultimum discrimen universum exercitum conjicere poterat. Commissarii igitur cum Lubomirscio & Senatoribus, in præsentia Vladislai, facto consilio, id maximè agitant, quinam ex decoro & commodo Reipublicæ legatus ad Osmanum esset destinandus. Senatores auctoritatem dignitatemque Ordinis sui tuentes, id sibi omnino incumbere prætendebant. Commissarii ex Ordine Equestri Comitiorum expressâ lege innixi, idem collegio suo publico jure vendicabant. Verùm dum belli momenta moram non paterentur, relictis altercationibus, cum potestate Commissariorum Senatoria auctoritas ita est temperata, ut ex illis unus, Stanislaus Zoravinskus Castellanus Belzensis, vir ingenio, judicio, ac in rebus gerendis dexteritate singularis, (qui dum hos commentarios contexuimus, diuturno morbo exhaustus, magno sui tam in Republica quàm inter amicos relicto desiderio, ex hac vita decessit) & unus ex Commissariis Iacobus Sobiescius,

*Legati ad
Osmanum
destinati.*

biescius, simul in legatione ad Osmanum mitterentur. Vterque eorum Reipublicæ causâ lubens injunctam sibi provinciam, quamvis magnis molestiis & periculis obnoxiam, suscepit.

Tractandæ pacis conditiones, propter evitandas malevolorum finistras interpretationes à Senatoribus & aliis Commissariis subscriptas, dederunt legati asservandas Andreæ Szoldrscio Præposito Gnesnensi Regis Secretario, & apud Vladislauum Cancellarii officium peragenti. Ipsi verò iter maturabant, acceptis secum nomine Lubomirscii ad Osmanum & Vezirazem conscriptis literis, & certis tam Imperatori, quàm ejus Consiliariis offerendis muneribus, quæ ex suâ militari suppellectili Vladislaus auxerat. Legatos in castra Turcica proficiscentes communibus votis universus prosequabatur exercitus. Reperiebantur alii, prout unicuique proprius inspirabat genius, qui sortem illorum deplorantes, animis & vocibus impendentia pericula præfagire viderentur:

V 2

alii

*Legati in
castra Os-
mani pro-
ficiscuntur.*

alii optimâ spe pleni omnia ominabantur fausta. Comitabatur illos nihilominus Polonæ militiæ flos, equorum generositate & ornatu, vestiumque elegantia resplendens. Intercesserant inter Polonorum equitum & nonnullos Turcarum speculatores, mutuæ etiam de longinquo salutationes. ac jam utraque pars ad mutua se invitabat colloquia, nisi ea severum Lubomirscii edictum interrupisset. Czauſii aliquot (cubiculariorum id munus est) provectioris ætatis & emeritæ militiæ viri, obviam legatis nomine Vefirazemis occurrentes, per unum ex collegio suo, decorâ canitie, & promissâ barbâ venerabilem, brevi eos, sed amica oratione interpellarunt. cui dum succinctè & ex Reipublicæ dignitate Castellanus Belzensis respondisset; eâdem cum barbaris humanitate per selectos aulicos suos Radulo Palatinus Valachiaæ certavit.

*Descriptio
castrorum
Osmani.*

Eam, quæ tum temporis diligentius perpendebatur, castrorum Osmani faciem, brevissimè hîc describere non inutile fortè eveniet.

eveniet. Nec quis existimet, ad amussim & regulam militarem castrorum metandorum Turcis usum esse. par illis ratio constat, quemadmodum in itinere cum exercitu progrediendi, sic & stativa figendi: cum quilibet primum, ut fors indicat, locum occupet. Ad Chotinum verò, hîc ob planitiem, illic ob montes, ibi propter declivia, ad varium naturæ situm, variè se quoque castrorum dispositio referebat. Verum in ipsâ hominum & equorum ingenti multitudine, diversi pecorum & animalium generis gregibus, in tentoriorum frequentia & splendore, machinarumque bellicarum copiâ, prodibat majestas quædam, spectantium oculos modò ad delectationem, modò ad formidinem provocans. lucebant præcipuorum militiæ & Provincia-rum Præfectorum speciosa tabernacula, ad instar arcis alicujus moenium artificiosè elaboratâ telâ cincta. micabant passim alibi in apicibus globi deaurati, alibi varii coloris vexilla, alibi aquilinæ alæ, signa item Procerum, equinæ nempe jubæ simili-

libus globis deauratis adornatæ, aut arundini, aut baculo exquisitâ operâ perpolito affixæ. Nullus autem pecude aut hominibus vacuus locus observabatur, imò referta conspiciebantur interdium ac noctu tam publica, quàm privata loca, continuis sine ullo temporis intervallo horis. tot armentorum genera nunc ex pascuis in castra redibant, nunc ad pabulandum prodibant. Oriente demum & occidente Sole, innumera illa hominum animaliumque turba, quotiescunque ad Tyram aquandi causâ progrediretur, talis exoriebatur pulvis, ut id cernentes obrui se caligine putarent. Cæterum si militaris disciplina, quæ ibi floret, trutinabitur, erubescant necesse est Christiani, quorum hac in parte plurimi à barbaris superantur. Viget illic summum obsequium, puniuntur severè rapinæ, prohibetur strictè ebrietas, absunt longè contentiones & rixæ, duella exulant procul, ac importuni clamores. arma, dum ex acie redeunt, ab omnibus deponuntur, ut non castra, sed togatorum urbem aliquam

quam ingredi te putes. Ita denique, licet à Paganis, superstitionis devotionibus suis invigilatur, ut magnam noctis partem in eis insumant, horridisque sæpiùs clamoribus ad nocturnas supplicationes excitentur. Excubiæ optimo peraguntur ordine, & ob varios evitandos casus, ante tentoria magna tum accenduntur plerunque totâ nocte duraturæ lampades. Christiani, maximè Valachi, magno tunc premebantur servitio. Iis construendi pontis opera & custodiendi cura erat demandata. Si oneri succubuissent, severissimis poenis terrebantur, non solum vitâ eos, qui militabant, privandi, verum & gentis reliquias, quæ in suis regionibus remanserant, ad internecionem delendi.

Legati igitur per media castra, quò ostentationis causâ à Turcis ducebantur, postquam penès Radulonis stativa ad assignatum locum pervenissent, repererunt Valachiæ procures, qui illos equis descendentes à Domino suo reverenter salutarunt, polliciti sufficientem pro familiâ & equis

Legationum cum Palatino Valachiæ studia & officia.

equis commeatum. quibus responsum est, Regis & Reipublicæ Polonæ ministros nullius rei penuriâ laborare, nec aliquo vietus subsidio indigere: hospitalitatem tamen Christiani & amici Principis non respuere. Vt autem in præstandis officiis par pari Valachiæ Palatino referretur, Petrus Trzelatkovius aulae Procopii Sieniavii Præfectus, ob singularem prudentiæ & modestiæ laudem, morumque elegantiam, in Secretarium legationis assumptus, Radulonem adiit, ut propensissimam utriusque legati in eum voluntatem declararet, atque de tempore, loco & modo tractandarum pacis conditionum, cum illo tanquam Poloniae vicino, & inter duo hæc imperia intermedio, fido affectu communicaret.

Veniebat in considerationem, magisne expediret in tentoriis suis Radulonem excipiendum præstolari, an eum prævenire. Sed cum nemo unquam humanitate peccarit, jamque Trzelatkovius Valachiæ nobilitatis catervâ stipatus, cum eo nuncio rediret, Palatinum nempe cum toto suo
Senatu

Senatu gratissimorum hospitem adventum expectare; inurbanum omnino videbatur, in ipsis primordiis aliquam contemptus suspensionem edere. Inde Legati Palatinum anticiparunt, quos ille è tentorio aliquot gradibus progressus, unâ cum assistentibus suis Consiliariis humanissimè excepit, ac ad arcanum colloquium invitavit, cui tantum Katerdziejus Kravevnsis Banus, primariæ in Valachiâ dignitatis vir, aderat. Legati, redditis Lubomirscii literis, nihil aliud primâ hac vice ab eo postularunt, nisi ut sibi ad Vezirazemem aditus quam primum pateret: Qua in re optimâ fide Radulo egit, & in conciliandâ pace amicissimum se Regno Poloniae præstitit, partim quòd Christianum profiteretur nomen, partim quòd sævientibus inter Turcas & Polonos bellis, nec dominatum suum stabilire, nec partas ingentes opes conservare posset. Dilaverius etiam Vezirazemes civilitatis suæ singularia initia statim exhibuit, destinatis quinquaginta Ianizeris, vestitu & corporis constitutione præstantioribus,

*Primum
Legatorum
cum Ra-
dulone col-
loquium.*

*Turcarum
in Polonos
conatus.*

ribus, qui majoris honoris gratiâ legatis obsequium præstarent. Arma tamen & in hoc pacis utrinque studio nequaquam cessabant. quin imò Turcæ advectis trans Tyram majoribus bombardis, frequentissimis earum explosionibus partem castrorum ripæ imminentem demoliri enitebantur. Ante portam verò Lubomirscianam equites illorum ultrò adeò se velitationibus immiscebant, ut res ad prælium devenerit, & aliquot Polonorum cohortes, confertis cum hostibus manibus feliciter pugnarint. Simon Kopyczynius, victoriæ fortiter instando, in magnum inciderat discrimen, cujus equus emissariæ hastæ cuspide transfixus, dominum tamen salvavit. Contrariam agnovit fortunam ibidem interemptus Krinicius cohorti hastatæ Alexandri Prusinovii Palatinidæ Belzensis substitutus. Nimis tunc consternatam fuisse Turcarum aciem vel ex hoc facile notabitur, quòd dum Procopius Sieniavius cum suâ cohorte à munitionibus Chodkievicii ad ferendas Lubomirscianis suppetias vocatus,

tus, aperto campo, graduque & animo intrepido penes ipsa Turcarum agmina transisset, non solum ab illis non aggressus, sed ne laceffitus quidem, quò tendebat, pervenit. Mirum quoque contigit, Turcas, cum sæpiùs eò & legiones & machinas bellicas dirigere ostentassent, nunquam tamen oppugnationem Zvanecensis castelli tentasse, quod à Valentino Kalinovio Camenecensi Capitaneo, alti spiritus heroë erectum, nec adhuc perfectum, ob fluvii autem oportunitatem & Chotini viciniam ut Polonis multa præbebat commoda, ita ab hostè occupatum non levem intulisset jacturam. Panovcensem artem, uno miliari à Cameneciâ distantem, magis ad elegantiam & amoenitatem, quàm ad Martis opus, ab Ioanne Potocio Palatino Braclaviensi, rerum gestarum gloriâ, & rei militaris peritiâ insigni, extructam, magno insultu Turcæ oppugnarunt, irritoque conatu à Tartaris illusi inde recesserunt. Cameneciæ etiam situm ex vicinis montibus diligentius speculati, nihilque plus agere ausi,

Armenorum sub titulo S. Crucis facellum in rupe urbi imminenti situm combusserant.

Dum Legati in castris Osmani morarentur, transibant penes eorum tentoria ex proeliis redeuntes Turcæ, quorum hi mutili, illi faucii, nonnulli obductas cicatrices præ pudore summâ curâ obtegebant; alii commilitonum cadavera, curribus tectis imposita, cursu celeri in propria stativa devehabant.

*Primum
legatorum
cum Dilaverio
colloquium.*

Atqui Vezirazemes, refarciendæ veteris Polonorum cum domo Othomanicâ amicitiae cupidus, legatos in præsentia Vsfaimi secundi Vefirii, & Baccibassæ supremi Thesaurarii ad se accersit. Castellanus Belzensis barbarorum aures sermonis prolixitati minùs esse fuetas, optimè gnarus, paucis verbis, Reipublicæ in conservandis antiquitus sancitis foederibus firmam mentem obtestatus, Dilaverium tanquam supremum consilii Osmani Principem, & ad clavum Othomanici Imperii sedentem sollicitavit, ut in tam salutari utrinque negotio auctoritatem suam interponeret. Vix credi potest, quàm

quàm eum legati accessu facilem, humanitate præstantem, pacis studiosum, cavillationibus inimicum, summam in omnibus dictis & factis fidem ac integritatem præseferentem semper agnoverint. Tunc quoque salutatione civili, gestu placido, voce affabili, manifesta statim edidit signa optimæ suæ erga commune pacis bonum voluntatis. Hoc unum à Legatis flagitabat, ut stativa mutarent, atque ea ob commodiora colloquia in suam viciniam; locumque ibidem inter sua & Thesaurarii tentoria assignatum transferrent. Apparebat modò in comitatu, modò in tentoriorum splendore & apparatu, non vulgaris ejus magnificentia, potentissimis quibusque Regibus par, ut quocunque oculos verteres, non Vefirium, sed Monarcham aliquem adiisse te facile censeret. Rectà à Dilaverio legati se contulerant ad Imperatoris sacrificulum, & non pridem pueritiæ ejus præcipuum Institutorem; ac inde summâ & auctoritate & gratiâ apud Osmanum polentem. Senio jam confectus, & incurvatus

*Colloquium
cum Had-
zui.*

erat, vocem edebat languidam, nullumque penitus animi ostendebat vigorem, imò cum eum Legati salutassent, veluti simulachrum aliquod, capite immoto, oculis in terram fixis, junctis manibus, lapillos ad instar rosarii, aut coronæ, in filum ordine redactos, tenens, preces suas balbutiebat. Succinctæ Castellani Belzensis orationi, ad fastidium prolixè (ut vitium ætatis fert) respondit garrulus senex, multas inferendo nugas, ac superstitionis Mahometanæ ineptias. In eo tamen à Vezirazeme nihil omnino discrepavit, quòd in reconciliandâ tot sæculis sacrosanctâ inter Polonos ac Turcas amicitia, eandem curam polliceretur. Vt verò de pacis conditionibus facilius colloquium procederet, Radulo à Vezirazeme ad expiscandos Legatorum animos missus, in primis antiquas limitum controversias objiciebat, quæ ut à communibus Commissariis dirimerentur, ab utrinque concessum est. Radulo postea vehementissimè in Cosacos Zaporohenses invectus, severam, ob tot latrocinia, in eos animad-

*Colloquium
cum Radu-
lone.*

animadversionem poscebat. Verùm Legati totius querelæ statum satis fusè illi enuclearunt: Cosacorum nempe licentiæ scaturiginem manare ex continuis Tartarorum incurfionibus, quas dum semper fertilissimarum Regni Provinciarum vastitas subsequatur, tanta rusticorum multitudo ad summam egestatem (hæc autem facere & pati quævis rubet) redacta, ultro dominorum suorum jugum excutit, in ipsâ desperatione omnium calamitatum solamen ponit, ac inde proprias domos relinquens, aliena quærit domicilia, partimque vindictæ, partim prædæ cupida Cosacorum signa sequitur. Respublica nihilominus, ne foedera cum Turcis sancita violarentur, frequentissimis edictis & Commissionibus eorum licentiam compescere studebat. parabat sæpiùs & contra contumaces arma, quæ jam pridem in illos convertisset, si vires suæ Tartarorum irruptionibus non fuissent distractæ.

Multò etiam major culpa conjici potest in Cosacos Tanaim accolentes, magno
Duci

Duci Moscoviæ subjectos, qui latrocinia sua Zaporohensium titulo velantes, à maritimis excursionibus totâ æstate non cessant. Cùm Palatinus Valachiae Oriovienfis & Serocensis regionum recentem devastationem exprobrasset, serioque de tradendis Osmano Cosacorum primoribus expostulasset: Legati aliam non adducebant excusationem, nisi quòd, post denunciatum à Turcis bellum, hostilia quæque exercere omnium gentium more liceret: priscam verò Polonorum fidem ac virtutem minimè deceret, ut quos in finum suum contra communis patriæ hostem armorum socios accepisset, eos ad ludibrium Tyranni, nominisque sui perenne opprobrium prode-
re deberent. Si verò Zaporohenses ut fœderis violatores puniendi essent; eandem mererentur mulctam Bernascius, Cantimirus, & universa illa Tartarorum colluvies. Nodum tamen in scirpo quærebat Radulo, ad varias desiliendo objectiones: Cecorenses etiam Zolkievii expeditionem Turcici belli fomitem incusando.

At post-

At postquam audisset, Zolkievium à Skinner Bafsâ provocatum, arma ex patrio solo in hosticum transferre voluisse, illatis rationibus acquievit. Ad extremum id proposuit, quod Legatos maximè afficere intelligebat, ut nimirum Osmano tanquam vix non totius Orbis Domino, loco pendendi tributi, non vulgaris pretii munera Constantinopolim, quàm primùm ex bello rediisset, mitterentur. Tam petulanti & tumido ejus sermone laceffiti Legati responderunt, Rempublicam suam nulli unquam vectigalem fuisse, populumque Polonum per universum terrarum ambitum libertate celeberrimum, ita eam colere, ut cum illius vel minimâ mutatione, suam quoque accessisse periodum existimet: præ hac sibi charissima pignora vilescere; in hac conservandâ nec fortunis, nec vitæ, nec sanguini parcere. Si Osmanus pristinam cum Sigismundo amicitiam inire cuperet; Rex Poloniæ cum vicino & amico Principe, humanitate & muneribus certaret, ad mutudò reconcilianda vetera studia

Y

&

& officia, non verò ad recognoscendum Turcarum dominium, cùm hæcenus Polonia more institutóque majorum his tantùm Dominis pareat, quos liberis suis suffragiis ad id dignitatis culmen evexerit. Cessit & invitus Radulo istis legatorum rationibus, nec amplius eos irritando ad Vezirazemem rediit, eâ tamen additâ cautelâ, ut in fanciendo foedere omitteretur mentio eliberandorum Stanislai Koniecpolii campestris Ducis, Samuelis Corecii, Lucæ Zolkievii, Vlodimiri Farensbachii, qui sub arctissimâ custodiâ in vinculis uno à Constantinopoli miliari delitescabant; ne fortè Dilaverius altiùs reputatâ primâ eorum fortunâ ingentem aliquam pecuniam à captivis exigeret; cùm sibi præmanibus sint privata & secretiora media, quibus ii brevi postliminio reverti in patriam possint.

*Vevelii
artes pessima.*

Constantinus Vevellius, quò technis suis gratiam Turcarum magis adhuc aucuparetur, sollicitabat Legatos, ut aliquot in castris aut Cameneciæ ob alia scele-

scelera capitis damnatos, pro Zaporohenfibz, Turcis traderent, & in conspectu suo mulctari eos curarent.

Fabricator ille doli alter Epéus nihil aliud prætendebat, nisi ut ementito rumore, Kosacos jam à Polonis deferri, insensos eos Vladislao redderet, & non contemnendo subsidio castra Polona privaret. Sed concepta fraus minimè ei successit, nec dabatur à Legatis locus vafri hominis ludicris rationibus. Aliquoties tamen Radulo, modò per substitutas personas, modò ore tenus, hoc unum satagebat, ut legati propositas omnes conditiones susciperent.

Iam ad varias persuasiones adjiciebatur & vanus terror, dum per castra promulgaretur, Osmanum sex integris septimanis in continuando bello duraturum. Sæpius etiam ostentantes se numerosæ Turcarum legiones, nunc versus munitiones Polonas ire, nunc inde redire fingeant, quamvis aliò eas divertere observaretur.

Y 2

Vezi-

*Veziraze-
mis secun-
dum cum
Legatis
collo-
quium.*

Vezirazemis postquam per Palatinum Valachiae Legatorum animos frustra tentasset, tanti Magistratus autoritate plus se efficere praesumebat. Vocatis igitur ad secretum colloquium, vindictam de Zaporohenfibus Cosacis, & perpetuum in mittendis Constantinopolim muneribus tributum urgebat. Nec à gravioribus minis tunc abstinuerat, denunciando, Osmanum in castris ad festum S. Demetrii, ad medium nempe Novembrem permanfurum, in Moldaviâ verò hyberna peracturum, destinatosque Nahajenses, Crimenses, Bialogrodenfes & Dobrucenses Tartaros, ut conjunctis cum Valachis, Moldavis, & Europæis Turcis viribus, ditiones Poloniae totâ, sine intermissione, hyeme infestarent, atque Osmano primo vere cum ingentibus ex Africâ & utraqûe Asiâ collectis copiis Polonorum fines transgressuro faciliorem viam struerent. Quum hæc verba Vezirazemes protulisset, fixis in Legatos oculis, summâ diligentiam gestus illorum considerabat, ac ut magis consternatos redderet, infe-

infectis rebus liberum iis in sua castra reditum indixit. Castellanus Belzensis tumidæ barbari hominis orationi modestè, at generosè respondit. Communem nimirum hætenus in istâ expeditione Martem, dubiamque ejus aleam esse; & cladem & victoriam in arcano fatorum sinu pendere, nullamque adhuc apparere causam tam Turcarum fastus, quàm alicujus Polonorum metus: ad libertatem natam, libertatiquè assuetam gentem suam, extrema quævis mala citius passuram, quàm indomitam divinâ providentiâ per tot ætates cervicem, foedissimi servitii execrabile in pendendo tributo jugum subituram. Tali finito responso assurrexerunt Legati, & valedicendo Vezirazemi gratias eidem agere cœperunt, quod in iis suscipiendis, tractandis, & nunc remittendis dignum magno Principe fidem, omniumque gentium jura sacrosanctè servasset. Obstupefactus illè conticuerat, & dum Legatos intrepidus, propositique sui tenaces conspexisset, apprehensâ familiariter utriusque

manu , ut remanerent , flagitavit , atque exinde in tractandis reliquis pacis conditionibus mirum in modum facilem se præbuit.

Ad peragendum hoc pacis negotium non parvum momentum attulerant largitiones Reipublicæ nomine tam ipsi Dila-verio , quàm aliis intimis Osmani Confiliariis promissæ. Turcæ enim naturâ ad nimiam cupiditatem proni , ac eò lucri avidiores , quòd ex infimâ in summam fortunam à Tyrannis suis plerumque evehantur ; communi omnes vitio , auri nempe sacrâ fame laborant. Magnâ quoque Legati distinebantur deliberatione , cujusnam precii munera Osmano offerenda essent , non ut ea inter pacta inferere consentirent , quod omnino inferius gentis Polonæ gloriâ judicabant ; sed ut per Legatum , ad confirmanda foedera Constantinopolim iter suscepturum , à Sigismundo amico Principi mitterentur : cum præsertim Osmanus præter ætatem , imò contra sublimem , quem præ se ferebat , genium ,
sum-

summæ avaritiæ angustiiis premeretur , & minimâ spe elegantioris , supellectilis illectus , innatæ cupidini Imperatoriam etiam postponeret dignitatem. Sobiescius itaque , quò cum Vladislao & Commissariis eâ de re commodius conferret , consensu Vezirazemis intercedente , in sua castra est profectus. Antequam tamen è tentorio ejus discessisset , feriò de prohibendis Tartarorum in Poloniam excursionibus expostulavit , id maximè procurando , ut ob summam Turcarum conniventiam , sine foederum violatione , liceret Polonis has , ubi Tartari degerent , regiones depopulari. Ingratis Vezirazemes auribus excepit Sobiescii sermonem : Tartaros Othomanici Imperii subditos , eorùmque domicilia in ditionibus Osmani esse sita ostendebat : ac proinde si quid Poloni contra Tartaros molirentur , bellum cum Turcis recrudesceret : severum autem in Chamum Tartarorum à supremo Domino elatum edictum pro maximâ vindictâ Polonis sufficere posset.

*Sobiescii
in castra
Polonia
profectio.*

*Kossakoviâ
in castra
Polonia
cum com-
munitate re-
ditus.*

Leg-

*Kossak-
vis in ca-
stra Polo-
na cum
commen-
tibus.*

Legatis apud Osmanum commoranti-
bus, Nicolaus Kossakovius Capitaneus
Visnensis, redierat in Polonorum castra,
commeatu Cameneciâ advecto, recupera-
tis nonnullis ex nobilitate Volhyniæ capti-
vis, atque profligatâ non contemnendâ
Tartarorum manu, qui obsessis omnibus
inter Cameneciam & Braham viis, incautè
Kossakovium progredi arbitrati, impetum
in eum fecerant; sed spe frustrati, moxque
fortiter repressi, & more suo dispersi, reli-
quum Kossakovio iter tutissimum præsti-
terunt.

Avidissimè expectabatur à Turcis So-
biefcii reditus, qui altero die ad Castella-
num Belzenssem reversus, restaurandæ an-
tiquæ amicitiae causâ, digna Osmano à Re-
ge Poloniæ missum iri munera polliceba-
tur, dummodo is eâdem humanitate cum
vicino Principe certaret. Deliniti ejusmodi
declaratione barbarorum animi, magno
ardore cœpta pacis consilia agitabant: ni-
hilque omnino ad flagrantia eorum vota
deerat, nisi ut legati ex veteri consuetudine
Osma-

Osmano salutato conscriptum foedus tradi
sibi postularent. Convocaverat Dilaverius
alios Vefirios, Thesaurarium, Supremum
omnium causarum Iudicem, ac universum
Osmani Senatum. Ejus coronâ cinctus, ut
pro Tribunali Vezirazemes federe solent,
ita tunc eas omnes cum collegio suo tam
in vestitu, quàm in aliis rebus adhibuerat
solennitates. Venerant in ejus tentorium
Legati cum Stanislao Suliszewio, qui, ad
exequendum Ordinarii Nuncii munus de-
stinatus, Osmanum Constantinopolim co-
mitari, ex vigore recentium pactorum, de-
bebat. Aderat & Dziembergereji Tartaro-
rum Chami Cancellarius. Hilares Procerum
illorum facies denotabant singulare fan-
ciendi cum Polonis foederis studium. Mul-
ti enim senio confecti, aut ob longinquum
iter tædio consumpti, tum aëri Polono
minimè assueti, omnes verò appropin-
quantibus cœli injuriis deterriti, nihil aliud
quàm ex bello missionem intimis pectori-
bus desiderabant. Vezirazemes, reliquis ta-
centibus, & solo nutu verbis ejus annuen-

*Tertium
Legato-
rum cum
Veziraze-
me Collo-
quium.*

Z

tibus,

tibus, sic Legatos alloqui cœpit: Viri Poloni, quodd bonum, faustum, foelixque utrique potentissimo Imperio fit, interrumpam inter Reges Poloniae & domum Othomanicam amicitiam, nunc iterum coalescere videmus. Inviolatas à nobis fore pactorum conditiones, spondemus: Vos, ne perjuriis fidem vestram contaminetis, prospicite. Mox autem ad Invictissimum Imperatorem patebit vobis aditus, quos ille, ut fraternos Legatos aspectu dignabitur.

Ad Dziambergerei postea Cancellarium conversus, in hæc verba prorupit: Præsentem te esse hîc volui, ut confectæ pacis conditiones non ignores, atque nomine Osmani, ante cujus faciem pulvis & Scabellum pedum Domini sui est Tartarorum Chamus, severissimum ei edictum denuncies, ne amplius infesta arma Regno Poloniae inferre audeat. quodd si tanti Imperatoris mandata contempserit, non solum dominio privabitur, verum etiam capitis poenam luet. Flexis genibus Tartarus verbis.

bis Dilaverii attendebat, & antequam vocem emitteret, inclinato prius ad terram capite, hoc unum inculcavit, ut Tartarorum cum Polonis limites terminentur, loco & fluvio in desertis campis celebri, quem Sina Woda verustas appellavit. Respondit Vezirazemes: Nulla hîc de finibus Regnorum mentio fit. Tartaris incumbit jussa Imperatoris mei capeßere, non verò ea intrudere, quæ ad præsentem negotii statum nihil omnino pertinent.

Colloquium id cum Legatis egregiâ civilitate Dilaverius finivit. acceptis enim operâ Asiaticâ figulinis vasculis, omnes, qui aderant, Vezirii & Bassæ assurgentes, adjunctis multis pro utriusque gentis concordia comprecationibus, usitatâ Turcis potione ad elegantiam & saporem confectâ, Legatis propinarunt.

Dimissus Legatus, equis ascensis, antecede-
bat Legatos, qui cum ante Osmani tentoria pervenissent, paulum sustinerant, donec eos Dilaverius ipse introduxisset. Magnum, quocunq; spectares, Tyranni fastum,

*Aditus
Legato-
rum ad
Osmanum:*

Z 2

sum-

summâ potentiâ & rarò visâ majestate plena omnia contemplari ibi licebat. Eminebant in edito colle Osmani tentoria, ad instar alicujus castelli, non solum ad belli usum, sed & amoenitatem voluptatémque erecta: comparebant porticus & deambulationes: hîc secreta cubicula, illic latè patentia atria, ut Legati viderentur ibi videre aliquot Regum palatia in florentissimâ pace fabricata, non verò unius Imperatoris militare domicilium. fulgebant globi deaurati, alii ex puro auro congesti, fericei funes, tentoriorum parietes intertexto auro splendidi, ac stragulatae vesti similes. Spatium illud, quod à Dilaverii stativis ad Osmanum extendebatur, Turcarum mirantium multitudinem vix capere poterat. non ætas quemque, non valetudo, non aliqua occupatio retardavit, quin spectaculo insperato occurreret. remissi etiam à Vezirazeme Ianizeri, impellebant eò maximam varii generis hominum turbam. Ianitores, atque eorum Præfecti, argenteos baculos in manibus tenentes, holosericeisque vestibus

stibus induti, aditum Legatis ad Osmanum præparabant. Cæteri Sacerdotum, militiae, Aulicorum, Cubiculariorum, Scribarum ordines, compté & eleganter vestiti tantæ pompæ assistebant. Sedebat Imperator in suggestu preciosis pulvinaribus strato, framea atque duo cum pharetris extensi arcus à tergo pendebant. Stabant mimi ac Eunuchi, arcanarum palatii libidinum ministri. Idolum ipse magis, quàm hominem repræsentare videbatur. Corpore enim & gestu immotus, nullum penitus comitatis signum edidit. aquilinus tamen natus, color subfuscus, exporrecta frons, elati oculi generositatem in eo quandam denotabant. Vezirazemes & reliqui proceres, tanquam abjectissima mancipia, demissis oculis, protensis ad terram cervicibus, junctis manibus, extremi servitii miserabilem speciem præbebant. Vocati ad osculum Imperatoriæ vestis (ut mos aulæ Othomanicæ fert) Legati, unà cum Szulifzevio, Radulone Palatino Valachiae, Constantino Vevellio, & ex suâ familiâ nonnullis,

nullis , Osmanum salutarunt. Statim ultimus ex Bassis Lubomirscii epistolam à Sobiescio accepit , & eam ordine per manus collegarum suorum Vezirazemi tradidit , qui illam procidens ante Osmanum , inter pulvinaria , quibus fulciebatur , imposuit. Peractis his ceremoniis , Castellanus Belzensis à Vezirazeme interpellatus , ut brevibus verbis Osmanum alloqueretur , ita exorsus est.

*Castellanus Belzensis
Osmanum alloquitur.*

Ea , Serenissime ac Invictissime Imperator , Clementissimi Regis nostri , & totius Reipublicæ constantissimaque semper meus in retinendâ veteri tum Augustissimâ Othomanicâ domo amicitia extitit , ut etiam inter arma , ac in hoc , quem vidisti , belli furore , salutarem utrique populo pacem meditaretur , & certos Commissarios assignaret , qui restaurandi antiqui foederis potestatem nunc haberent ; quod cum jam prævio numine , & singulari Dilaverii Vezirazemis tui prudentiâ ac solertiâ confectum sit , Rempublicam Polonam constitutam pacem in suo robore confer-

fervaturam fide jubemus , minimeque dubitamus , te majorum tuorum gloriam ac res gestas hactenus æmulatum , eorum quoque exemplo integram cum regno Poloniæ pacem colere non recusaturum.

Cum nihil Osmanus præ majestate Castellano Belzensi respondisset , Legati jam ex tentorio egressuri , munera nomine suo ei obtulerunt , inter quæ præcipua erant framea & aliquot bombardæ elaboratâ operâ factæ , quæ Castellanus Belzensis ornaverat aliquot verbis eum in modum prolatis : Optimè novimus , te summis opibus affluentem Imperatorem , auro , gemmis , & pretiosâ suppellectili non indigere : nec ea nobis in bello , ubi ferum maximè tractatur , præ manibus sunt , sed arma , quibus in propugnandâ patriâ utebamur , hæc tibi amico jam & socio Regis nostri Principi offerimus , fidaque vota adnectimus , ut post præsentem Othomanici & Poloni Imperii arctissimum nexum , cedant tibi in communis hostis

hostis nostri cladem, & tuam insignem victoriam.

*Triumphus
undique
ex confectis
Et à pace.*

Publicæ lætitiæ, quam ex sancito foedere universus Turcarum exercitus gestabat, præclara sequenti nocte edita indicia conspeximus. Quotquot enim in amplissimis Osmani castris numerabantur tentoria, tot in apicibus eorum accensæ candelæ, per colles & declivia, ac ipsam planitiem, cum incredibili oculorum voluptate, tanquam aliquæ stellæ sereno tunc cœlo micabant. Zaporohenses, animadverso barbarorum triumpho, sclopeta sua figillatim explodebant. idem egerunt in castris suis Poloni. atque non exiguo temporis intervallo continuus ille durabat fragor, qui etiam ad Turcarum aures pervenerat.

*Colloquium
Legatorum cum
Vezirazeme.*

Conquerebatur sæpiùs Vezirazemes, multos ex Christianis ortos, Turcarum alumnos passim ad Polonos aufugere: in quibus investigandis & extradendis variæ observabantur difficultates. Id verò præcipuè à Legatis exigebat, ut Poloni primi de Osmani provinciâ, quam ut hostes ingressi sunt,

sunt, decederent, castrâque sua trans Tyram moverent. Nimis periculosa hæc conditio videbatur, ne Turcæ Vladislai exercitum plurimis calamitatibus attritum, & viribus suis diminutum cernentes, mutatis ex occasione (qua bella plerumque constant) animis hostilem in eum impetum molirentur. Multas idè & speciosas quærebant excusationes, ac primùm objiciebant tædiosam temporis protractionem, in expectandis curribus suis, equis & cæteris impedimentis ob diuturnæ obsidionis metum in Poloniam auctis. nec minus prætendebant gentis Polonæ decorum, cum ex consuetudine militari, qui primi campum ingrediuntur, postremi ex eo decedere soleant.

Ostendebant, quantum moræ in transitu Tyræ exercitui numerofo & apparatu belli aggravato infumendum esset. ad extremum non vanam inducebant considerationem, si Poloni ponte Turcico uterentur, verendum ne in tantâ Turcarum in stativis suis

A a

per-

permanentium viciniâ , intervenirent ex ambabus partibus calonum & lixarum contentiones , quæ ex parvis scintillis magnum incendium excitare , & sopitum bellum iterum fovere possent. Vezirazemes, ut hanc suspicionem depelleret , Ianizeros ad custodiendum, ne destrueretur, pontem, & omnes rixas avertendas destinaturum se pollicebatur. quod postea præstitit , rarâ inter barbaros fide, & singulari casuum humanorum exemplo. Nam Turcæ , qui ad delendum Polonum nomen , magno sumptu & difficili opere pontem supra Danubium fabricassent, ii brevi post, fatis consilia mortalium revolventibus , ponte suo, qui fines Podoliæ attigerat , hostibus domum redeundi commoditatem præbuerunt. Tandem ne tempus altercationibus eluderetur , nunciaverunt Dilaverio Legati , castra Polona trans Tyram moveri , multâque trans fluvium apparare tentoria, quæ hominibus & equis vacua , ad fallendos Turcas , extendi ad Braham Lubomirscius jusserrat. Quamobrem unicum jam
super-

supererat ,⁷ ut conscripta ad amussim pacta Legatis traderentur: quæ pari reverentiâ ac humanitate manibus ipsius Vezirazemis porrecta Castellanus Belzensis accepit. atque ea breviter hîc annotare non incongruum censuimus.

Stanislaus Suliszovius, tanquam venturi Legati Internuncius , Osmanum Constantinopolim comitabitur : Ianuæ Imperatoris Cubicularius ad Sigismundum Regem Poloniæ maximis itineribus properabit, ad conducendum , & cum summâ dignitate excipiendum Polonorum Legatum : Hic verò quàm primùm fieri poterit , ex Viris genere , autoritate & prudentia excellentibus destinabitur : Veniet cum eo Regius Secretarius , qui , more ab aliis Christianis Principibus recepto , in aulâ Osmani commorabitur : Navigatione Borysthenis Kozaci Zaporohenses à Polonis prohibeantur : & si de aliquâ subditis Osmani illatâ ab ipsis injuriâ expostulabitur , graves illis injungantur poenæ : Tartari Biallogroden-
ses , Tehinenses , Kilienses , Dobrucenses ,

Crimenses, ab incursionibus in Regnum Poloniae omnino abstineant: ab Osmano vero transitu Oczakovienſi arceantur: Quod si alicui Polonorum damna intulerint, ea omnia recompensent, & Chamus Tartarorum severè ab Imperatore Turcarum tanquam à Domino suo puniatur: Huic tamen ab utrinque Edicto non subjaceant ii, qui piscationis & venationis causâ per desertos campos vagantur: Tartari quando ad finitimas regno Poloniae provincias Turcica signa sequentur, ditiones Poloniae ne invadant.

Ad componendas limitum controversias, ex utràque parte Commissarii Iudicio & experienciâ pollentes assignentur: Rex Poloniae Tartarorum Chamus solitum stipendium solvat, atque id lassos advehi jubeat, unde certior redditus Chamus Legatos ad ea quæ sibi conferrentur recipienda mittat, & more majorum suorum ad bellum à Rege Poloniae vocatus arma pro Republicâ Polonâ summat: In præfecturam Moldaviae promo-

vean-

veantur Christiani ab omni Avaritiæ suspicionem alieni, pacis studiosi, utriusque Imperii saluti ac tranquillitati addicti: Arx Chotinensis Palatino Moldaviae tradatur: Commercia inter Osmani & Sigismundi subditos libera, & tutæ mercatoribus viæ præstentur: Amici & hostes communes reputentur: Pristinum robur vetera pacta retineant, moderna inviolata permaneant: Quicumque autem ea violare ausus fuerit, PERIVRVS ESTO.

Pactis talibus receptis valedicturi Dilationem Legati, Stanislaum Suliszevium, tanquam Regis sui Internuncium, & eximiæ dexteritatis virum. plurimùm commendarunt, ac ut in hoc suscipiendo cum Osmano itinere, patrocinio ejus protegeretur, obnixè flagitarunt.

Summo postea mane, sine clamoribus & strepitu, tot gentium colluvies, tamque ingens exercitus, stativa sua uno versus Prutum miliari retrò movere cœpit: anteibant numerosis agminibus refertæ excubiæ primæ, postremæ pari nu-

A a 3

mero

*Legatorum
ultimum
cum Dila-
verio collo-
quium.*

*Receſſus
Turcarum.*

mero in monte aliis eminentiore collocatæ, copiarum suarum reliquias expectabant: reliqua multitudo, nullo penitus observato aciei ordine, inter carros & mulorum ac camelorum onustos greges tendebat: curribus coopertis vehebantur decrepiti senes, & morbis ac vulneribus affecti milites; exportabatur commeatus varii generis abundantia, pulveris tormentarii & globorum ea copia, ut magnam partem Chotini asservari Dilaverius iussisset. Osmanus cum Senatu, Magnatibus ac Aulicis suis, occupato in medio exercitu loco, paulatim progrediebatur. Statim ac Turcæ recessissent, Legati in Polonorum se castra contulerunt. Currebat in conspectum eorum, omnium militiæ graduum turba. Erant, qui exultantes spargerent voces, venisse tandem malorum finem, appropinquare jam missionem suam, non plus se cœli injuriis, vigiliarum molestiis, inediæ, siti, variisque morbis expositos fore. Ob restitutam Patriæ pacem, laureatum unumquemque in eam rediturum, illis parentes & fratres, his

*Reditus
Legato-
rum in
sua ca-
stra.*

uxo-

uxores ac liberos in complexum occursum, quod tot charissima simul pignora è faucibus fati eripuissent. Vladislaus refo-cillatis parùm viribus prodierat in publicum, ad audiendum die nempe Dominico venerandum Missæ sacrificium, atque vix tentorium ad devotiones peragendas assignatum ingressus erat; cùm opportunè ibidem lætissimus ad eum de reditu Legatorum, & confectâ pace, nuncius advolaverit. nec inde discessit, donec convocato universo castrensi Clero & Exercitu, laudante Dominum, psalmos decantante, supplex ipse divinæ majestati gratias redderet. Mox Andreas Szoldrscius Præpositus Gnes-

*Szoldrscii
ad Regem
profectio.*

*Collo-
quium
Sobiescii
cum Cosa-
cis Zapo-
rohenribus.*

rum

rum cum dignitate Reipublicæ conjunctam defenderunt, nihilque pactis inscribi permiserunt, quod Zaporohensium Exercitum labe aliquâ deturpare posset. Totius denique Reipublicæ nomine, tam Konaszevicius, & alios in Magistratu constitutos, quàm universam plebem admonuit, ut pactis starent, & à Piraticâ exercendâ in Ponto Euxino, & mari Imperio Othomano subjecto abstinere. Paucis, atque ad humilitatem compositis verbis respondit Konaszevicius, infimos se Majestatis Regiæ & Reipublicæ servos esse, nec ullâ in re publicis edictis refragari aut velle, aut posse. Cum tamen Konaszevicius de exercitu retro ducendi modo ac ratione à Vladislao exquisitus, crastinâ die consilium suum explicaturum se promississet; inscio Principe & Lubomirscio, seorsim primus cum summâ omnium Polonorum indignatione Tyram transit.

Venerat Caterdziejus Banus Czalevensis in castra Polonorum à Radulone, postulans, ut pactorum exemplar, quod

quod Legati Vezirazemi dederant, propriisque manibus subscriptum sigillis suis obsignarent. quod dum statim obtinisset, arce Chotinensi à Zbigneo Silnicio receptâ, & Constantino nobili Moldavo in Præfecturam ejus substituto, ad Osmanum rediit.

Apparebat lamentabilis, & hostium etiam commiseratione digna redeuntis Poloni exercitus facies: flos ille in maciem & pallidos vultus, equorum apparatus in squalorem, equitatus in peditatum versus, congestæ in exiguos manipulos numerosæ non pridem copiæ, lachrymas intuentibus extorquebant. Procedebat magna curruum pars, victu, militari ac domesticâ suppellectile vacua; efferebantur passim mortuorum cadavera, alii mutili, alii ob tot molestias exangues gradum ex castris pedetentim trahebant, portabantur in vehiculis nonnulli variis morbis vexati: multa signa, plurimæ aquilæ, at sub iis rari commilitones numerabantur. Ac his tamen calamitatibus oppressi, pauci disciplinam servabant:

*Reditus
in Patriam
Poloni
Exercitus.*

vabant : adeò enim omni obsequio & ordine soluti ad transeundum Tyram properabant , ut non Polonorum reditum aut receptum , sed turpissimam fugam spectantes de longinquo hostes facile judicarent. Multi temeritatis suæ luerunt poenas , modò à Tartaris inter virgulta & declivia prædæ inhiantibus , modò ab ipsis Cosacis Zaporohenfibus vitâ ac residuis facultatibus spoliati.

*Турецкий
понт.*

Egregiâ commoditate Polonos juvit Turcarum pons industriâ operâ constructus.

Fixa erant ad reprimendum rapidissimi fluvii velocem impetum ex densis truncatis arboribus retentacula quædam , tabulatum firmis arboribus ad mensuram innixum , terrâque coopertum , grave illud sustinebant pondus : compactæ ab utroque latere contignationes , & transeuntibus securitatem , & operi elegantiam addebant. duæ etiam extabant januæ , ad claudendum & aperiendum pontem ædificatæ.

Lit-

Lithvani jam trans Tyram Vladislaum præstolabantur. Tartari interim à viâ Camenecensi divertentes ex latibulis suis Polonos laceßere conabantur , imminebantque nonnullis cohortibus. sed ex familiâ Sobiescii aliquot nobiles ad eos proruperant , & cum Ioannes Gdyszynius unum cepisset , cæteri majorem Polonorum manipulum latere alicubi credentes , terga subito verterunt.

*Tartarorum
com-
munitas.*

Excitatus in exercitu irrumpentis hostis rumor , ansam dederat , ut hastatæ aliquot cum omni ferè peditatu cohortes Vladislai currum , quo æger vehebatur , cingerent.

Intempestivâ nocte , multis frendentibus , valetudinarius Princeps ad Zuanicum substitit : nec castra tunc suo ordine & loco disponebantur , cum alii in alterâ amnis ripâ ad pontem Turcarum pernoctassent , alii huc & illuc erronei vagarentur. Vladislai itaque quieti , & reliquis coadunandis copiis dato sequenti die , tertio postea Cameneciam

B b 2

per-

perventum est. Szoldrscius verò Præpositus Gnesnensis Leopoli Regem repererat, qui Minoris Poloniæ Palatinatibus collectis, expeditionis generalis residuum præstolabatur. Magnam Russiæ provinciis ad tempestivum adventum remoram Tartari attulerant, quorum ferociâ fumantes pagi edebant se & in ipsius Sigismundi iter peragentis conspectum. Nuradinus enim Chami frater ultimus, positus suis stativis in Kozloviensibus, & fundi Zloczoviensis, Zboroviensibus ac Iarczoviensibus campis, in Russiæ, Volhyniæ & Belzensem terras, severissimas fecerat excursiones, villis & oppidis incendio undique consumptis, abactâ equorum ac pecudum opimâ prædâ, abductâ in servitutem tantâ rusticorum utriusque sexus multitudine, in vincula coniectis ex nobilitate plurimis, mancipiorum Polonorum gemitu Turcarum castra impleverat.

Restauratum cum Osmano foedus iniquius se ferre Rex ideo fortè simulabat, ut hoc apud Turcas rumore, nominis, & ad
id

id bellum adventus sui, expeditionisque Regni famam augeret. Quod minimè sine dubio hostes in stabiliendis pactis permoverat, dum iis captivi ipsi inauditum hactenus universæ Poloniæ apparatus denunciarent. Cæteri Polonorum status, & privati tam summorum, quàm infimorum lares, ingenti lætitiâ desideratissimum pacis nuncium exceperunt. Ac Gregorius XV Pontifex Maximus, VI Idus Octobris, quibus Osmanus opprobrio suo satiatus recessit, festum hunc & publicis supplicationibus sacrum diem toti Poloniæ Regno indixit.

Tu igitur, ô Patria mea charissima, humiliter prostrata, venerare Statorem, Liberatorem ac Conservatorem DEVM tuum, qui te, deficientibus humanis consiliis, nutantibus omnium animis, orbéque terrarum stupente, dexterâ Excelsi ab extremo interitu vindicavit, desperatam tibi salutem restituit, & averfâ clade, insigni triumpho Sarmaticam gentem ornavit. DOMINVS NOMEN EI EST.

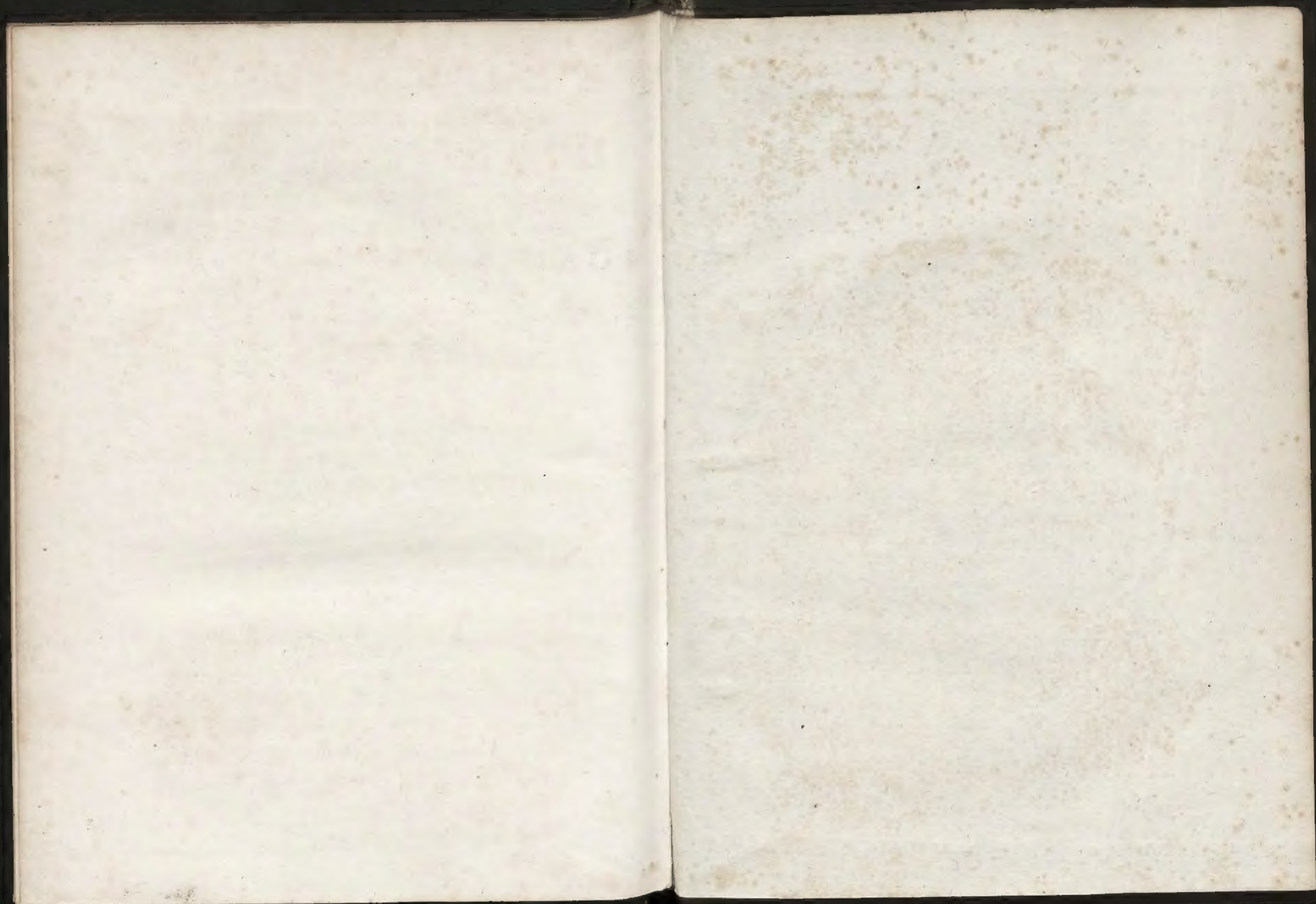

Quare supplex largitorem omnium bonorum, ad Thronum ejus procidens, votis onera, ut in nominis sui GLORIAM, rerum eo bello gestarum felicem memoriam, Legum & Libertatum intactam basin conservet, tótque collatis beneficiis addat perpetuitatem.

F I N I S.

List Colon
C. Mitchell

